

A holokauszt áldozatai a magyar irodalomban

Készítette: Lénárt Tímea

Előszó

*„Eljön a nap, hogy többet nem leszek,
a könyvespolcon kis kötet leszek,
Mi életem volt: öröm és szenvedés,
sötét sorok örök csendjébe vész.”*

/Sárközy György/

A holokauszt hetvenedik évfordulóján talán nincs is olyan ember, aki valahol, valamilyen módon bele ne fusson egy olyan műsorba, egy olyan cikkbe, amely a vészkorszakban elpusztult zsidó áldozatoknak állít emléket.

A magyar nép már sok pusztítást megélt, de kétségtelen, hogy az egyik legnagyobb veszteséget a 20. század nagy vérontása okozta. Ahol magyar ajkú zsidó értelmiségek, tudósok, feltalálók, írók, művészek, költők és sok más egyszerű, hétköznapi ember vesztette életét.

A holokauszt mementójaként gyűjtöttem össze azokat az ismert és kevésbé ismert magyar költőket, írókat, akik a zsidóüldözés áldozataként mártírhaltak. Méltatlanul sokukat elfelejtettük és talán nem is ismerjük, hisz a vészkorszak a magyar irodalomban ma már többnyire életrajzokban és családi történetekben él tovább. Az oktatásban egyre kevesebb helyet foglal el a holokausztoktatás. Vajon mit tud a tanuló, a diák egy-egy magyar költő, író utolsó napjairól? Ismeri-e Szenes Hannát? Olvasott-e Fenyő László verseket? Tud arról, hogy Rejtő Jenő életének utolsó napjain is egyik regényén dolgozott, de már nem tudta leírni? Vagy, hogy Hapci és Kuka kitalálója utolsó napjaiban is az elhurcolásra váró gyerekeknek játszott?

Ez a gyűjtemény betekintést nyújt az irodalomnak egy olyan részébe, amely nem csupán irodalmat tanuló diákoknak, hanem minden olyan ember számára érdekes és tanulságos lehet, aki érzékeny saját nemzeti múltja iránt.

Bevezetés

Magyarországon - talán még hangsúlyosabban, mint Közép-Kelet-Európa más országaiban - a zsidóság és az irodalom kapcsolata a 18. század 80-as 90-es éveitől a kulturális élet eleven problémája volt. Egyetlen európai nagyvárost sem ismerünk, melyben a zsidóság számaránya a századforduló éveiben oly magas lett volna, mint Budapesten. Ebben a számarányban bőven volt értelmiség, akiket már korán az asszimiláció útjára kívántak terelni. Zsidó származású magyarok az átlagosnál műveltebbek voltak, jobban ismerték a magyar irodalmat, történelmet, művészetet, mint a lakosság többsége, ráadásul a magyarságot tudatosan választották, vállalták. A 19. században megkezdődött a zsidóság tömeges asszimilációja, beolvadása a magyar nemzetbe. Ennek jegyében világviszonylatban is egyedülálló jelenségként megszületett a neológ zsidó vallás. A 20. században azonban mégis Magyarország volt az első a nyugat- és közép-európai országok közül, ahol zsidóellenes törvényt léptettek életbe. A második világháború elején mintegy 800 000 tagjával Európa harmadik legnagyobb zsidó közössége élt Magyarországon.

A zsidó értelmiségek több területen is fontos szerepet töltek be, de különösen meghatározó volt jelenlétük a 20. század irodalmában.

A két világháború közti időszakot az az általános nézet uralta, hogy a zsidóság a gazdasági hatalom mellé politikai hatalomra is törekszik. Az országot vezető politikai elitnek tehát jelentős része zsidó származású volt, ez pedig ürügyet teremtett az olyan antiszemita mozgalmak számára. A Magyarországi Tanácsköztársaság felső vezetésnek körülbelül 60%-a zsidó származású volt. Ez a hatvan százalékos arány még az iskolázottabb és műveltebb magyarok egy részében is elfogadhatóvá tette a gondolatot, hogy „a magyarságnak védekeznie kell a zsidó veszély ellen”. Jelentős hatást gyakorolt a Tanácsköztársaság politikájára a sajtó világa. Az 1910-es években a magyar újságíró-társadalom több mint negyven százaléka zsidó származású volt.

1919 előtt általában a zsidókérdés liberálisabb szemlélete uralkodott a közszellemben, s ez kihatott az irodalomra is; az antiszemita torzítások még mérsékeltebben jelentkeztek, szemben a két háború közti korszakkal, amikor a közszemlélet elfajult, s a zsidókérdéssel kapcsolatos demokratikus állásfoglalás egyre inkább tabutémának számított. A túlnyomó részükben a minél teljesebb asszimilációra törekvő, önmagukat a magyar irodalom szerves részének tekintő zsidó származású nagyvárosi írók a zsidóság problémáival, s típusaival, főleg 1918 előtt, viszonylag keveset foglalkoztak. Bár az irodalomban már akkor

megjelentek a zsidó-magyar együttélés problémáit megkerülő vagy a zsidó típusokat álcázó törekvések.

A magyarországi izraelita születésű állampolgároknak egy 1930-as feljegyzés szerint a 97,3%-a magyar ajkúnak vallotta magát. Bár foglalkozásukat tekintve minden társadalmi osztályban előfordultak, voltak gazdag nagybirtokosok, jó körülmények között élő értelmiségiek, kisiparosok és szegény kétékezi munkások is, a nagyobb részük az ipari, kereskedelmi és szellemi szabadfoglalkozásokban (kereskedő, ügyvéd, orvos, újságíró stb.) fontos pozíciókat foglalt el. Ezekben a szakmákban a keresztény születésű lakosságot arányában jóval felül is múlták. Az izraeliták többnyire városi, polgári társadalmi csoportot alkottak, amelynek több mint 60%-a a középréteghez tartozott, 3%-a dolgozott a mezőgazdaságban, 13%-a volt ipari munkás. Ez az arányok közötti különbség is az egyik célpontja lett az antiszemitizmusnak.

Az elkövetkező években Magyarország gazdasága növekedésnek indult, ugyanakkor a kormány normalizálni igyekezett a beilleszkedett zsidósághoz fűződő viszonyát.

Az öntörvényű irodalom kivívásáért folytatott harcban nagy szerepe volt a zsidó-magyar íróknak, szerkesztőknek és a zsidó polgárságnak. A 90-es évektől a modern életérzés nagymértékben a zsidó vagy zsidó származású írók révén vált közvetlen, hazai, budapesti élménnyé. A századforduló körül Budapest-regények, novellák, karcolatok egész sora keletkezett: Bródy Sándor írásai, Molnár Ferenc ifjúkori novellái, a jóval jelentéktelenebb Kóbor Tamás regénye, a kezdő Szomory Dezső tárcái stb.

Ezek az írók, másokkal együtt, nemcsak az új nagyváros keltette problémákat élték át, hanem azokat a nyelvi problémákat is, amelyek segítségével az új élmények kifejezhetők. A gondot még növelte a gyakran frissen asszimilálódott írók küzdelme egyszerre a magyar és a modern nyelvért.

A nagyvárosi zsidó-magyar írók eme első generációja több területen hozott újat. Egyfelől a hitet a városi Magyarországon, az urbanizáció áldásos hatásában. De a nagyvároshoz való vonzódás sohasem jelentett számukra kritikátlan azonosulást. Az új élmények lényege: a nagyváros új társadalmi szövetének, tagoltságának, sokféleségének, szenzációinak, s különösképpen új szociális problematikájának, a nyomornak, a vidéki nép migrációjának, az új asszimilációval együttjáró társadalmi problémáknak az átélése; másfelől a szabadabb nagyvárosi individualizmusnak, s a vele együttjáró „elidegenedésnek”, a tömeges magánynak a megismerése. Átélése mindannak, ami Londonban, Párizsban a 19. század 30-

as-40-es éveiben, Berlinben valamivel később következett be. A megszokott, magától értetődő városiasság előőrsei ezek az írók.

A budapesti otthonosság első írói nagyjából a zsidó írók közül kerültek ki. Az otthonossá válás nehézségeit, a vele együttjáró vívódásokat viszont jórészt nem ők fejezték ki, hanem azok a vidéki vagy frissen vidékről származó nem zsidó írók, akik szinte önmagukban hordozták a vidék és a város ellentéteit.

A 90-es évektől a 20-as évek végéig (s még tovább is) a zsidó-magyar írók a drámairodalom egész nagy vonulatát hozták létre, Bródy Sándortól, Molnár Ferencen át Szomoryig, Füst Milánig. Ebben az irodalmi vonulatban nem annyira a kor társadalmi problematikája, s nem is a zsidókérdés állt előtérben, hanem túlnyomórészt a nagy emberi szenvedélyek modern ábrázolása. Jó példa erre még Bródy Sándor zsidótárgyú darabja is, a Lyon Lea, melyben az igazi drámai ütközet nem a zsidó hagyományhoz való ragaszkodás, s az ellenséges idegenség között zajlik, hanem a leányát imádó, s a lányt szükségképpen elveszítő apa - népeken és népi sajátosságokon messze túlmutató - tragédiája.

A 30-as években a Zsidó Jövő irodalmi és társadalmi folyóirat adott lehetőséget a zsidó értelmiségieknek a publikálásra. Szatmárnémetiben jelent meg 1930-1940 közt, a Frischmann család tagjainak szerkesztésében. A lapnak többé-kevésbé rendszeresen jelentkező rovatai: Könyvek birodalma (könyvismertetések), Gyermekrovat, Zsidó ifjúság, Zsidó nő, Fejek. Ez utóbbi jeles zsidószemélyiségek életpályáját idézi fel, a Zsidó világ híryanagot, érdekességeket közöl.

Folytatásos regényeket is közreadnak. Mind a magyarországi, mind pedig az erdélyi zsidóság kiemelkedő személyiségeinek s különösen a lap munkatársainak a haláláról megemlékeznek, 1933 nyarától pedig egyre többet foglalkoznak a németországi, majd az európai zsidóság sorsával. Az utolsó előtti szám vezércikkében a szerkesztő, Frischmann Henrik Meddig tarthat még az éjszaka? címmel buzdít kitartásra. Hiszen ekkor már életbe lépett az első zsidótörvény, amely kimondta, hogy a szellemi szabadfoglalkozású pályák állásainak legfeljebb 20 %-át foglalhatják el zsidók. Ettől kezdve a II. világháború végéig, a zsidóság szerepe a magyar irodalomban egyre kisebb helyet tölthetett be. Az új közigazgatás betiltotta a zsidó sajtót, felfüggesztette a zsidó sportegyesületeket és klubokat, csak a vallásgyakorlást engedélyezte.

Ábrahám Ernő, Pattantyús-Ábrahám (Debrecen, 1882. március 15. – Budapest, 1945. május 7.): író, újságíró, költő, műfordító. Debrecenben és Budapesten jogi tanulmányokat folytatott, majd – ezeket abbahagyva – kizárólag írói és újságírói munkából élt. Élete nagy részében főállású lapszerkesztőként, debreceni, majd budapesti, országos terjesztésű lapok, így a vasárnapi Újság, Budapesti Hírlap, Magyarország munkatársa volt. 1934-től 1938-ig belső munkatársként a Magyarság szerkesztőségében dolgozott. A II. világháború kitörése után, 1938–43 között, látva a német terjeszkedés veszedelmét, számos, a hitleri Németországot támadó cikket írt. Verseit és novelláit a kor vezető irodalmi lapjai közölték. Két színdarabját a Nemzeti Színház mutatta be (Isten vára, Révészek) Főbb művei: Kerek ég alatt (elbeszélések, Budapest, 1906), A kis kakas és egyéb történetek (Budapest, 1910), Hét szilaj csikó (elbeszélés, Budapest, 1911), Csillagok a Tiszában (Budapest, 1916), Rozmaring (mesejáték, Budapest, 1922), Mátyás szerelmes képírója (regény, Budapest, 1942), Vadmadarak (regény, Budapest, 1942), Veszélyben a haza (regény, Budapest, 1943).

Ádám László (Budapest, 1905. március 21. – Ukrajna, 194?): Író, publicista. 1925-1926 között a Magyar Piacot szerkesztette. 1927-ben megindította a Konjunktúra Barométer című lapot. Szerkesztője volt a Toll és Tör című lapnak. 1934-től az Esti Kurir belső munkatársa. Munkaszolgálatra Ukrajnába vitték, ott pusztult el.

Adorján Emil (Nagyvárad, 1873. augusztus 15. – Mauthausen, 1944): ügyvéd, író. Családnevét 1890-ben változtatta Auspitzről Adorjánra. Sokféle foglalatossága nyomán, a város egyik meghatározó személyisége volt. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Berlinben végezte. Ügyvédi diplomáját 1900-ban szerezte. Kiváló gyorsíróként két könyvet is megjelentetett ebben a témában. 1898-tól a Gyorsírók Lapjának főszerkesztője volt, 1899-ben pedig az ő vezetésével alakult meg a Gyorsírók Egyesülete. Az irodalom iránti érdeklődésének gyümölcseként, és művelt emberi mivoltából kifolyólag, hatalmas magánkönyvtárat hozott létre. Szenvedélyes műgyűjtőként pedig terjedelmes képkollekcióval rendelkezett. Vagyonát megfeszített munkával teremtette meg. Milliárdossá lett, aki több ingatlannal, és jól jövedelmező vállalkozásokkal rendelkezett. 1912-től 1919-ig a Nagyvárad Ügyvédek Egyesületének elnöke, 1915 és 1916 között pedig az Ügyvédi Kamara alelnöke volt. Tagja volt a nagyvárad városi jogügyi bizottságának is. 1920 után felhagyott az ügyvédkedéssel, és vállalkozásainak szentelte életét. Ady baráti köréhez tartozott. Mint tulajdonos ő építtette a milánói Galeria Vittorio Emanuele mintájára a nagyvárad Sas-palotát.

1944-ben a Mauthauseni koncentrációs táborba hurcolták. 1944-ben elpusztult magánkönyvtárának érdekessége volt a Nagyváradon megjelent magyar nyelvű nyomtatványok és a régi Váradot ábrázoló metszetek gyűjteménye. Művei: Tizenöt gyorsírási óra (Nagyvárad, 1890), Olívia bosszúja (humoros regény, Nagyvárad, 1898), Komoly pillanatok (humoreszkek, Budapest, 1899).

Ágai Béla (Budapest, 1870. augusztus 8. – koncentrációs tábor, 1944): újságíró.

1895-ben szerezte meg az orvosi diplomát a budapesti egyetemen, majd néhány évig a Tauffer-klinikán tanársegéd, 1890-től azonban már munkatársa az Ország-Világnak. Később teljesen az újságírásnak szentelte magát. 1900-tól a Magyar Újság, majd a Magyar Nemzet munkatársa. 1908-tól a Tisza Istvánt támogató Az Újság, majd 1925-től az ezt liberális szellemben folytató Újság felelős szerkesztője. A Budapesti Napilapok Szindikátusának egyik megszervezője. Keleti műtárgyakból jelentős gyűjteményt alakított ki. Néhány regényt, színdarabokat és egy kötetnyi tárcanovellát is adott ki. 1944-ben koncentrációs táborban halt meg.

Antal Sándor (Nagyvárad, 1882. november 28. – koncentrációs tábor, 1944):

újságíró, költő. Egy évig jogot és filozófiát hallgatott Budapesten. Szobrászati tanulmányokat is folytatott. 1904-ben Nagyváradon kezdte meg újságírói pályáját. Később öt évig élt, 1908-1913 között, Németországban és Skandináviában élt. Stockholmban Ch. Ericsson szobrász műhelyében dolgozott. Száznál több plakettet készített. Írásait svéd lapokban jelentette meg. Hazatérve Nagyváradra Ady Endre baráti köréhez tartozott. Előszót írt a Nagyváradon kiadott Holnap című antológia első kötetéhez, amelynek szerkesztésében is közreműködött. 1913-tól 1916-ig a Nagyváradai Napló belső munkatársa, majd szerkesztője. 1917-ben a Várad Hét szerkesztője. A Tanácsköztársaság idején a Vörös Újság belső munkatársa. A Tanácsköztársaság bukása után Csehszlovákiába emigrált, itt élt 1921-től 1940-ig. Pozsonyban részt vett a magyar kulturális életben. Főszerkesztője volt a Nemzeti Kisebbségek és szerkesztője a pozsonyi Népújság című lapoknak. 1942-ben írás jelent meg róla egy német nyelvű helyi lapban, és ezután a németek a családjával együtt elhurcolták. Egyes hírek szerint németországi koncentrációs táborban halt meg, más források szerint határátlépés során ölték meg. Több szépirodalmi és publicisztikai munkája jelent meg. Svéd nyelvismerete okán sokat fordított svédből, főleg Selma Lagerlöf regényeit. Írásai a második világháború előtt budapesti lapokban (Népszava, Szocializmus, Világ) jelentek meg, s ezekben elsősorban a szocialista szellemiségű irodalommal foglalkozott. Verseiben, a szívesen használta a 16–17. századi

magyar költészet versformáit. Mozaik (elbeszélés, Nagyvárad, 1904), Akik ma élnek (versek, Nagyvárad, 1905), A trondhjemi herceg kíséretében (regény, Nagyvárad, 1913), a Csudálatos szemű katona (elbeszélések, Nagyvárad, 1917), A mester (színmű, Budapest, 1914), Garabonciás ének (versek, Pozsony, 1921–23).

Aranyi Lipót (Miskolc, 1855.szeptember 20. – Budapest, 1945. január): Író, publicista. Iskolái befejeztével kereskedő tanonc, 1876-tól a Miskolcz című lap belső munkatársa s a fővárosi politikai napilapok levelezője. 1882-ben a Miskolcz szerkesztője. 1883-ban Miskolcon megalapította a Borsod-Miskolczi Közlöny című társadalmi, gazdasági és szépirodalmi lapot, amelynek kiadótulajdonos szerkesztője volt (1883–1891). Budapestre költözött, a Pesti Naplóba (1892, 1895) s a Fővárosi Lapokba írt cikkeket, tárcákat. A Nemzet (1892–1899), a Magyar Újság, a Magyar Nemzet (1899–1903) s alapításától Az Újság (1903–34) belső munkatársa, az utóbbi törvényszéki rovatvezetője. Tagja volt a Borsszem Jankó című humoros hetilap szerkesztőségének. Egy nyilas igazoltatás során a Szt. István körúton agyonlőtték 1945 januárjában.

Bálint György (Budapest, 1906. július 9. – Sztarij Nyikolszkoje, 1943. jan. 21.): író, újságíró, kritikus, a baloldali publicisztika kiemelkedő képviselője a két világháború közötti magyar irodalomban. Jómódú értelmiségi családban született. Eredetileg Österreicher néven született, de édesapja 1907-ben Bálintra magyarosította vezetéknevüket. 1906-tól a Berzsenyi Gimnáziumban tanult. Már ekkor önálló verseket írogatott. Érettségi után a budapesti kereskedelmi akadémia egyéves kereskedelmi szaktanfolyamát végezte. Jelentkezett a budapesti egyetem bölcsész karára, de a Numerus Clausus miatt elutasították. Eközben két verse jelent meg a Nyugatban. 1924–1939-ben az Est-lapok munkatársa; közben többször járt külföldön (1927, 1933, 1934: Olaszország, 1930: Cortina d’Ampezzo és Párizs, 1931: Párizs, 1932: Norvégia, 1935: Athén, 1936: Spanyolország, 1939: London). Szépirodalmi és publicisztikai munkásságának színtere a kommunista Gondolat (1935. január és 1937. novembere között) és a polgári ellenzéki sajtó, főleg a Pesti Napló volt. Német nyelvű írásait az Arbeiterzeitung, Eulenspiegel, Frankfurter Volksstimme, Kunst und Volk, Neue Bücherei és a Pester Lloyd közölte. Tudósította a Daily Express című angol lapot, valamint az amerikai Hearst-lapokat. 1933-ban házasságot kötött Csillag Vera grafikusművésznővel. Feleségével együtt elhatározták, hogy emigrálnak. Végül Bálint György egyedül utazott el és mivel nem sikerült megélhetést találnia, hazajött. 1941-ben Tokajba rendelték munkaszolgálatra, innen Újverbászra vitték, majd leszerelt. 1942

áprilisában letartóztatták, és a Margit körüti katonai börtönben tartották fogva. Szeptemberben kiszabadult, de októberben a gödöllői munkaszolgálatos táborba vitték, ahonnan Ukrajnába hurcolták. Sztarij Nyikolszkoje kórházában halt meg. Tanulmányait bátor humanizmus jellemzi. Irodalmi értéket képviselnek újságcikkei is. Nemcsak problémafelvető bátorságuk, kulturáltságuk, humanista szenvedélyük miatt; irodalmi rangú alkotásokká teszi őket az élményszerűség, a gondolati igényesség, a megformálás tömörsége s a nyelvi pontosság, tisztaság is. Kritikai publicisztikai munkásságában termékenyítően jelen voltak a marxizmus eszméi. Írásaival küzdött a fasizmus térhódítása ellen és a szegénység felszámolásáért. Sinclair Lewis, Dickens, Galsworthy, Aldous Huxley, Hawthorne, Elmer Rice, O'Neill, Maugham, Knittel műveiből fordított. Főbb művei: Strófák (versek, Budapest, 1929); Az idő rabságában (Budapest, 1935); Derkovits „1514” című fametszetsorozat. (előszó, Kállai Ernővel, Budapest, 1936); Jégtáblák, könyvek, koldusok (Budapest, 1937); Az állatok dicsérete (Budapest, 1940), Búcsú az értelemtől (naplójegyzetek, 1940). Válogatott cikkgyűjtemények: Emberi méltósággal (Budapest, 1947); A szavak felkelése (Budapest, 1954); A toronyőr visszapillant (I–II., Budapest, 1961).

Bálint Jenő Berger (Budapest, 1889. október 6. – Budapest, 1945): író, publicista. Pályáját tisztviselőként kezdte Budapesten, 1920-tól a Helikon Műkereskedelmi Rt.-nél dolgozott. 1923-tól az Alkotás Művészház művészeti vezetője. 1926-tól szerkeszti a Magyar Művészet Könyvtára című könyvsorozatot. Kritikái, tárcái jelentek meg különböző budapesti napilapokban és folyóiratokban. 1945-ben halt meg Budapesten. Holokausztáldozat.

Balogh József (Gödöllő, 1893. június 12. – Budapest, 1944. április 2.): magyar irodalomtörténész, lapszerkesztő, műfordító, klasszika-filológus. Művelt zsidó családban született. Az első világháborúban repülőtiszt volt, és többször kitüntették. 1918-ban Budapesten bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1927-től 1935-ig a gróf Bethlen István elnökségével alakult Magyar Szemle Társaság főtítkáráként működött, részt vett a Magyar Szemle folyóirat és az azonos nevű könyvsorozat szerkesztésében. Befolyásos baráti köre segítségével, gróf Bethlen István pártfogásával 1932-ben megindította és szerkesztette a Nouvelle Revue de Hongrie francia nyelvű, majd 1936-ban a Hungarian Quarterly című angol nyelvű folyóiratot. Ezek elsősorban a magyar kulturális értékeket közvetítették a külföld felé, és részük volt nyugat-európai értékek itthon megismertetésében. A konzervatív irányultságú lap az erősödő német befolyással szemben a francia-angol orientáció híve volt és Bethlen István külpolitikai céljait szolgálta. Balogh József részt vállalt a Parthenon Egyesület

kétnyelvű kiadványainak szerkesztésében is. Ebben a sorozatban jelent meg főműve, Szent Ágoston Confessiones (Vallomások) című művének fordítása (1943). Mint klasszika-filológus az ókeresztény irodalom és a kora középkori történelem szakértője volt. Tudományos munkásságát azonban fokozatosan háttérbe szorította a publicisztika, a külföldre irányuló propaganda tevékenység. Az ország német megszállása után hamarosan a holokauszt áldozata lett. Halálának körülményeit homály fedi. Egy változat szerint a szegedi jezsuiták bújtatták és valaki beárulta; egy másik változat szerint a tihanyi apátság könyvtárában rejtőzött és ott fogták el. Barátai utoljára a sárvári gyűjtőtáborból kaptak róla hírt. Állítólag maga a kormányzó kerestette szárnysegédjével, hogy egy katonai behívó segítségével megmentse, de eredménytelenül. A lexikonok szerint Budapesten halt meg.

Bányai Pál, Munsel (Besztercebánya, 1901. március 24. – Budakeszi, 1943. december 13.): író, publicista. Budapesten, Prágában és Bécsben folytatott képzőművészeti tanulmányokat. Iskoláit nem fejezte be, mert munkásmozgalmi tevékenysége miatt családja megvonta tőle az anyagi támogatást. Az 1920-as évek második felében a Csehszlovák Kommunista Párt losonci járási titkára volt, több tüntetést és sztrájkot szervezett, ezért bíróság elé állították. Az 1930-as években a párttal megszakadt a szervezeti kapcsolata. Politikai cikkei, riportjai, regényrészletei a Korunk, Az Út, Magyar Nép, a szlovák Dav és a cseh Tvorba hasábjain jelentek meg. A fasizmus térhódítása és uralomra jutása után Csehszlovákiában és Magyarországon bujkálva, illegalitásban élt. A budakeszi tudószanatóriumban halt meg. Az irodalomtörténet az első csehszlovákiai szocialista regény írójaként tartja számon. Főbb művei: Felsőgaram (regény, Pozsony, 1934); Fakóföldek (regény, Pozsony, 1936).

Barátos Endre (Mezőhegyes, 1913. december 6. – Voronyezs, 1943. január): költő. Édesapja gyári tisztviselő volt. Két évig járt a pécsi egyetemre. Utána családi okok miatt a fővárosba költözött, s mint sok más társa e korban, nehezen, több ízben foglalkozást változtatva kereste meg kenyerét. Kaposvárott érettségizett, utána Pécsen magyar–olasz szakos bölcsészhallgató volt. Közben a Népszava, a Nyugat, a Magyar Csillag, a Sorsunk és más lapok közölték verseit. Egyetlen, saját kiadásában, 1942-ben megjelent Érés közben című verseskötetét valószínűleg nem is látta, mert az akkor fennálló törvények szerint olyan „félvér” volt, akit munkaszolgálatosnak osztottak be és 1942 tavaszán szovjet földre vitték, oda küldte utána kötetét felesége. 1943 januárjában, a voronyezsi áttörés utáni visszavonulás közben halt meg, huszonkilenc éves korában. Verseiből a szocialista

humanizmus árad, bár a munkásmozgalomban gyakorlatilag nem vett részt, s mint költő is jobban kiteljesedhetett volna, ha el nem ragadja „érés közben" a halál. Már a fronton volt, amikor a Sorsunk (1943. január) közölte Tavaszi délután című versét. Verseinek szép, szomorú, férfias zenéje van. Művei: Érés közben (versek, Budapest, 1942)

Bárd Oszkár, Wettenstein (Naszód, 1893. május 6. – Dés, 1942. december 19.): költő, orvos, drámaíró. Tanulmányait Désen kezdte, majd orvosi képzettségét Kolozsvárott szerezte. Közben párhuzamosan hegedű szakot hallgatott a zeneakadémián. Később beiratkozott a bölcsészkarra, ahol művészettörténetet és régészetet tanult. 1911-től a kolozsvári Haladás és Erdélyi Figyelő szerkesztője. 1922-től a kolozsvári Napkelet című folyóirat főmunkatársa. Eközben évtizedeken keresztül Galgón volt orvos, innen küldte írásait. Modern lírikusként jelentkezett. A fasizmus előretörésének súlya már korai verseiben megmutatkozik. Színpadi műveivel általános társadalmi problémákat vetett fel. A fasiszta veszély növekedésével erősödött baloldali kiállása. Bár akadtak elismerő méltatói, két utolsó könyvének visszhangtalansága, a Horthy-rendszer hivatalos szerveinek származása miatti diszkriminációi s végül fiának tragikus halála együttesen járultak hozzá lelki összeroppanásához. Művei: Bálványok, bilincsek (verseskötet, Békéscsaba, 1912), Halál és még több (színmű, 1920), Csoda (színmű, 1920), Sylvio lovag (dráma, 1920), Mi lesz velünk? (versgyűjtemény, Kolozsvár, 1924),

Barta Sándor (Budapest, 1897. október 7. – SZU, 1938): regényíró, költő és szerkesztő. Foltozószabó fia. A középiskolát csak úgy tudta elvégezni, hogy közben apja műhelyében dolgozott. Fiatal szervezetét ekkor érte a TBC. Könyvkereskedősegéd volt, mikor bekapcsolódott a Galilei-kör munkájába. Megismerkedett a munkásmozgalommal. Első versei a Ma című folyóiratban jelentek meg. Felesége Kassák Erzsébet, Kassák Lajos húga volt. Első verseskötete 1919-ben jelent meg (Vörös Zászló). A Tanácsköztársaság megdöntése után bécsi emigrációjában a Ma segédszerkesztője. 1922-ben folyóiratot alapított Akasztott Ember, majd Ék címmel. 1924-ben belépett a KMP-be és folyóiratát beolvasztotta a kommunista Egységbe. 1925-ben Bécsből az Szovjetunióba költözött; részt vett a Forradalmi Írók Nemzetközi Szervezetének alapításában és munkájában, majd a Szovjet Írók Szövetségében tevékenykedett, emellett különböző állami hivatalokat töltött be. 1938-ban az Új Hang című folyóirat az ő szerkesztésében indult meg. A sztálini törvénytársak áldozatául esett. Művei a szocialista világnézetet szolgálták. Igen (Bécs, 1920), Cirkusz kapitalizmus (Bécs, 1920), Mese a trombitakezű diákról (novellák, Bécs, 1922); T'isztelt hullaház (novellák, Bécs, 1922), Csodálatos történet, vagy mint fedezte fel William Coockendy polgári riporter a földet,

melyen él (Kassa, 1925); 350 000, avagy krónikás elbeszélés az ausztrómarxizmus hazájából (Moszkva, 1931); Nincs kegyelem (Moszkva, 1933); Aranyásók (regény, Lányi Sarolta utószavával, Budapest, 1957); Pánik a városban (válogatott elbeszélés, Budapest, 1959); Ki vagy? (válogatott versek, Budapest, 1962)

Benda Jenő (Huszt, 1882. február 18. – Dachau, 1944. november 24.): író, újságíró. Benda Jenő, a század első felének ismert közíró-szerkesztője, aki az első világháborút kirobbanása pillanatától ellenezte. A Magyar Szó, az Egyetértés, a Pesti Hírlap munkatársa, majd 1944. március 19-ig felelős szerkesztője, közben 1913-tól 1918-ig Budapesten ügyvéd. 1918 októberében az öszirózsás forradalom híve, 1920-ban a párizsi béketárgyalásokra kiküldött magyar delegáció melletti sajtótudósító, a második világháború befejezése előtt - mint a magyar függetlenség híve - a nácik politikai foglyaként halt meg Dachuban. A tárgyalások idején a Château de Madridban gyakorlatilag internált magyar küldöttség tapasztalatairól tudósította lapját, a Pesti Hírlapot napi rendszerességgel, s e beszámolók alapján véglegesítette eredetileg 1920-ban megjelent, dokumentumértékű könyvének szövegét. Mindent följegyzett, aminek tanúja volt, illetve amiről a delegáció tagjai beszámoltak neki - a följegyzések legalább olyan érzékletesen mutatják be a háború utáni Párizs mindennapjait, mint a küldöttség egyre borúsabb hangulatát. A magyarok megtapasztalhatták, hogy a győzők időnként érdekesnek találják érveiket, de döntéseiket eszük ágában sincs ezek mérlegelésével. A világháború kulisszái mögöl (1918) című könyve bátor és jelentős publicisztikai munka, mely az imperializmust teszi felelőssé a háborúért. Regényeket és színpadi műveket is írt. Mikor a halottak visszatérnek (színmű, Budapest, 1916); Circe (regény, Budapest, 1917); Páristól Genováig (útinapló, Budapest, 1921); A mosolygó álarc (regény, Budapest, 1923); Az ördög bibliája (regény, Budapest, 1940).

Berend László, Braun (Budapest, 1898.? – Sopronkeresztúr, 1844. december 21.): író, publicista. Egyetlen verseskötete és többfelé megjelent novellái a kor gyötrelmeiről és saját kozmikus árvaságáról szólnak. A Nyugatban egy pályázat nyomán, megjelent a Csúnya című novellája. Méltatói az 1925/23-24.számban Gellért Oszkár Kosztolányi Dezső és Osvát Ernő. Gyalog, Bécs felé hajtott zsidók seregében látták utoljára. Végelgyengülésben halt meg. Éjféli jajkiáltás (1940), A száz éves Kiss József és egyéb glosszák.

Berkó Sándor (Losonc, 1918. február 13. – SZU, 1944): költő, műfordító. Losoncon élt, később Budapestre költözött. Diákkorától kezdve publikálta verseit a losonci helyi lapokban, de országos lapok is rendszeresen közölték írásait (Korunk, Prágai Magyar

Hírlap, Magyar Újság). Versei és kritikái főleg a pozsonyi Tűzben, az erdélyi Korunkban és a Kolozsvári Független Újságban, majd a Népszavában jelentek meg. Jiří Wolker és más modern cseh költők verseiből fordított. A fasizmus ellen küzdő szocialista költők csoportjának tehetséges tagja volt. Mint munkaszolgálatos került ki a keleti frontra, Ukrajnában halt meg. Élete utolsó időszakáról és haláláról nincsenek pontos adataink; teste valahol a fasizmus áldozatainak egyik tömegsírijában porladozik. Művei: Az ördög köpenyében (versek, Budapest, 1940); Nem vagy magadban (versek, gyűjtötte, sajtó alá rendezte és az utószót írta Csanda Sándor, Budapest, 1964).

Bíró György (Tiszaföldvár, 1902. július 26. – 1944. deportálásban): magyar hírlapíró, költő. Középiskoláit Szegeden és Nagyváradon végezte. 1920-tól a nagyvárad Szabadság, majd a Nagyvárad munkatársaként működött. 1922-ben a kolozsvári Előre főmunkatársa. 1929-ben a Romániai Rádió Szaklap szerkesztője. Versei, riportjai irodalmi folyóiratokban, valamint a bécsi Tűzben jelentek meg. Őszutó (Nagyvárad, 1920) című verskötetel is jelentkezett, szerkesztette az Auto-Almanach 1929 című román és magyar nyelvű kötetet (Nagyvárad, 1929), s Tíz év a nagyvárad magyar színház történetéből című esszéjét közölte a 60. évét ünneplő Nagyvárad című lap jubileumi albuma (Nagyvárad, 1930).

Boross Mihály, Weiner (Kiscell, 1877. december 30. – 1944): újságíró, író. Érettségi után beállt hírlapírónak, egyetemi tanulmányai mellett fővárosi lapoknál gyakornokoskodott. Tanulmányai befejezése után a MÁV szolgálatába állt, mint mérnök dolgozott, egyúttal vidéken folytatott mérnöki gyakorlatot (1903–1907). A Budapesti Napló (1897–1907), a Budapest című lapok belső munkatársa (1907–1918), az Esti Kurír színházi kritikusa (1923–1944). Mint sportoló a Kerékpáros Szövetség elnöke volt. A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete Filmszakosztályának titkára, a Globus Filmipari Rt. egyik vezetője, majd az Országos Filmegyesület főtitkára (1920-as évek). Néhány regényében sokszor utópisztikus történetek során, a kor szociális mozgalmait, a proletariátus helyzetét, a kommunista forradalmi megmozdulásokat mutatja be. Főbb művei: Homályban (versek, Budapest, 1900); A tennis (Budapest, 1910); A kék hattyú (regény, Budapest, 1914); Noé barlangja (regény, Budapest, 1915); A harmadik testamentum (regény, Budapest, 1918); Az ész sztrájkja (regény, Budapest, 1929); A kanálosi ház (regény, Kisfaludy Károlyról, Budapest, 1938).

Borsodi Lajos (Nagybecskerek, 1883. május 8. – 1943. deportálásban, feltehetően a bori táborban) magyar szerkesztő, író. Középiskolai tanulmányait szülővárosában végezte, ügyvédi diplomát Budapesten, jogi doktorátust Kolozsvárott szerzett. Verseket, novellákat, tanulmányokat írt, hosszú ideig budapesti lapok részére, utóbb inkább az utódállamok folyóiratainak. A Bánáti Magyar Közművelődési Egyesület egyik vezetője és a Magyar Párt ügyésze. A jugoszláviai magyar irodalom egyik serkentője, magyar és szerbhorvát irodalmi tárgyú tanulmányai mellett színdarabja, elbeszéléskötete jelent meg; Kirakat (Becskekerek, 1921) című prózavers-kötete a vidéki megtorpanás hangulatát fejezi ki. A 30-as években Temesvárt élt, az OMP bányászati tagozatának volt ügyésze, szerkesztette a Bolond Istók című élclapot, itt jelent meg évjelenés nélkül Vadvirágok című verskötete. Visszatért Jugoszláviába, ahol a Kalangya 1937-38-ban közli Csabayék című regényét a kisvárosi élet alakjairól.

Brassai Viktor (Ditró, 1913 – 1944. július): költő, szavalóművész. A kolozsvári egyetemen jogi diplomát szerzett. 1935-ben családi nevével felelős szerkesztője a Jövő című irodalmi, kritikai és társadalmi szemlének. Az 1930-as években szoros baráti kapcsolatba került Salamon Ernő neves erdélyi proletár költővel, akinek verseit legális és illegális összejöveteleken népszerűsítette. Részt vett az ellenállási mozgalomban. 1940 után Budapesten és vidéken gyakran lépett fel a kommunisták vezette népfront irodalmi estéin. 1939-ben, majd 1942-44-ben munkaszolgálatot teljesített. 1944. júliusban az Szovjetunióba való szökése közben gyilkolták meg. Költészetében az elnyomottakkal vállalt sorsközösséget, a fasizmus, a kizsákmányolás ellen buzdított összefogásra. Jelentős szavalóművész volt. Legális, féllegális és illegális találkozókön antifasiszta és forradalmi versekkel mozgósított. Egyetlen verseskötete jelent meg: Együtt és külön (Kolozsvár, 1939). Példázat kétkedőknek címmel megjelent irodalmi hagyatékának legteljesebb gyűjteménye (1970).

Csánk Endre, Holler (Budapest, 1904. június 4. – Donkanyar, 1943): író, publicista. Jogi tanulmányai elvégzése után újságírói pályára lépett. Az Est-lapoknál előbb riporter, majd parlamenti tudósító. Az 1930-as évek közepén Ausztriából, Svájcól, Franciaországból és Angliából küldött riportjaival tűnt fel. Álnév alatt több detektívregényt írt. 1942-ben büntetőtáborba hurcolták és az orosz frontra vitték. Ott pusztult el 1943 elején, mint munkaszolgálatos.

Csergő Hugó (Budapest, 1877. január 18. – ? 1944. december?): író, újságíró. 1906-ban jogi doktorátust szerzett. 1896-tól a Fővárosi Lapok, majd a Pesti Napló

munkatársa. 1905-06-ban a Polgár című napilap szerkesztője. 1906-tól a Pesti Hírlap rovatvezetője. 1907-ben elnyerte a főváros irodalmi díját, a Ferenc József-díjat. Állandó munkatársa volt A Hétnek. 1914-től 1921-ig jelentékeny szerepet játszott a főváros életében, mint a Népjóléti Központ igazgatója. Javaslatokat dolgozott ki a népgondozás rendezéséről. 1921-től ismét újságírással foglalkozott. 1926-tól a Polgár című hetilap szerkesztője. Ezután megválasztották a Pesti Izraelita Hitközség főjegyzőjévé. Ott dolgozott, amíg a nyilasok el nem hurcolták. Nagy számmal vannak versei, novellái, színdarabokat is írt. A szépirodalom minden ágában ért el sikereket. Szerkesztette a Száz év zsidó magyar költői című antológiát (Budapest, é. n.). Főbb művei: Az utolsó felvonás (elbeszélés, Budapest, 1900), A lovag úr (színmű, bemutató Vígszínház, Budapest, 1906); Harminc év (versek, Budapest, 1908); Levelek, amiket meg nem írunk (regény, Budapest, 1910); A mi szívünk asszonya (1916), A budapesti nyomor vörös könyve (Budapest, 1919); Az első hajnal (bemutató a Renaissance Színházban, Budapest, 1923); Csergő Hugó munkái 1897-1927 (I-II. Budapest, 1928), Őszi Koncert (Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület, Budapest, 1943)

Csömöri József, Wohlberger (Budapest, 1913. június 21. – Miskolc, 1944?): író, újságíró. Fiatalon bekapcsolódott a munkásmozgalomba, s már diákkorában verskötete, később regénye jelent meg. Az egyre erősödő fasizmus elől emigrált, majd 1943-ban – hogy családját biztonságba helyezze – hazatért. Elfogták, a miskolci katonai rabkórházban halt meg. Szerkesztette a Tizenkét költő című antológiát (Budapest, 1940) és a Mai könyv című cikkgyűjteményt (Budapest, 1941). Művei: Akik ma meghalnak (versek, Budapest, 1931); A diktátor (regény, Budapest, 1936).

Detre János (Budapest, 1886. május 15. – Topolya, 1944): író, újságíró, 1911-től ügyvéd Szegeden. Anyai ágon zsidó származású. Szegeden a piaristáknál érettségizett. Kolozsváron szerzett jogi diplomát. Az 1918-as forradalom idején a Szegedi Nemzeti Tanács titkára, majd kormánybiztos-főispán. 1920-tól emigrációban élt Jugoszláviában. 1929-ben – miután kiutasították Jugoszláviából – visszatért Szegedre, ahol ügyvédi irodát nyitott, és mint a Dél-Magyarország munkatársa folytatta publicisztikai tevékenységét. 1944-ben, miután a nácik a topolyai gyűjtőtáborba hurcolják, megmérgezi magát. Esztétikai és irodalmi cikkei különböző folyóiratokban jelentek meg. Emigrációs évei (1920–28) alatt szerkesztette a Szabadkán megjelenő Bácsmegyei Naplót és Radó Imrével együtt a Vajdasági magyar írók almanachját (Szabadka, 1924).

Diamant Izsó (Vágújhely, 1886. február 25. – Budapest, 1944. őszén)
közgazdász, újságíró, műgyűjtő. 1920-tól két évtizeden át az aranyosgyéresi Sodronyipar Rt. vezérigazgatója. A liberális gondolkodású ipari "menedzser" típusa, aki társadalmi állását, anyagi lehetőségeit arra használta, hogy a két háború közti évek szűkös pénzügyi viszonyai közepette a művészeti alkotást támogassa és ösztönözze. Több ezer kötetes könyvtára, kép- és metszetgyűjteménye, 3000 darabot számláló európai híru ex libris-gyűjteménye a második világháború alatt jórészt megsemmisült. Közgazdasági, kereskedelem- és iparpolitikai cikkei, művészeti vonatkozású írásai szaklapokban és napilapokban jelentek meg, így a "dolgozó ember" és a "technika" megjelenéséről a képzőművészetben a Keleti Újság (1924), a rézkarcról a Vasárnapi Újság (1925) hasábjain értekezett. A Romániai Gyáriparosok Országos Szövetségének erdélyi ügyvezető alelnöke; a maga tőkés osztályalapjáról bírálta a tervgazdaságot. A lap kezdeti szakaszában a Korunk munkatársa is volt. 1944 őszén feleségével együtt a nyilasterror áldozata lett.

Donáth György (Kecskemét, 1912. november 11. – Goncsarovka, 1943. február): író, újságíró, pszichológus. Pesten, a jogi karon folytatta tanulmányait. Tevékenyen részt vett a baloldali diákmozgalomban, majd a KMP körül csoportosult értelmiség munkájában. 1934-től a KMP tagja. Munkaszolgálatosként pusztult el. Társadalomlélektannal foglalkozott; témája: a társadalmi formák és viszonylatok tudatalakító szerepe. Főbb művei: A mágikus és logikus világkép társadalmi alapjai (Budapest, 1940); A kígyó és babonás jelentősége a Szentírásban (Budapest, 1942).

Drégely Gábor (Budapest, 1883. november 24. – Budapest, 1944. július 24.): író, színdarabíró. Elvégezte a műegyetemet, és mint mérnök Budapest székesfőváros szolgálatába állott. Mindössze húszéves, amikor első regény megjelenik (Lélek). Eleinte regényeket, később főleg színdarabokat írt. Írt több operettlibrettót is. Első nagy sikerét 1908-ban Szerencse fia című vígjátékával aratta. Ereje nem annyira színdarabjainak fölépítésében vagy dialógusának elmésségében van, mint inkább olykor ellenállhatatlanul ható mulatságos helyzetek teremtésében. Főbb művei: Isteni szikra (színmű, Budapest, 1913); Kisasszony férje (vígjáték, Budapest, 1915), amellyel bejárta a külföldi színpadokat, Egy férj, aki mindet tud (1918), A védtelen nő (komédia, Budapest, 1925); Valaminek történni kell (vígjáték Lakatos Lászlóval, Budapest, 1929).

Édes István (Budapest, 1909 – Nordhausen melletti koncentrációs tábor, 1945 eleje): költő. A hajdani „deákosok”, s mindenekelőtt Berzsenyi Dániel stílus- és

formaörökségét akarta egyesíteni a szocializmus eszmevilágával. Verseiben a publicisztikusan napi problémákat fogalmazta meg. A munkásírók köréhez csatlakozott (Rideg Sándor, Szüdi György, Földeák János, Vaád Ferenc). Versei a Népszavában jelentek meg, egyesek csak kéziratos másolatokban kerültek nyilvánosságra, a többi között munkásszínjátékosokhoz, akik szívesen szavalták őket. 1940-ben behívták ugyan munkaszolgálatra, de súlyosodó betegsége miatt a következő éveket javarészt kórházakban töltötte. Kórházi ágyból hurcolták el 1944-ben, haldokolva került a Nordhausen melletti táborba, ahol valószínűleg 1945 elején halt meg. Versei sohasem jelentek meg kötetben. Kéziratai bombatalálat következtében elpusztultak (köztük Kölcseyről és koráról szóló töredék és Álmos vezér apjáról, Ögyekről írott regénytöredéke).

Elek Artúr (Budapest, 1876. február 8. – 1944. április 25.): író, művészettörténész, kritikus. Budapesti egyetemen tanult. 1898-ban útirajzokkal és műfordításokkal kezdte pályáját. 1908-ban Az Újság munkatársa lett. Több lap, folyóirat közölte érdekes, tartalmas írásait: a Magyar Génius, Figyelő, Művészet, Magyar Művészet, az általa 1921-ben alapított Műbarát. A Nyugatnak kezdettől főmunkatársa, képzőművészeti kritikusa, majd rovatvezetője. 1916-tól 1919-ig az Iparművészeti Iskola tanára. 1944-ben, a németek bevonulása után öngyilkos lett. Munkássága túlnyomó részét finom stílusú, elmélyült elemzéseket nyújtó esszéi és művészeti kritikái alkotják. Novelláinak jellemzői: impresszionista hangulatok és lírai hangvétel. Életében egyetlen novelláskötete jelent meg az Álarcos menet (Budapest, 1913). Elbeszéléseiből csak halála után másfél évtizeddel jelent meg posztumusz gyűjtemény. Gyerekkori emlékeiből néhány lírai novellát írt (Az ablakfülke, Az égszínkéék csillag). További művei: Nagy Balogh János élete és művészete (Budapest, 1922); Három művésznemzedék (Budapest, 1925); A renaissance festőművészete (Budapest, 1927); Fáy Dezső, a festő és illusztrátor (Budapest, 1929); A platánsor (válogatott elbeszélések, Vajda Miklós bevezetője, Budapest, 1959).

Erdélyi Ágnes, Glatter (Budapest, 1914. május 23. – Auschwitz, 1944. június 3.): költő, író. Radnóti Miklós atyai ágról való féltestvére. Kettejük közös gyermekkorának Radnóti Miklós állított emléket Ikrek hava című szépprózájában. Középiskolai tanulmányai félbeszakadtával kézimunkázásból tartotta el magát, majd könyvkiadói tisztviselőként dolgozott. Lakóhelyén, Nagyváradon és Kolozsvárt baloldali értelmiségi körökhöz tartozott. 1937-től 1941-ig Bukarestben élt, ahol marxista szemináriumon vett részt, s a Kommunista Ifjúsági Szövetség egyik sejtjének is tagja volt. 1944-ben Nagyváradról deportálták. Első

írásai a Brassói Lapokban és a budapesti Gondolatban jelentek meg. Kisregénye, a Kovácsék (Brassó, 1935), egy kisebbségi sorsra jutott vasutas család életét mutatja be. Verseskönyve: Kórus három hangra (Nagyvárad, 1935).

Éri-Halász Imre, Halász Imre (Nyíregyháza, 1900. – Zalaszentgrót, 1945. január vége): író, újságíró. Szülővárosában, az Evangélikus Főgimnáziumban érettségizett, majd a fővárosban lett újságíró. Egy ideig Lázár Miklós A Reggel című lapjának volt a munkatársa, majd a színház világa vonzotta magához. Novelláit különböző napilapok közölték, és színre kerültek kabarédarabjai és vígjátékai. A 30-as években Éri Halász Imre is fölzárkózott a színpadi bestsellerszerzők mögé. Már a címükkel is blikkfangos darabjaival egyre-másra hódította meg a Belvárosi Színház, a Vígszínház és az Operett Színház közönségét. Első vígjátékát a Belvárosi Színház mutatta be (Meddig fogsz szeretni?). A tetovált nő című vígjátéka a Vígszínházban került színre. Legnagyobb sikerű színpadi munkáját, az Egy csók és más semmi című zenés komédiáját a Magyar Színházban játszották Békeffi István verseivel és Eisemann Mihály zenéjével (1933). A magyar televízióban újra írt formában sugározták (1978). Az utókor számára leginkább ez a műve őrizte meg mindmáig Éri Halász Imre nevét. Ki ne mondja című a közhely-szellemességek ellen írt munkája (Budapest, 1943) a Közhelyszótár előfutárának tekinthető. 1944-ben, Magyarország német megszállása után neki is rejtőzködni kellett. Ekkor Keresztúry Dezső talált számára búvóhelyet ismerőseinél, Zalaegerszegen. Ő azonban nem sokáig bírta idegekkel. Vagy a feljelentéstől félt, vagy attól, hogy rejtegetőit hozza veszélybe, feladta magát a németeknek. Ettől kezdve nyoma veszett. Halálának körülményei ismeretlenek. Kéziratban maradt írásait az OSZK-ban őrzik.

Fáth Imre (Zenta, 1896. november 28 – Budapest, 1944. január 19.): író, újságíró. Jogi tanulmányait Budapesten végezte s itt szerezte meg ügyvédi diplomáját is, de nem folytatott ügyvédi gyakorlatot, újságíró lett, a Szabadkán megjelenő Bácsmegyei Napló külső munkatársa. Elbeszélései, versei a budapesti Új Időkben jelentek meg. Írt színdarabokat is, ezek közül a Marion című darabját Budapesten 1930-ban az Új Színház nagy sikerrel mutatta be. Főbb művei: Boszorkánymese (vers, Budapest, 1925); M. Murphy furcsa tréfája (regény, Budapest, 1935). Lulu (egyfelvonásos vígjáték, 1938); Egy nap az egész élet (regény, 1938); Forradalom a VI/b.-ben (regény, Budapest, 1940).

Fenyő László, Friedman László (Budapest, 1902. november 9. – Rohonc, 1945. március 26.): költő, műfordító, kritikus. Kereskedelmi iskolát végzett, de – rövid időt

leszámítva – nem vállalt állást, hanem csekély költői jövedelméből élt. A Nyugat állandó munkatársa volt, a második nemzedék jelentős költője, kritikusa. 1936–1940 között Babits Mihály ajánlására a Baumgarten-könyvtár őre lett. Az izmusok jegyében, anarchisztikus indulatokkal lázad. Első verskötetét, az *Építés orgonáját* (1922) a rendőrség erkölcsi okokra hivatkozva el is kobozza. Kétszer kapott Baumgarten-díjat. 1942-ben és 1944. májusában munkaszolgálatra rendelték. Onnan sikerült ugyan megszabadulnia, de 1944 végén a Gestapo elfogta, nyugat felé hajtották, nem sokkal Kőszeg után egy SS különítmény agyonlőtte, holttestét egy előre megásott tömegsírba dobták. Egyénisége a harmincas évekkel uralomra jutó realista ízlés hatására szilárdul véglegessé. Nyíltabbá válik, helyét keresi a világban, s ezáltal lírájának tárgybirodalma szélesebb körre terjed. A lírájából általában hiányzó eszmei-erkölcsi állásfoglalást a nácizmussal szembe fordulva utolsó két kötetében és posztumusz verseiben érleli ki. Fordított Bruno Brehm, Georg Fink, Richard Katz, Erich Kästner, Thomas Mann, Axel Munthe, Felix Salten stb. műveiből. Művei: *Építés orgonája* (Budapest, 1922), *Elveszett évek* (Budapest, 1926), *Fojtott virágzás* (Budapest, 1928), *Szavak, sebek* (Budapest, 1931); *Elítélt* (Budapest, 1934), *Őszi kávéház* (Budapest, 1936), *Hűség* (Budapest, 1939); *Csokor* (válogatott versek, Budapest, 1942), *Városliget* (Budapest, 1943), *Elítélt* (válogatott versek Komlós Aladár bevezető tanulmányával, Budapest, 1959).

Forgács Antal (Bicske, 1910. február 10. – Németország, 1944): költő, újságíró.

A húszas évek végén kezd verselni. Az 1930-as évek elején kritikái jelentek meg a *Társadalmi Szemlében* és a *Gondolatban*. Tanulmányt ír Adyról. A 30-as évek elején kapcsolatba kerül az illegális kommunista mozgalommal. A Tamás Aladár elleni perben letartóztatják, de bizonyítékok hiányában szabadon engedik. Hivatalnokként él. 1938. szeptember 10-én elhagyja az országot, Franciaországban részt vesz az ottani magyar írók munkájában, ír az erdélyi *Korunkba*, a párizsi *Üzenetbe*. A németek elől délre menekül, Grenoble mellett 1944 tavaszán elfogja a Gestapo. A drancy-i internálótáborból Németországba hurcolják, ahol nyoma vész. Utolsó versei még nem kerültek elő. Két nagy élmény táplálja Forgács Antal költészetét: találkozása a munkásmozgalommal és a fasizmus brutális támadása feletti megrettenés. Ő is azzal a költői nyelvvel indul, amely Kassák nyomán, és a még teljesen le nem zárult avantgárd törekvések hagyományaként szinte kötelező: versalakba tört prózát ír, az expresszionista versvázakat azonban már szürrealista képfoszlányok díszesítik. József Attila hatása alatt álló lírája szembe fordul korának társadalmi rendjével. Művei: *Fanyar idő* (versek, Budapest, 1933); *Hűvös magány* (versek, Budapest, 1936); *Időm törvénye szerint* (versek, Budapest, 1938); *A világ nem felel* (válogatott versek, Budapest, 1963).

Földi Mihály (Budapest, 1894. október 14. – Budapest, 1943. október 16.): író, újságíró. Pesti literátus zsidó polgárcsaládban született. Még középiskolás diák korában jelent meg Peterzilka bácsi című novellája. Az I. világháborúban közkatoná, többször kerül tábori kórházakba. 1917-ben Budapesten orvosi diplomát szerzett és katonaeorvosként szolgált tovább, de hamarosan az orvosi pályát íróira cseréli. A háború után, 1920-tól a Nyugat segédszerkesztője, 1924-től a Pesti Napló munkatársa, 1930-1939 között annak a szerkesztője. A pszichoszomatikus traumák úgy legyengítették amúgy sem erős fizikumát, hogy két nappal 49. évének betöltése után szíve felmondta a szolgálatot. Sötétség (1918) című novelláskötetének és Szahara (1920) című regényének sikere után végleg írói pályára lépett. A Szahara és a Mámorosak című regényei a nagy orosz elbeszélők hatását mutatja. Főbb művei — novellák: Valakit szeretni kell (Budapest; 1925); Orvosok (Budapest, 1926); Urak és szolgák (Budapest, 1936). Regények: Az élet tolvaja (Budapest, 1925); Mámorosak (Budapest, 1925); Kezdődik újra minden (1930), Kádár Anna lelke (Budapest, 1931), A század asszonya (1937), A viszony (1937). Vígjátéka: Engem szeress (bemutatta a Magyar Színház, Budapest, 1925). Kiáltás a válságból (cikkgyűjtemény, 1936).

Friedmann Illés (Alsó-Méra 1860. december 11. - ? 1944): író. Különböző talmud iskolákon tanult, majd írói pályára lépett. Cikkeiben az orthodoxia és a neológia egyesítésén fáradozott. E célból alapította 1912. Izrael című lapját, amely később megszűnt. Önállóan megjelent művei: A zsidó vallás a modern korban (1899); A vártán (1902),- Der Zionismus im Geiste des Judentums (1905); A magyar zsidóság egységes szervezete (1911).

Frigyes Marcell, Feldstrich (Berettyóújfalu, 1900. november 20. – Ukrajna, 1943. augusztus 23.) magyar író, újságíró. A nagyváradi premonstreiek gimnáziumában tanult, Budapesten érettségizett. Első könyve, az Anna. Először a lyrán (Nagyvárad, 1921) novelláival és verseivel keltett fel a figyelmet. A Nagyváradi Napló szerkesztőségében indult pályája, majd az Új Kelethez került; számos haladó polgári lap munkatársa. 1935-ben Kolozsvárt újabb verskötete jelent meg (És lesz világosság). Tervezett regényét (A gyűlölet fia) már nem fejezhette be, munkaszolgálatosként pusztult el a fronton.

Friss Endre (Békéscsaba, 1896. július 1. – Kőszeg, 1945): költő. Banktisztviselő volt, származása miatt elhurcolták és munkatáborban halt meg. Verseiben a társtalanság, a városi magány szólal meg, a természet utáni vágyakozás fűti át őket. Művei: Megtalált szavak (Budapest, 1928); Fogadjatok be (Budapest, 1931); A lélek védekezik (Budapest, 1932);

Faggató magány (Budapest, 1935); Szélcsend (Budapest, 1937); Száműzött idő (Budapest, 1942).

Gaál Andor, Gansel Andor (Balassagyarmat, 1895. augusztus 18. – Auschwitz, 1944): író, újságíró. Első novellái a Hét című lapban jelentek meg. A Világ segédszerkesztője, majd a Magyar Hírlap munkatársa. Ennek megszűnte után, 1938-tól az Esti Kurir szerkesztőségének a tagja, Fordított németből, franciából és angolból (Sherwood Anderson, Upton Sinclair, D. H. Lawrence). Lejtőn című regényével 1922-ben az Athenacum regénypályázatán I. díjat nyert. 1944-ben deportálták. Művei: A bíborruhás asszony (regény, Budapest, 1920); Lejtőn (regény, Budapest, 1922), A francia ág (regény, Budapest, 1934).

Gábor Ignác, Léderer (Komlós, 1868. április 13. – Budapest, 1945. január 10): író, publicista, irodalomtörténész, műfordító. A gimnáziumot Losoncon, az egyetemet Budapesten és a párizsi Sorbonne-on végezte. Az 1900-as évek elején fiúnevelő intézetet alapított, melyet évtizedeken át vezetett. 1909-ben létrehozta és öt éven át vezette a Vándordiák Egyesületet (turistaegyesület), szerkesztette a Vándor diák Évkönyvet. Az I. világháború idején diákszociális akciókat irányított. 1918–1919-ben megindította és szerkesztette a Forradalmi Könyvtár című sorozatot. Verstani tárgyú munkái élénk vitákat váltottak ki. Több külföldi munkát, köztük az izlandi Edda-dalokat és héber költők műveit fordította magyarra. Fordított még szanszkritből (pl. Mritsakatika című dráma), hollandból (Multatuli), franciából és olaszból is. Bánóczi Józseffel együtt szeresztette a Népszerű Zsidó Könyvtár című sorozatot. E sorozat részeként jelent meg az 1920-as évek elején a humanizmus korának itáliai zsidó költőjéről, Manoellóról írt monográfiája. Negyven éves korában, 1908-ban vették fel a Reform páholyba, később a Március, majd a Világosság páholy munkájában vett részt. A nyilasok - veje, Rónai Mihály András családjával együtt - 1945. január 10-én a budapesti Liszt Ferenc téren agyonlőtték. Feleségét, született Raiss Izabella Luciát szintén nyilasok ölték meg. Főbb művei: A magyar ősi ritmus (Budapest, 1908), A magyar ritmus problémája (Budapest, 1925), A magyar ritmika válaszutja (Budapest, 1942), Alharízi, egy középkori héber költő (Fekete Sas Kiadó, Budapest, 1997).

Gábor Ignácné, Raiss Izabella Lucia (Craiova, Románia, 1880. augusztus 16 – Gönyü, 1944. december 10): író, publicista. Raiss Mór és Rubin Anna leánya. Magyar szülők Romániában nevelkedett leánya, férjével együtt vezette a budapesti Gábor-féle nevelőintézetet és a baldóci gyermekvárost. Német nyelvű tárcáin kívül fordításaival magyar

írók munkáit közvetítette németül a Pester Lloyd hasábjain és a bécsi napisajtóban. A nyilasok 1944 novemberében elhurcolták és Gönyünél 1944. december 10-én a Dunába ölték.

Gábor István (Nagyvárad, 1908. szeptember 9. – Nordhausen, 1944. november?): újságíró, író. Középiskoláit Nagyváradon végezte, 1928-tól Franciaországban és Belgiumban tartózkodott. Az Újságíró Akadémiát anyagi nehézségei miatt nem tudta elvégezni, alkalmi munkából élt, néhány cikkét közölte a Volonté és a Weltbühne. 1930-ban visszatért szülővárosába, ahol a Nagyvárad Napló munkatársa. Egy év múlva – Bárdos Lászlóval együtt – a marxizmushoz közel álló Szabad Szó szerkesztője. 1932-ben Turnowsky Sándorral együtt kezdeményezője a Manifestum c. antifasiszta kiadványnak, amely Sallai és Fürst halálos ítélete ellen tiltakozott. 1933-ban Erdély ír című antifasiszta havi szemlét indított Nagyváradon, amelynek három száma jelent meg. Akkor már a Brassói Lapok munkatársa; Brassóba költözött, s 1937-től a lap irodalmi mellékletének szerkesztője. Több publicisztikai írása és novellája jelent meg a Független Újság és a Korunk hasábjain, valamint gyűjteményes kötetekben. 1940 őszén egy ellene indított sajtóper elől menekülve Marosvásárhelyre, majd 1942 elején Kolozsvárra költözött. Bory István álnéven a budapesti Kelet Népe és Magyar Nemzet, Körösi István álnéven a kolozsvári Estilap munkatársa. 1944-ben bekapcsolódott a Békepárt munkájába. A német megszállás után Auschwitzba deportálták; az utolsó róla szóló hírek 1944. november 27-ről származnak a nordhauseni lágereből. Első írásaiban a polgári humanizmus alapállásából lírai hangvétellű cikkekben, de a gúny és szatíra fegyvereit használva leplezi le az emberi szabadság lábballal tipróit. A hitlerizmus hatalomra jutásával radikalizálódik, egyre világosabban látja, hogy a fasiszta erőszakkal aktív ellenállást kell szembeszegezni. Érett írásainak intellektuális publicisztikája Bálint György vallomásaival rokon, a romániai magyar közírás humanista-antifasiszta szárnyához kapcsolódik. Főbb művei: A „Fekete macska” szálloda (kisregény, Brassó, 1935); Ember, aki talán csak figura (Korunk, 1935. 4. sz.); Égő Spanyolország (Estebano Roberto álnéven, brosúra, Nagyvárad, 1938). Önéletrajzi regénye a német megszállás után elveszett.

Gábor Jenő (Budapest, 1890. május 1. – Budapest, 1944): író, filmújságíró. 1912-től dolgozott a budapesti filmlapoknál, újságoknál (Magyar Színpad, Képes Mozivilág, A Hét). Karcolatai, kritikái, bökversei, humoreszkjei ismertté tették nevét. 1919-ben filmművészeti szaklapokat ad ki Mozi címen. A Magyar Mozi és Film helyettes szerkesztője. Filmregények címmel füzeteket ad ki a némafilm idején. 1926-ban a Protectograph Rt.

dramaturgja. Több filmvállalatnál, mint dramaturg és feliratíró is tevékenykedett. A nyilasterror áldozata lett, ismeretlen helyen halt meg

Gara Ákos, Gottlieb (álneve: Gara Bonciás Nagyvárad, 1877. február 4. – 1944): erdélyi magyar író, újságíró, műfordító, szerkesztő. Jogi tanulmányait Nagyváradon és Kolozsvárt végezte, szülővárosában lépett újságírói pályára. Ő volt az első magyar kabarészerző. 1919-ben Zsolt Bélával együtt szerkesztette a Nagyvárad Munkás Újságát, majd Kolozsvárott telepedett le. Itt a kolozsvári Új Ember, Új Hírek és a Keleti Újság munkatársa. Élclapokat szerkesztett, dalszövegeket írt, a Garabonciás felelős szerkesztője volt 1929-ben. 1934-ben a Jóestét napilap cikkírója, a nagyvárad Mesevilág című gyermeklap szerkesztőjeként működött. Számos verses kötet, mesekönyv és műfordítás szerzője. Versei, szimfonikus költeményei jelentek meg a nagyvárad Tavasz folyóiratban, Ady-reminiscenciái a Magyar Szóban. Operettjei (Három a tánc; Vadgalamb) a nagyvárad és kolozsvári színpadon szerepeltek. Nyilasok ölték meg 1944-ben.

Garai János (Gyöngyös, 1913. május 29. – 1944): költő, író, újságíró. Alkalmi munkákból élt, közben elvégezte a kereskedelmi akadémiát. Részt vett az illegális kommunista mozgalomban. Költeményeit munkáselőadásokon adták elő, szavalták és énekelték. Rövid ideig a Népszava munkatársa. 1937-ben ideiglenesen megszakadt kapcsolata a kommunista párttal, és akkor állt helyre, amikor 1942-ben letartóztatták, internálták. A garanyi tábor kommunista frakciójának tagjaként írta a háború után ismertté vált Vörös tangót. 1943-ban Ukrajnába vitték. 1945 elején a Komárom környékére visszavonult századból szökni próbált, elfogták és kivégezték (halálának hónapja, napja, s pontos helye ismeretlen). Művei — Versek: Perspektíva (Budapest, 1930); A vas meleg (Budapest, 1931); Sarlós magvető (Budapest, 1933); Nyárutó (Budapest, 1934); Sikátorok szele (Budapest, 1937). Regények: Így élnek az urak (Budapest, 1933); Taxilányok (Budapest, 1938). Riportkönyve: Vergődő magyar vidékek (Tatatóváros, 1936). Közgazdasági művei: Magyarország gazdasági helyzete (Pintér Imrével, Budapest, 1934); A világgazdaság mai helyzete (Varga Jenő német nyelvű jelentését magyarra átdolgozta Balog István néven, Budapest, 1934).

Garami Andor, Goldstein (Prossnitz, Ausztria, 1902.július1. – Budapest, 1944.): Író, publicista. 1920–38 között az Est-lapok belső munkatársa, 1930–38 között a

Magyar Filmkurir című lap szerkesztője. Több külföldi film magyar feliratait készítette. 1944-ben Budapesten halt meg.

Gáspár Zoltán (Rozsnyó, 1901. október 17. – Budapest, 1945. január 13.): Író, publicista. A szegedi Ferenc József Tudományegyetemen állam- és jogtudományi doktori oklevelet, a budapesti tudományegyetemi közgazdaság- tudományi karon közgazdász oklevelet szerzett (1930-ig). Tagja a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának, szerkesztőként jegyezte a kollégium kiadványait. A Délmagyarország, a Századunk munkatársa. Felköltözött Budapestre. Az Esti Kurir belmunkatársa (1938–1944), a Magyar Csillag (1942–1944), a Vigilia munkatársa (1943–1944). Részt vett a falumunkában, szociográfiai kutató- és gyűjtőmunkát végzett. Tervbe vett könyve, a Bevezetés a szociográfiába nem jelent meg. A Szegedi Fiatalok mozgalmanak egyik meghatározó tagja, írásaiban mind a népi, mind a polgári eszmevilág megtalálható. A baktói és a sándorfalvai parasztok között végzett szociográfiai gyűjtő- és kutatómunkát (1920-as évek vége). Publicisztikáit antifasiszta humanizmus jellemezte, élesen tiltakozott minden faji előítélet, mindenféle totális diktatúra ellen. Radnóti Miklóshoz barátság fűzte, ő ismertette meg József Attilával. József Attila koporsója fölött a Kerepesi temetőben elmondott híres beszédét a Magyar Csillag közölte (1942), s ő vezette be a Vándor-kórus híres József Attila-estjét is (1943). Fő művében, nagyívű történeti esszéjében Európa közelmúltjának történetét írta meg (Húsz év története, 1939). Műfordítóként Bertolt Brecht egyik korai tolmácsolója volt. József Attila halála után, 1938-ban Ignó Pál és Fejtő Ferenc meghívták a Szép Szó szerkesztőbizottságába munkatárnak. 1938 nyaratól Gáspár Zoltán lett a felelős szerkesztő is, 1939 márciusától a szeptemberi megszűnésig egyedül jegyezte és szerkesztette a lapot. Gáspár Zoltán történészként, szociológusként a „tisztá” polgári demokráciát tartotta elérendő eszménynek. A német megszállás után származása és munkássága miatt a bujkált, néhány nappal a főváros felszabadulása előtt háza kapujában egy német tiszt agyonlőtte.

Gelléri Andor Endre (Budapest, 1906. március 30. – Wels, Ausztria, 1945. május 6–20. között): író, novellista. Hatéves mikor Óbudára költöznek, itt végzi el az elemi és a gimnáziumot. Elvégezte a technológiát s a fém- és vasipari szakmából végbizonyítványt szerzett, majd pedig kitanulta a kelmefestő és –tisztító munkát. Sokféle munkával próbálkozott, volt géplakatos, gyári rajzoló, kelmefestő, ügynök, hivatalnok, gyermeknevelő s közben számtalanszor munkanélküli. Még középiskolás, mikor novellákat küldött Az Estnek. Mikes Lajos, az Est-lapok szerkesztője fedezte fel. 1924-ben egy tárcája megjelent a lapban.

1928–29-ben Az Est tehetségpályázatán nyert ösztöndíjjal Olaszországban és Németországban járt, 1930-ban írta meg egyetlen regényét, A nagymosodát. Közben végig munkanélküli volt. Pártfogóinak segítségével 1933-ban a Kispesti Textilgyár tisztviselője lett. (1942-ben bocsátották el a zsidótörvények miatt.) A novellában érte el írásművészete a legmagasabb szintet. Hősei a társadalom periferiáján élő kisemberek, szállítómunkások, munkanélküliek, csavargók, lumpenproletárok. A hétköznapiak költészetét fedezte fel. Életében négy novelláskötete jelent meg. A szomjas ittasak című novelláskötetért 1933-ban Baumgarten-díjat kapott. Író társainál élesebben látta meg a munkásélet tragédiáit; jóllehet nem volt forradalmár, társadalomkritikája forradalmasítóan éles volt. 1935-ben Sallai és Fürst kivégzésének emlékére szimbolikus novellát írt (Ukránok kivégzése). 1937-ben házasságot kötött Dreier Juliannával. Egy lányuk és egy fiuk született. 1941-től többször hívták be munkaszolgálatra (Monor, Nagykáta, Aszód, Gyertyánliget, Jászberény). Két munkaszolgálat közötti szabadsága alatt írta posztumusz megjelent önéletrajzát (Egy önérzet története, 1957). 1944-ben a németek elhurcolták. Előbb az ausztriai Mauthausenben volt koncentrációs táborban, majd 1945. május elején Günskirchenben érte meg a felszabadulást, de a kiütéses tifusz néhány nap alatt végzett legyengült szervezetével. Művei: A nagymosoda (regény, Budapest, 1931); Szomjas inasok (Budapest, 1933); Hold utca (Debrecen, 1934); Kikötő (Budapest, 1935); Villám és esti tűz (Budapest, 1940); Téli kikötő (Budapest, 1946); A szállítóknál (Budapest, 1950); Ház a telepen (Ungvári Tamás tanulmányával, Budapest, 1955); Egy önérzet története (regényes önéletrajz és vallomás, Budapest, 1957); Varázsló, segíts! (Budapest, 1959); Összegyűjtött novellái (I–II., Budapest, 1964); 1979 Válogatott művei (Budapest, 1981).

Gergely Győző, Ungár (Helpa, 1877. február 20. – Budapest, 1945. január 4.): író, publicista. Újságíró, műfordító. Ifjú éveit a Budapesti Hírlap, majd a Magyar Hírlap szerkesztőségében tölti. 1918-tól a Népszava belső munkatársa, majd rovatvezetője. A II. világháború idején a Népszava külpolitikai szerkesztője. Betiltásáig szerkeszti a Független Szemlét. Izgatásért, sajtó útján elkövetett vétségekért börtönbüntetésre ítélik. Több üldözött, baloldali embert ment meg az internálástól. Zola, Barbusse műveit fordítja magyar nyelvre. Az ő fordítása Mirabeau Kínok kertje című regénye is. A nyilasok ölték meg Budapesten, 1945. január 4-én.

Gönczy Gábor (Szikszó, 1917. – Budapest, 1943.): Író, publicista. Első elbeszélései még Krúdy Gyula világára emlékeztetnek. Kritikái elszórtan jelentek meg a 40-es

évek elején, különböző folyóiratokban (Erdélyi Helikon, Magyar Csillag stb.). Több kézirat elkallódott vagy kiadatlan. Amikor behívták munkaszolgálatra, öngyilkos lett.

Gosztonyi Lajos (Budapest, 1909. július 20. – Balf, 1945. március): író, publicista. Középiskolai tanulmányai után újságírói pályára lépett, a Magyar Hírlap szerkesztőségének tagja lett. Már ebben az időben bekapcsolódott a munkásmozgalomba. 1939-ben a Népszavához került, a belpolitikai rovatban dolgozott. A háború alatt a Népszava szerkesztőségének kommunista csoportjához csatlakozott. 1944-ben behívták munkaszolgálatra és kivitték a keleti frontra. A német csapatok visszavonulása során egy munkaszolgálatos csoporttal Balfig jutott, ott halt meg 1945 márciusában.

Gró Lajos (Budapest, 1901. február 20. – Budapest, 1943. december 18.): író, publicista, kritikus, a magyar filmesztétika egyik úttörője. Diákkorában a Galilei Kör tagja. Részt vett az 1918–19-i forradalmi mozgalmakban. 1922-től foglalkozott filmesztetikával. Kapcsolatban állt Balázs Bélával. 1925-ben megindította a Népszava filmkritikai rovatát. Irodalmi és filmművészeti tanulmányai és kritikái az 1920-as és 30-as években a Népszavában, a Szocializmusban, a Munkában, a Korunkban, a Nyugatban stb. jelentek meg. Számos írásában foglalkozott a szovjet irodalom és filmművészet fejlődésével. Művei: A film útja (Budapest, 1927); Az orosz filmművészet (Budapest, 1931).

Gulácsy Irén, Pálffy Jenőné (Lázárföldpuszta, Szeged mellett, 1894. szeptember 9. – Budapest, 1945. január 2.): író. 16 éves korában férjhez ment. Eleinte Szeged és a Hanság vidékén élt, majd 1914-ben Nagyváradra költözött. Férje korán megrokkant, munkaképtelenné vált; a család fenntartása a fiatal írónőre hárult. 1919-től a Nagyvárad című lap belső munkatársa lett, írásai megjelentek a Magyar Szóban, az Ellenzékben, a Pásztortűzben, a Tavaszban és a Napkeletben is. Tagja az Erdélyi Irodalmi Társaságnak (1923) és a Kemény Zsigmond Társaságnak (1926). Szerepel az első Helikontalálkozó meghívottai között, amelyen ugyan nem vett részt, mégis az alapító tagok közé számíthatjuk. A marosvásárhelyi Zord Idők lapvállalat pályázatára írta meg első regényét, a földreform problémájával foglalkozó Föregetet. Napáldozat című parasztdrámájával a kolozsvári drámapályázaton nyert első díjat. A húszas évek derekáig színdarabokat is írt (Kincs, Valuta, Kobra). A mohácsi vész korát megelevenítő Fekete vőlegények sikere után szinte teljesen a történelmi témák felé fordult, előző színvonalát azonban elérni nem tudta, korrajza egyre felszínesebbé, külsődlegesebbé vált. A főváros ostromának esett áldozatul. Főbb művei: Föreget (regény, Budapest, 1925); Napáldozat

(dráma, bemutató Magyar Színház. Kolozsvár, 1925); Fekete vőlegények (Budapest, 1927); Pax vobis (Budapest, 1930); A kállói kapitány (Budapest, 1933); Nagy Lajos (Budapest, 1936); Jezabel (Budapest, 1941–44).

György Oszkár (Budapest, 1882 – Székesfehérvár, 1945. december): költő, szerkesztő. Atyja Groszmann Mór rőfös kereskedő, édesanyja Hönig Róza volt. Tanulmányait a budapesti egyetemen kezdte magyar-francia szakon, majd két félévet a párizsi Sorbonne-on is hallgatott. Mielőtt Székesfehérvárra került, tanított több vidéki gimnáziumban: a győri állami főreálban, a lippai állami felsőkereskedelmi iskolában. Már egyetemi évei alatt irodalmi barátság alakult ki György Oszkár és a tehetséges, új költőnemzedék tagjai közt. Baráti kapcsolat fűzte Babitshoz, Juhász Gyulához, Tóth Árpádhoz. György Oszkár később az irodalmi élet perifériájára szorult. Bár a Nyugat első nemzedékének lírikusaiéval egy időben jelentek meg szárnypróbálgatásai, irodalmi pályája az élvonal helyett mindvégig a Nyugat árnyékában maradt. A fővárosi és helyi lapokban gyakran jelentek meg versei, fordításai. Belső munkatársa volt a Revue de Hongrie című lapnak. A méltatlanul elfeledett költő-író-fordító 1920-tól Székesfehérváron lelt otthonra. 1920-1940-ig a székesfehérvári Ybl Miklós Főreáliskola jeles tanítványokat is útjára bocsátó, zárkózott, különös sugárzású tanáregyénisége volt. György Oszkárnak a vidéki léttel, a kisebb nyilvánossággal is meg kellett küzdenie, miközben ő is küszködött a magyarságával és a zsidóságával egyaránt. Tagja volt a Vörösmarty Társaságnak, szerkesztette a Székesfehérváron megjelenő Vár című lapot. 1917-ben A Rossz virágai címmel először jelentek meg magyar nyelven Baudelaire versei, György Oszkár tolmácsolásában. Egy költő, egy műfordító, egy szenvedélyes irodalmár, egy nagyszerű pedagógus volt György Oszkár. Verseiben nem véletlenül szerepeltek a sötét színek. Ő is érezte, sejtette, tudta, hogy hazája egy idő után először is munkájától fosztja meg, majd az életétől, végül hosszú idő után elfelejti. György Oszkárt előbb 1940-ben nyugdíjazták a zsidótörvények miatt, majd 1944. június 14-én családjával együtt deportálták Auschwitzba. 1944-ben a nyilasterror áldozata lett. Fordított Baudelaire, Verlaine és más francia költők műveiből. A századvégi francia líra hatása érződik finom lírájában. Főbb művei: In memoriam (versek, Debrecen, 1911); Titkok (versek, Budapest, 1926); A végtelen faszor (versek, Budapest, 1930).

Győri Imre (Budapest, 1882. – ?. 1944): Író, publicista. Brassói laptól került Budapestre, mikor a Magyar Hírlap az első világháború után újból megindult, s munkatársul

szerződtette. Írt riportot, politikai cikkeket, majd olvasószerkesztő lett. Mikor Márkus Miksa megvált lapjától, ő is átment vele a Pesti Hírlaphoz. Nyilasok ölték meg 1944-ben.

Háber Zoltán (Léva, 1905. október 7. – SZU, 1943): író, publicista. Párizsban tanulta ki a szabószakmát; hazatérve az 1920-as évek közepétől versekkel, riportokkal, elbeszélésekkel, egyfelvonásos színművekkel, jelenetekkel szerepelt a Munkás és Az Út című lapokban. Publicisztikai tevékenységet folytatott a Magyar Nap és a kolozsvári Korunk című lapokban is. Az általa vezetett színjátszó csoportoknak a Hány Jánost, a Toldit és a János vitézt dramatizálta. A munkás-szavalókórusok számára kórusverseket írt és tanított be. Cikkeket írt a munkásszínjátszás és a szavalókórus-mozgalom problémáiról. 1938 után a magyar rendőrség agitatori és irodalmi tevékenysége miatt internálta. 1942-ben munkaszolgálatra vitték, hadművelési területen pusztult el.

Hajnal László (Békéscsaba, 1902. december 31. – Budapest, 1944 telén): költő, író. Mint emigráns a 20-as évek első felében Erdélyben élt. A Magyar Szó, Tavasz, Zord Idő, Napkelet, Vasárnap és Vasárnapi Újság munkatársa, a Keleti Újság leggyakrabban közlő szerzői közt szerepelt verssel, prózával, színművekkel, irodalomkritikai és irodalompublicisztikai írásokkal. Az aradi Fekete Macska című erotikus és irodalmi lap, majd a Komédia című kolozsvári élclap szerkesztője (1923). Budapestre kerülve az Est-lapok, a Színház, a Társaság munkatársa. A nyilas terror áldozata lett. Művei: A szolga éneke (verseskönyv, Marosvásárhely, 1920); Kócos (két egyfelvonásos színjáték, Kolozsvár, 1921); Ilyen vagyok! (versek, Kolozsvár, 1924); Magányos éjszaka (versek, Marosvásárhely, 1926); Loriele (regény, Kolozsvár, 1926); Üvegszekrény (versek, Budapest, 1941); Párisi kaland (kisregény, Budapest, 1942).

Hajó Sándor (Budapest, 1876. február 11. – ? 1944): drámaíró, színikritikus. Középiskolai tanulmányainak elvégzése után magánhivatalnok lett, de csakhamar lemondott állásáról, hogy csakis írói tevékenységének éljen. 1926-tól a Belvárosi Színház dramaturgja. 1944-ben a fasizmus áldozata lett. Eredeti színműveit és drámáit elsősorban ügyes színpadtechnika jellemzi. Sok német, angol, francia darabot fordított magyarra. Dramatizálta Wilde: Dorian Gray arcképét (1907). Művei: Éjfél után (bemutató 1900); Mary Ann (operett Gábor Andorral; Kacsóh Pongrác zenéjével, bemutató 1908); Fiúk és lányok (bemutató 1910); A nap lovagjai (bemutató 1915); Démonok (bemutató 1916); A pletyka (Budapest, 1920).

Halász Gábor (Budapest, 1901. július 4. – Balf, 1945. március): író, kritikus, irodalomtörténész. Baumgarten díjas (1932). A budapesti egyetemen 1925-ben bölcsészdoktorátust szerzett. 1925–26-ban állami ösztöndíjjal Párizsban és Olaszországban tartózkodott. 1927-ben díjtalan gyakornok, majd könyvtáros az OSZK-ban. Mint munkaszolgálatos a balfi táborban pusztult el. Tanulmányai, cikkei és kritikái a Nyugatban és más folyóiratokban jelentek meg. A két világháború közötti korszak egyik jelentős esszéistája; munkáit nagy tudás, műgond és humanista szemlélet jellemzi, és mindenekelőtt az értelem tisztelete. Az ész, az értelem törvényeinek nevében fordult szembe mind határozottabban a kor irracionális szellemi és politikai áramlataival. Így jutott el esztétikájában a realizmus vállalásáig, politikai magatartásában pedig kezdeti arisztokratikus konzervativizmusait mind inkább feladva a 19. századi demokratikus liberalizmus lett az eszménye. Az 1940-es évek első felében határozott állásfoglalást jelentett ez mindenfajta fasiszta diktatúrával szemben. Jelentős tanulmányokkal kísérve kiadta Justh Zsigmond naplóját (Budapest, 1941), sajtó alá rendezte Madách összes műveit (Budapest, I–II. 1942) és szerk. Az angol irodalom kincsháza című antológiát (Budapest, 1942). Főbb művei: Az értetem keresése (Budapest, 1838); Magyar századvég (Budapest, 1945); Válogatott írásai (Budapest, 1959 Műveinek teljes bibliográfiájával).

Haller Alfréd, gróf (Nyíregyháza, 1908. március 10. – Budapest, 1944. november vagy december): költő, vadászati szakíró. Katonatiszt volt, majd újságíró lett. Színházi lapoknak dolgozott s szerkesztette a Vadászújságot. Budapest ostroma alatt a nyilasok ölték meg. Művei: Muzsikál a vérünk (versek, Budapest, 1931); Erdő (versek, Budapest, 1940); Kávéban utazik (kisregény, Budapest, 1943); Muskátli (regény, Budapest, 1944)

Havas András Károly (Budapest, 1895. november 11. – ?194?): Író, publicista. Pályáját 1923-ban a Magyarország című napilapnál kezdte, majd a Pester Lloydnak lett belső munkatársa, de már ezt megelőzően fiatal korában is írt cikkeket napilapokba és szaklapokba. Újságírói működése mellett ő fordította magyarra Gorkij Az emberek között, Három ember című műveit, Tolsztoj Feltámadását és az Anna Kareninát, Andrejev Leonid elbeszéléseit, amelyek önálló kötetekben jelentek meg. Több tárcát és novellát írt különböző napilapokba, és 1924-ben a Nyugatban jelent meg Árnycsok című orosz tárgyú, pályadíjnyertes regénye. 1944. március 20-án elhurcolták, és valahol Németországban halt meg.

Havas Géza, K. Havas (Nagykanizsa, 1905 – Günskirchen, koncentrációs tábor, 1945. április 25.): író, újságíró, kritikus. 1930-ban a kommunista mozgalomban való részvétele miatt elítélték. Utána könyvelő, könyvügynök, majd újságíró lett. Főmunkatársa volt a Népszavának, a Szép Szónak és a Századunknak. Egy ideig szerkesztette a Fórum című folyóiratot. Koncentrációs táborban halt meg. Fordította és válogatta, bevezető tanulmánnyal ellátta a Korai kapitalizmus, korai szocializmus (Budapest, 1940) és az Új angol szocialisták (Budapest, 1941) című köteteket. Koncentrációs táborban halt meg. Főbb művei: A kartell (Budapest, 1937); Új magyar líra (Irodalmi Tanulmány című kötetben, Budapest, 1940).

Havas György (Budapest, 1923 – Budapest, 1944. december): költő, műfordító. A középiskola elvégzése után vasmunkás lett. Versei a Népszavában jelentek meg. Horatius-fordításait a Magyar Nemzet közölte. A nyilasok ölték meg 1944 utolsó napjaiban. Művei: Fialat fák között (versek, Antal Gáborral együtt, Budapest, 1940); Hordjátok a követ (műfordítások héber és jiddis költőkből, Budapest, 1942).

Havas Miklós (Szinérváralja, 1876. október 11. – Auschwitz, 1944) erdélyi magyar újságíró, szerkesztő, zenekritikus, drámaíró. Iskoláit Szatmáron, a jogot Budapesten és Kolozsvárt végezte. Ügyvédi irodát nyitott Szatmáron. 1921-ben megalapítója és igazgatója lett a szatmári Zenekedvelők Egyesületének, 1923-ban megválasztották a Kölcsey Kör művelődési szakosztályának előadójává. Vezércikkeit, tárcáit és zenei cikkeit a Szamos, Vasárnapi Újság, Zenei Szemle közölte. Néhány hegedű- és zongoraszerzeménye (Hermin keringő; Karikás csárdás; Tűzoltó induló) nyomtatásban is megjelent. Csodadoktor című vígjátéka dicséretet nyert a kolozsvári magyar színház drámapályázatán; megzenésítette Benedek Elek Többsincs királyfi című mesejátékát (bemutatták Szatmáron 1924-ben). Feleségével együtt deportálták. Önálló kötete: Május (három egyfelvonásos színjáték, 1. Muzsikaszó, 2. Remington kisasszony, 3. Legenda. Szatmár 1923).

Hegyi Ilona, M. Hegyi (Marosvásárhely, 1902. augusztus 3. – Auschwitz, 1944. december): romániai magyar író, újságíró. Metz István orvos, majd Révész Imre költő felesége. A perzsaszőnyegszövő műhelyében dolgozó proletárlányok ihlették Szövőlány című regényét, melyet a Brassói Lapok közölt folytatásokban (1932), majd a Faust Kiadó Budapesten könyv alakban is kiadott Kandó Gyula címlapjával (1934). Fábián et Comp. című regényét a Brassói Lapok adta ki (Brassó, 1934). Második férjével, Révész Imrével közösen írt színművüket éppen elfogadta egy párizsi színház, amikor kitört a II. világháború és a

háaspár hazamenekült. Külvárosi kút és angolra is lefordított Öt arany tallér című regénye, valamint Történet egy képzelt államban és A gyilkos esküvő című színdarabja már nem talált kiadóra. Tompa László 1950-ben Emlékezés, fogadalom című versével áldozott emlékének. A Szövölány című regényét 1961-ben újra kiadták Tompa László előszavával.

Heves Kornél (Szolnok, 1870- Budapest, 1945): költő, rabbi. Dr. Heves Kornél főrabbi 48 éven át volt lelki gondozója Szolnok zsidó vallású polgárainak. Huszonkilenc éves volt, amikor a rabbiszeminárium elvégzése után a budapesti egyetem bölcsészdoktori oklevelével tarsolyában szolnoki szolgálatának második évében először lépett be az éppen akkor, 1898-ban elkészült és 1899. augusztus 29-én átadott gyönyörű zsinagóga épületébe, hogy szent szolgálatát most már a nagytemplomban folytassa. Ki is tartott őrhelyén mindaddig, amíg a fasiszta örület őt is – hitsorsaival együtt – a gettóba, majd a cukorgyári „pokolba” nem hajtotta. Felsőbb utasításra őt, és Herskovits törökszentmiklósi főrabbit családjukkal együtt az auschwitzi halálvonat indulása előtt Budapestre szállították, s az úgynevezett „védett házak” egyikében átvészelte a nyilas terrort és az ostromot. Kevés számú életben maradt hívével azonban már többé nem találkozhatott, mert felesége halála és az átszenvedett megpróbáltatások testileg-lelkileg megtörték az idős lelkipásztort. Unokája emlékezése szerint a pesti főpostára igyekezett éppen, hogy táviratban értesítse érkezéséről a hite szerint reá váró szolnoki híveit, amikor elesett, és röviddel ezután meg is halt, de még halálos ágyán is hallani vélte hívei isteni szolgálatra szólító hívását. Heves Kornél élete papi és irodalmi munkássága valóban összeforrott Szolnok városával. Túl azon, hogy a Talmud-Tórában ellátta a felsőbb oktatást, s ennek keretében 1922-től a héberben és a talmud tudományban jeleskedő fiatalokat ösztöndíjjal támogatta, s a hitélet minden területén példájával is hívei előtt járt, pályakezdése óta részese volt Szolnok közéletének mindaddig, amíg a körülmények ezt lehetővé tették számára. Alapító tagja volt a Kiss József Társaskörnek és lelkes munkása a Versegly Ferenc Irodalmi Körnek. Maradandót alkotott mind a magyar nyelv és irodalom, mind a szépirodalom, s természetesen a hittudomány területén is. Így az Érdy- és Jordánszky-kódex című fiatalkori műve ma is értéke a szaktudománynak. Lant és biblia, Új igék, Istenes könyvem című művei egymást követve Budapesten jelentek meg a húszas évek közepéig. Tudományos cikkei, tanulmányai jobbára a felekezeti sajtóban, illetve évkönyvekben jelentek meg. Egyházi szónoklatait, imádságait, fohászait és verseit két nagy terjedelmű kötetben foglalta össze. 1938-ban jelent meg Szolnokon az Új Hiszekegy, majd 1943-ban a „Hozzád könyörgünk, s az Adonáj. Az Új Hiszekegy függelékében közli a szolnoki zsidó hitközség történetét a kezdetektől, 1841-től

1937-ig, míg utolsó művében néhány olyan rész is visszatér, amely már az Istenes könyvben is megjelent. Heves Kornél minden írásában – tárgyuktól függetlenül – kitapintható a szépírói véna. Beszédeinek, fohászainak java szinte ritmikus próza benyomását kelti. Prózai írásainak stílusa széles irodalmi tájékozottságát tükrözi. Versei, ha zömükben nem is tekinthetők maradandó alkotásoknak – főleg Heine és Kiss József hatása tapintható ki bennük –, kedves közvetlenségükkel, olykor önironikus hangvételükkel, egy tiszta lélek derűjével első olvasásban közel kerülnek hozzánk. Figyelemre méltóak műfordításai is. Több, Magyarországon ismeretlen héber költő versét ültette át magyar nyelvre. Ami pedig műveinek eszmeiségét illeti, jól érzékelhető őszinte, pátoszmentes hazaszeretete, amelyet az ő szavai szerint áthat „a magyar lélekkel átizzított zsidó önérzet”. Amikor még nem volt divat az ökümenéről szónokolni, ő versben és prózában egyaránt kiállt az egyházak közötti megbékélésért. Az ellenségeskedés, a háborúság, a szélsőséges eszmék haragját és megvetését váltották ki. Imádságos versei, zsoltárai a magyar zsidó vallásos költészet értékei közé tartoznak. Papi hivatásának megfelelően minden elmondott és leírt sorával a békét, az emberek, nemzedékek és nemzetek közötti békét akarta erősíteni.

Heves Renée (Tasnád, 1902. október 11. – Auschwitz, 1944. június 11. után)
erdélyi magyar író. Heves Ferenc felesége. Rabbi család konzervatív előítéleteivel szembeszállva hat elemi osztály elvégzése után önszorgalmával szerezte meg korszerű irodalmi, történelmi és szociológiai műveltségét. 1928-tól egy kolozsvári fűrészmalom alkalmazottja, 1931-től a Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Szakszervezetében tevékenykedett és marxista szemináriumot vezetett. Első írásai a baloldali Új Szóban jelentek meg (1935–36), majd a Független Újság és a Nagyvárad Friss Újság munkatársa. 1938-tól a kolozsvári Munkás Athenaeum női csoportjának vezetésében vett részt, s írásaival a Korunk és Brassói Lapok hasábjain is jelentkezett. Tárgyköre a nőmozgalom, a dolgozó nők szociális helyzete, a nő szerepe a világirodalomban és a politikában. Írt Lorántffy Zsuzsannáról, Petrőczy Kata Szidóniáról, Árva Bethlen Katáról, Varga Katalinról, Teleki Blankáról, Ady asszonyairól, Kaffka Margitról és Bédy-Schwimmer Rózsáról, a Temesvárról indult békeharcosról. Miután kommunista férjét 1941-ben letartóztatták és elítélték, irodalmi működése a kistarcsai internálótáborba küldött leveleire korlátozódott. 1944-ben deportálták, a gettóban is szociális munkát végzett. Cikkeiből, leveleiből szemelvényeket jelentetett meg életrajzával együtt a Politikai Könyvkiadó.

Holder József (Nagybocskó, 1893. január 11. – Budapest, 1945. január 5.): költő, újságíró, műfordító. Fiatalon Budapestre került, Ady Endre lelkes híve lett. Főként külföldi lapok magyarországi tudósítója volt. Vérbeli lírikus és az egyetlen igazán érdekes jiddis író, akit Magyarország adott. A héber irodalomban is jelentős munkásságot fejtett ki. Poétikus prózai műveit és verseit a héber napilapok és folyóiratok közül a Háolóm (London), Hácefira (Varsó), Hámicpa (Krakkó), Al Hámismár (Jeruzsálem) stb., jiddis írásait a Zukunft (New-York), Vilnauer Tag, Lemberger Tag, Vorwärts (New-York), Jüdisches Tageblatt (New-York) stb. közölte. Költeményei Vilnában jelentek meg. 1920-tól Máramarosszigeten Jidise Zeitung című önálló jiddis nyelvű lapot szerkesztette. Számos magyar írást fordított héberre és jiddisre. Sajtó alatt lévő jiddis fordításai: Die Tragedie funm Menschen (Madách: Az ember tragédiája), Leviatan (Újvári Péter drámája), Gojlem will Mensch weren (Kaczér Illés: Gólem ember akar lenni), Neue ungarische Lirik (modern magyar költők antológiája). Számos verse megjelent magyarul Somlyó Zoltán, Bródy László, Vér Andor, Patai József, Szegedi István stb. fordításában. H. Ady Endre egyik leghivatottabb fordítója.. Néhány héber verset is írt. Éhen halt a pesti gettóban. Főbb művei: Oft zingt zih (költemények, 1928).

Honti János (Budapest, 1910. október 19. – Kópháza, 1945. március vagy április): író, publicista, folklorista. Honti Rezső nyelvész, irodalomtörténész fia. 18 éves korában jelent meg magyar mesekatalógusa (Verzeichnis der publizierten ungarischen Volksmärchen, Helsinki). 1933-ban Budapesten tanári oklevelet szerzett. 1930–32-ben önkéntes gyakornok az MNM Néprajzi Tárában, majd több budapesti középiskolában német és angol nyelvet tanított. 1935 végétől az OSZK-ban működött. 1937–39-ben ösztöndíjjal kelta és izlandi témákon dolgozott Párizsban. A II. világháború kitörésekor hazatért; 1945-ben munkaszolgálatos társaival Ausztriába akarták hurcolni, de útközben meghalt. Számos m. és idegen nyelvű dolgozata foglalkozik a népi mese- és mondavilág magyar és európai kérdéseivel. Művei a magyar és a nemzetközi néprajztudomány értékei. Művei: Volksmärchen und Heldensage (Helsinki, 1931); A mese világa (Budapest, 1937); Az ismeretlen népmese (Budapest, é. n.); Anonymus és a hagyomány (Budapest, 1942); Válogatott tanulmányok (Szerkesztette és az előszót írta Ortutay Gyula, Budapest, 1962).

Imre Sándor (Nagyvárad, 1891. december 26. – Ismeretlen hely, 1944 körül) magyar dramaturg, műfordító, író, színháztörténész. Budapesten érettségizett, ugyanott készült jogi pályára, de már egyetemi éve alatt esztétikai tanulmányokat is folytatott, a

színházművészet elmélete és gyakorlata foglalkoztatta. 1923-tól a kolozsvári Magyar Színház dramaturg-rendezője. A romániai magyar drámairodalom fejlődésében jelentős 1923-as és 1924-es Janovics-féle pályázatok lebonyolításában vett részt, az üzleti központú színházzal szemben az erdélyi magyar színház sajátos hivatásáért, a modern színházi formanyelv érvényesítéséért küzdött. Novellákat, verseket, esztétikai cikkeket írt, a Keleti Újság színikritikusa volt (1922–23). Kötete jelent meg Dr. Janovics Jenő és a színház című alatt (Kolozsvár, 1922), majd összeállította a Dr. Janovics Jenő harmincéves színészi és huszonkét éves igazgatói jubileuma című emlékalbumot, benne Janovicsról írt színháztörténeti tanulmányával (Nagyvárad, 1924). A nagyvárad Szigligeti Színház számára színdarabbá dolgozta át Tabéry Géza Szarvasbika című regényét, színpadra alkalmazta Arthur Schnitzler osztrák drámaíró Reigencímű drámáját (bemutató 1921-ben Körtánc címmel). Fordított August Strindberg svéd drámaírótól (Kísértetek szonátája) és Frank Wedekind német drámaírótól (Pandóra szelencéje) műveket. A szatmári Revü című hetilap (1932–33) munkatársa. Ismeretlen helyen halt meg, mint munkaszolgálatos a II. világháborúban. Főbb művei: Mint az új bor (színjáték, bemutatta a Fővárosi Operett Színház, Budapest, 1927); Színház (esztétikai tanulmányok és szabadegyetemi előadások gyűjteménye, Nagyvárad, 1939).

Ivor Dénes (Nagybocskó, 1893. január 11. – Ukrajna, 1944.): Író, publicista.

Napilapokba írt riportokat. Szerkesztőségek kötelékébe alig tartozott, bár képességei jogán megillette volna hely a sajtóban. Sok érdekes riportjával keltett feltűnést. Munkaszolgálatra vitték, s valahol Ukrajnában lelte halálát.

Janovics András (Budapest, 1906 – Budapest, 1945. jan.): író, újságíró. Mint József Attila barátja, 1926-ban a költő párizsi lakótársa s Dél-Franciaországban útírtársa volt. 1935-től 1939-ig a Pesti Napló munkatársa; A gyáva Frigyes címmel itt jelentek meg sorozatban novellái is. Pest felszabadulása után egy eltévedt golyó ölte meg. Művei: A hazug (elbeszélés, Balassagyarmat, 1941).

Joó Tibor (Kolozsvár, 1901. augusztus 21. – Budapest, 1945. március 1.): történetfilozófiai író, könyvtáros. A szegedi egyetemen 1928-ban avatták a filozófia doktorává. 1929-től 1933-ig a szegedi Egyetemi Könyvtárban dolgozott. Ezután az OSZK-ba került, ahol előbb szakdíjnok, majd segédőr, később alkönyvtárnok. Kétszer kapott Baumgarten-díjat (1934; 1939). 1939-ben a budapesti egyetemen a történetfilozófia magántanára lett. Budapest ostroma alatt kapott sebesülésében halt meg. A szellemtörténeti

irányzat híve volt; publicisztikai írásaiban szemben állt a német fasizmus magyarországi térhódításaival. Tanulmányai főként a Magyar Szemlében, a Nyugatban, a Protestáns Szemlében és a Válaszban jelentek meg. Főbb művei: Bevezetés a szellemtörténetbe (Budapest, 1935) A magyar nemzeteszme (Budapest, 1939); Magyar nyelvű filozófiai kéziratok a Széchényi Könyvtárban (Budapest, 1941); Mátyás és birodalma (Budapest, 1941); Magyar nacionalizmus (Budapest, 1941); Vallomások a magyarságról (Budapest, 1943).

Juhász Árpád (Szepesi, 1894. december 2. – Budapest, 1945): író, költő, újságíró. Iskoláit Bécsben, Besztercebányán, Rozsnyón és Miskolcon végezte. Újságíró lett: Szatmáron, Debrecenben, Miskolcon, Szegeden, Kolozsvárott és Budapesten dolgozott különböző lapoknál. 1920-tól néhány évig külföldön élt. 1924-ben Szlovákiába költözött vissza. Először Iglón, később Kassán, illetve Munkácson újságíróskodott. Egy ideig szerkesztette a Kassai Újságot, valamint a kassai Renaissance Könyvtár című kiadványsorozatot. 1934–1938 között a kassai rádió magyar adásának szerkesztője volt. 1938 után újra Budapesten folytatta újságírói munkáját haláláig. Irodalmi alkotó tevékenységét diákkorában kezdte versekkel, utána elbeszéléseket, regényeket írt. Emil Rusko szlovák íróval szlovák nyelvű színdarabot írt Cervená opica címmel. Eszmeileg a szocializmussal rokonszenvező műveket alkotott. Témája a szlovákiai magyar városi középosztály élete volt. Főbb művei: Gobelin (elbeszélés, Miskolc, 1914); Aranypohár (regény, Budapest, 1914); Köszöntés messziről (versek, Budapest, 1916); Úri kaszinó (regény, Košice, 1926); Búcsúzó (versek, Kassa, 1927); Hamlet, dán királyfi (regény, Kassa, 1929); Murin-ház (regény, Kassa, 1932); Felkiáltójel (versek, Kassa, 1939); Testamentum (versek, Budapest, 1942); Szabadság himnusza (versek, Budapest, 1945).

Kádár Endre (Kunhegyes, 1887. december 17. – 1944): író. Nevét 18 évesen, 1904-ben változtatta Schwarcz-ról Kádárra. 1904-es kisújszállási érettségi vizsgája után a budapesti egyetemen és Svájcban folytatott bölcsészeti tanulmányokat. Cikkei, írásai jelentek meg a Budapesti Napló (1906/1907); a Magyar Hírlap (1907/09); A Polgár (1908/09); a Politikai Hetiszemle (1908); a Nagyváradi Napló (1909); a Nyugat (1909-1916); Az Újság (1912/13); az Élet (1913/14); a Magyar Figyelő (1915. III: Nemzetközi levél), A Nap hasábjain. A háborús éveket szerelmével, Móller Líviával, Svájcban töltötték. Az I. világháború idején Az Est svájci tudósítója volt. Novelláit, kritikáit 1909-1919 között közölte a Nyugat. Első kötete 1913-ban jelent meg Asszonyportré címmel, öt elbeszélést tartalmazott. Első regényét, a Balalajkát folytatásban tették közzé a Nyugatban 1918-ban. 1919-ben az

Athenaeum Kiadónál jelent meg könyvalakban, melynek borítóját felesége illusztrálta. A szerelem elmegy című 3 felvonásos színművét a Belvárosi Színház mutatta be 1922. IV. 21-én. A húszas éveket nagyrészt Franciaországban töltötték feleségével Bölöni Györggyel és Itókával barátkozva. 1934-ből származnak Kádár Endre utolsó levelei Bölöni Györggyhez. Önbüntetés című regénye 1935-ben jelent meg az Athenaeum Kiadó kiadásában. E műve Heltai Jenőnek és Gellért Oszkárnak dedikált példányát is őrzi a Petőfi Irodalmi Múzeum. A művészpárok kapcsolata 25 év házasság után válással végződött. Kádár Livia új férje dr. Móricz Miklós lett, Móricz Zsigmond testvére. Az éles kritikák és magánéletének válsága nagyban hozzájárulhatott ahhoz, hogy Kádár Endre szépirodalmi jellegű írásairól ettől, 1934-től kezdve, nincs adatunk. 1944. szeptember 22-én készítette el végrendeletét, bizonyára ekkor már életben maradását is reménytelennek tartotta a fajgyűlölet lázában égő Európában, s az attól megfertőzött szeretett hazájában. Kádár Endre utolsó lakhelye Magyarországon Győrben volt. Innen került Auschwitzba, ahol 1944 novemberében halt meg. Halálának körülményei ismeretlenek. Főbb művei: A szerelem elmegy (dráma, Budapest, 1922); Önbüntetés (regény, Budapest, 1934).

Kadosa Marcell (Kiskunhalas, 1874. április 7. – koncentrációs tábor, 1944): újságíró, író. Kiskunhalasi polgári családba született. Írt, politizált a dualizmus és a két világháború között. Egyik aktív tagja volt a fővárosi közéletnek. Jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, majd ügyvédi irodát nyitott előbb szülővárosában, később Budapesten. Vázsonyi Vilmos polgári demokrata pártjához csatlakozott. Vázsonyival szerkesztette az Új Század című hetilapot, majd 1905-től a Népet, végül 1910-től Láncki Jenővel a Szociálpolitikai Szemlét. Politikai és szociológiai tanulmányai a Világban, a Magyar Hírlapban és szakfolyóiratokban jelentek meg. 1944-ben deportálták, és ennek következtében halt meg. Főbb művei: Blanka (versek, Budapest, 1898); A kupica bolondja (elbeszélés, Budapest, 1902).

Karácsony Benő (Gyulafehérvár, 1888. szeptember 7. – koncentrációs tábor, 1944): író. Klärmann Bernát néven látta meg a napvilágot Gyulafehérváron. Középiskolai tanulmányait szülővárosa Római Katolikus Főgimnáziumában végezte, egy diákcsíny miatt azonban otthon nem jelentkezhett az érettségi vizsgára, így a kolozsvári Római Katolikus Főgimnáziumban nyilvánítták éretté 1906-ban. Jogi tanulmányait a nagyváradi Jogakadémián kezdte meg, miközben első novellái megjelentek a Gyulafehérvári Hírlapban, ahol újságíróként dolgozott. Édesapja szabóműhelye egyik pillanatról a másikra tönkrement, s

mivel szülei anyagilag nem tudták már támogatni, kénytelen volt félbehagyni az iskolát. Frontszolgálatra küldték, súlyos sérüléssel került kórházba, ott ismerkedett meg távoli rokonával, az akkor önkéntes ápolónőként dolgozó Klärmann Terézzel, Rizával, akit később feleségül vett. Gyógyulása után ismét visszaküldték a frontra, ahonnan 1919-ben került haza. A háború után befejezte jogi tanulmányait Kolozsvárott, ahol néhány évvel később le is telepedett, és a húszas évek elején megnyitotta önálló ügyvédi irodáját. A Napkeletben közölt Dinnyebefőtt című novellájával vonta magára először az irodalmi közvélemény figyelmét 1920-ban. Nem sokkal később a marosvásárhelyi és a Kolozsvári Színház bemutatta a Válás után című színművét, majd az Erdélyi Könyvbarátok Társasága sorozatában novelláskötettel jelentkezett 1925-ben Tavasz ballada címmel. 1927-ben az Erdélyi Szépmíves Céh kiadásában jelent meg első regénye, a Pjotruska. Leghíresebb regényei a Napos oldal és A megnyugvás ösvényein, ez utóbbi posztumusz jelent meg 1946-ban. Műveiben könnyörtelen realizmussal és ironikus humorral mutatta be és bírálta a polgári társadalom fonákságait. Egyaránt otthonosan mozog városi és falusi környezetben, szereplői hús-vér figurák, egyik-másik női alakja költői ihletettséggel megrajzolt. A természet szépségét, a társadalmi bajok elől menedéket nyújtó vigaszát is leírja műveiben. Fő erőssége és vonzereje a stílus volt, melynek könnyedségét a gondolatok kötetlen csapongása, a humoros ötletek sziporkázása adta. Viccelődéssel álcázta líraiságát. Hőseit nem származásuk, hanem erkölcsi elvek szerint vette szemügyre, és az emberiség, tisztesség nevében mondott róluk ítéletet. A vészidőszakban sem tagadta meg magyarságát, amiképpen zsidóságát sem. Barátai tanácsára sem volt hajlandó kikeresztelkedni. Mint a zsidótörvények hatálya alá eső egyén, 1941-től nem folytathatott ügyvédi gyakorlatot (polgári foglalkozása ez volt), ami egyáltalán nem sújtotta le, mert ezt a foglalkozást csak kényszerből űzte s az ügyvédi foglalkozás polgári metódusaira csupán gúnyos megjegyzései voltak. A biztonságosabb Budapesten tanuló fiának viszont azt tanácsolta, térjen át a református hitre, amit az meg is fogadott. A Műegyetem kollégiuma sem nyújtott azonban számára biztonságot. A nyilasok kényszermunkára vezényelték, egy ráomló fal alatt lelte halálát. Sohasem tudta meg, mi történt a családjával. Feleségével azt tervezték, hogy ők is elhagyják Kolozsvárt. Végül maradtak, mert a felesége súlyos depresszióba esett, elmegyógyintézetbe került, ott is halt meg július 9-én az idegklinikán. Karácsony Benő erről sem értesült, mert gettóba költöztették, ahonnan 1944 kora nyarán Auschwitzba hurcolták. Csak annyi bizonyos, hogy gázkamrában végezte, halálának időpontjáról nem tudni biztosat. Majdnem kész művét, - A megnyugvás ösvényei - egykori házvezetőnőjénél helyezte biztonságba, a többi kéziratot házuk padlásán hagyta. A regény a háború után, 1946-ban jelent meg. A többi kéziratnak nyoma veszett.

Írásaiban az erdélyi kisvárosok külön figuráinak eltorzult életét mutatta be. A polgári társadalmat az erkölcsi elvek alapján bírálta. Művei: Pjotruska (regény, Kolozsvár, 1927); Új élet kapujában (regény, Kolozsvár, 1932); Napos oldal (regény, Kolozsvár, 1936); A rút kiskacsa (színmű, Kolozsvár, 1937); Utazás a szürke folyón (regény, Kolozsvár, 1940); A megnyugvás ösvényein (regény, Bukarest, 1946).

Kardos Albert (Récekeresztúr, 1861. december 26. – Göstling an der Ybbs, Ausztria, 1945. január 9.): író, irodalomtörténész. Kardos Lajos irodalomtörténész apja. Tanári és bölcsészdoktori oklevelet szerzett 1885-ben. 1887-től Szentesen, 1891-től Debrecenben tanár, 1912-től ig. 1921-ben megszervezte, 1929-ig igazgatta a debreceni zsidó gimnáziumot. Irodalomtörténeti, nyelvészeti, pedagógiai és zsidó művelődési tárgyú munkákat írt. Deportálták, koncentrációs táborban halt meg. Sajtó alá rendezte Gvadányi Peleskei nótáriusát (1898), A kuruc világ költészetét (1898), Csokonai válogatott munkáit (1905), Petőfi összes költeményeit (1909) és Madách Az ember tragédiája című művét (1941). Főbb művei: A XVI. század magyar lyrai költészete (Budapest, 1883); Szilágyi és Hajmási mondája a magyar költészetben (Budapest, 1885); A magyar zsidóság nemzeti hivatása (Budapest, 1892); A magyar szépirodalom története. A legrégebbi időktől Kisfaludy Károlyig (Budapest, 1892); Magyar irodalomtörténeti életrajzok (Debrecen, 1913); Csokonai barátja, Nagy Gábor (Debrecen, 1940); Csokonai ószövetségi látomása (Debrecen, 1943).

Kardos István (Szécsény, 1893. július 25. – Buchenwald, 1945. március): író, színházi újságíró. Előbb jogi, majd orvosi pályára készült. Egyetemi tanulmányait az I. világháború kitörésekor abbahagyta. 1918-ban megalapította a Komédia című színházi újságot, amelyet 1920-ban Színházi Világ címmel tovább szerkesztett. 1924-ben az Esti Kurir szerkesztőségébe lépett, ahol a Fügöny mögött című rovatot vezette. 1944 áprilisában az elfogott baloldali újságírók között őt is deportálták. Művei: Fáradt alakok (novellák, Balassagyarmat, 1913); Fügöny mögött (Budapest, 1927).

Kecskeméti György (Makó, 1901. október 31. – Auschwitz, 1944): író, újságíró. Budapesten bölcsészdoktori oklevelet szerzett, utána a pesti zsidó gimnáziumban tanított. 1931-ben belépett a Pester Lloyd szerkesztőségébe, melynek 1936-ban lett felelős szerkesztője. A Szép Szó és a Századunk munkatársa volt. A német megszállás után deportálták.

Kemény Ferenc, Kohn (Nagybecskerek, 1860. július 17. – Budapest, 1944. november 21.): író, publicista, tanügyi író. Egyetemi tanulmányait Budapesten és Párizsban végezte. 1891–94-ben az egri állami reáliskola igazgatója, 1894-től budapesti főreáliskolai tanár, címzetes tankerületi főigazgató. 1920-ban nyugdíjba vonult. Főleg külföldi oktatásüggyel, testneveléssel, a pacifizmus népszerűsítésével, tankönyvírással foglalkozott. A Nemzetközi Olimpiai Bizottság magyar alapító tagja (1894–1907). A nyilas-terror elől feleségével együtt 1944. november 21-én öngyilkosságba menekült. Szerkesztette az Ungarische Pädagogische Revue-t, a Magyar Pedagógiai Lexikont (I–II, Budapest, 1933–34). Főbb művei: Die Mittelschulen Ungarns (Pozsony, 1896); Gegenwart und Zukunft der körperlichen Erziehung (Berlin, 1904); A békemozgalom pedagógiai jelentősége és a békenap (Budapest, 1907); A nemi probléma (Budapest, 1908); A békemozgalom jelene és jövője (Budapest, 1914); Gräfin M. Th. Brunszvik (Berlin, 1932); A népjellem a nevelés- és oktatásügyben (Budapest, 1936).

Kemény Simon (Tass, 1882. augusztus 19. – Budapest, 1945. január 27.): újságíró, író, költő. A falusi szegénység mélyéről érkezett. Korán árvaságra jutott. Még kisgyermek, mikor elveszti anyját, és még nem felnőtt, mikor apja meghal. Fiatalon családfenntartó: előbb tisztviselő, majd hírlapíró lesz. Parasztsorsú kispolgárok fiaként verekedte fel magát pesti újságírónak. A Budapesti Naplóban jelenik meg első verse. Elbűvölte a képzőművészet, a diadalának ormain járó impresszionizmus. Látásmódja szerint inkább festő lehetett volna. Korai versei megfogalmazott képek, sőt tájképek. Első verseskönyvét Édouard Manet, a nagy impresszionista festő szellemének ajánlotta. Tanulmányai után újságíró lett. Előbb a Budapesti Naplónál dolgozott, majd A Hét, az Új Idők, a Magyar Figyelő munkatársa volt, később dramaturg lett, végül az Est-lapok szerkesztőségében dolgozott. A zsidó-törvények idején megfosztották állásától. 1945. január 27-én, úgyszólván néhány perccel a felszabadulás előtt nyilaskeresztes gyilkosok agyonlőtték egy hatvankét éves, szorongásoktól agyonkínzott, de már nagyon is indokoltan reménykedni kezdő férfit, akiről semmi egyebet nem tudtak, mint hogy zsidó. A nyilasok villája kertjében kivégezték. Naplója kézírata megmaradt. Az impresszionista líra képviselője; kezdetben kissé modoros hangja idővel egyre keserűbbé, az 1930-as évek végén pesszimistává, nyelvezete ugyanakkor egyszerűbbé vált. Igen egyéni hangú, igazán jó költő volt, egészen sajátos színfolt a század magyar irodalmának körképében. Számos verskötete jelent meg. Művei: Lamentációk (versek, Budapest, 1909); Így élem világom (versek, Budapest, 1922); Az ördög

tarisznyája (versek, Budapest, 1930); Reménytelen menekülés (versek, Budapest, 1934); Egy szem vadgesztenye (versek, Budapest, 1961).

Kempner Magda, Radóné (Pusztabábocka, 1894. szeptember 24. – Auschwitz, 1944 őszén) magyar pedagógus, költő, író. Tanulmányait Nagyváradon kezdte, ahol a Premontrei Főgimnáziumban magántanulóként érettségizett (1912). Matematika–fizika szakos tanári oklevelét Budapesten szerezte. Férjével, Radó Pál irodalomtörténész tanárral együtt 1916-tól a nagyváradai Társulati Felsőkereskedelmi Iskolánál működött, 1928 és 1944 között a Társulati Felsőkereskedelmi Leányiskola igazgatónöje volt. Szaktárgyain kívül művészettörténetet is tanított. Irodalmi munkásságáért bevásztották a Szigligeti Társaságba. Írásai rendszeresen jelentek meg 1920-tól kezdve a Magyar Szó, a Tavasz folyóiratok és az Erdélyi Lapok hasábjain. Versei műgondról, biztos ritmusérzékről tanúskodnak, két játéka és regénye életbölcseleti gondolatokat tartalmazó szimbolikus írás. A tudományos-fantasztikus irodalom egyik erdélyi úttörője. Ritmus (versek, a Magányosok és Virradattól alkonyatig c. misztikus játékokkal együtt, Nagyvárad, 1924); Integrállények (regény, Korunk Könyvtára 4. Kolozsvár, 1926); Versei (Nagyvárad, 1940).

Kertész Mihály Miksa; álnéve: Gardener Michel (Szolnok, 1888. február 4. – Budapest, 1945. március 18.): ifjúsági író. Jogot végzett. Az első világháborúban szerb, albán, orosz fronton teljesített katonai szolgálatot, megsebesült, 1918-ban ügyvédi vizsgát tett; a kommün után Romániában telepedett le. Nagybányán nyitott ügyvédi irodát. 1922-ben bekapcsolódott a Cimborák című gyermeklap szerkesztőségébe, itt publikálta írásait. Szépirodalmi tevékenységét 1927-től szülővárosában folytatta, a Szolnoki Tükör és az Irodalmi Kurír közölte írásait, részt vett a Tanya című irodalmi és művelődési klub alapításában, a Verseggy Körben tevékenykedett. Több kabarédarabját játszották Budapesten a Belvárosi Színházban és az Andrássy úti Színházban. Ügyvédi irodájának fenntartása, publikálási lehetőségei az egyre szigorúbb zsidótörvények által ellehetetlenültek. A holokauszt áldozata lett. Témái általában egyszerű, könnyen áttekinthető, a gyermekkorúak érdeklődését mégis felkeltő, sőt végig ébren tartó történetek. Mesélőkedve, gördülékeny stílusa, fordulatos meseszövése kora gyermekeinek gondolkodását, érzélemvilágát jól ismerő szerzőre vall. Művei: Gyermekregény és még egyéb mesék (Szatmár, 1922); Futurex (kisregény, Arad, 1922); Szökés a teknőben. Két kicsapott diák kalandjai a Tiszán (regény, Szatmár, 1923); A gyémántköves mellű (ifjúsági regény, Budapest, 1924); Rög János (regény, Szolnok, 1928); A csodálatos sárkány (ifjúság elbeszélés, Budapest, 1929); Kiket az

Isten is egymásnak teremtett. Egy farsangi éj története (Budapest, 1930); Bohóc Péter. Egy kalandos vakáció története (ifjúsági regény, Budapest, 1930); A főnyeremény (regény, Budapest, 1935); Gyilkosság a cirkuszban (regény, Budapest, 1936); A farkasvölgy leánya (regény, Budapest, 1941); A pinski zsidók (elbeszélések, Budapest, 1941).

Kiss Lajos (Gyoma, 1888. december 5. – SZU, 1943): író. Nyomdász, szervezett munkás volt, a KMP-nek megalakulásától (1918) tagja. Gyomán született 1888-ban, nyomdász volt, a szakszervezeti mozgalomban tevékenykedett. A Tanácsköztársaság idején a Budapest V. kerületének pártszervezet titkára, a Szövetséges Központi Intéző Bizottság tagja. A Tanácsköztársaság bukása után, 1919. augusztus 24-én letartóztatták s még ez évben 8 évi fegyházbüntetésre ítélték. A fogolycsere-akció keretében a Szovjetunió szabadította ki. 1921. október 17-én kicserélték. Ott később irodalmi tevékenységet folytatott, melynek legfontosabb darabja Vörös város címmel jelent meg Moszkvában 1931-ben és 1933-ban két kötetben. A könyv megjelenésekor éles viták keresztüztüzebe került az emigráció körében. A regény moszkvai kiadásához (1931–33) Kun Béla írt előszót. Magyarországon 1959-ben jelent meg. Ez a forrásértékű dokumentumregény fontos adalékot jelenthet a Tanácsköztársaság teljesebb megismeréséhez. Nem tartozott sohasem szorosan valamely irodalmi csoporthoz, irányzathoz. Az a művelt munkás-értelmiségből való írótypus, aki jól ismeri saját korának irodalmát. Látásmódját elsősorban Ady, valamint az avantgardista baloldal befolyásolja. De nem követi módszerüket szigorúan, korának egyéb írói törekvései iránt is fogékony.

Knopp Imre (1905. április 14. – Ukrajna, 1942. szeptember 12.): költő. Munkás volt. 1928-ban kapcsolódott be a munkásmozgalomba, az illegális kommunista párt tagja lett. Munkatáborban halt meg. A magyar munkásság sajátos hangú énekese. Verseiben a külvárost, a két világháború közötti munkásságot énekelte meg. Művei: Elindulás (versek, Budapest, 1937); Ne csak énekeljete (versek, Budapest, 1938).

Komlós Jenő (Pécs, 1902.? – ?1944.): Író, publicista. A Pécsi Színházi Élet munkatársa, majd a Pécsi Napló szerződteti. Az Est rendőri riportere. Cikkei jelennek meg Az Estben, a Ma Este című színházi hetilapban. 1944-ben halt meg ismeretlen helyen.

Komor András (Budapest, 1898 – Budapest, 1944. október 22.): költő, író, kritikus. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Utána a Franklin Társulat lektora, a Nyugat állandó munkatársa. 1934–38 között a Tükör című folyóirat filmkritikusa és filmrovatának vezetője. Irodalmi kritikákon kívül képzőművészettel is foglalkozott. Bírálatai

az Esti Kurírban, a Magyar Írásban és a Nyugatban jelentek meg. Első munkaszolgálatát 1940-ben kezdődött, Tápiószelére vitték útépitésre. A nyilas hatalomátvétel (1944. október 15.) után. Komort szinte azonnal újabb munkaszolgálatra hívták be, a végletekig elkeseredett és megrémült Komor azonban nem vonult be: feleségével együtt október egyik hajnalán megmérgezték magukat. Komor szervezetében hatott a mérge, Lengyel Gizi azonban kihányta és – bár férjével együtt ő is a Wesselényi utcai kórházba⁴⁰ került – túlélte. Komor András öt napi szörnyű agónia után belehalt a mérgezésbe. Realista lélekábrázoló. Optimista szellemű verseket és a kispolgárság életét ábrázoló, francia hatást tükröző társadalmi regényeket írt. Komor művelt író, egyéni arcú azonban homályos, szépprózája másodlagos. Novellái közül a gyermekemlékeit fölidéző és a vidéki kispolgárság életét, szokásait nosztalgikus életképekben megörökítő elbeszélései sikerültebbek (Gyermekkor, Lakodalom stb.). Művei: Imádság tavaszi napsütésben (versek, Budapest, 1923); Állomás (versek, Budapest, 1925); Jane and Johnny (regény, Budapest, 1928); Fischmann S. utódai (regény, 1929); R. T. (regény, 1934); Nászinduló (regény, 1934); Varázsló (regény, 1937).

Kovács Katona Jenő (Alsószopor, 1910. február 8. – Kolozsvár, 1944. október 9.): költő, prózaíró, kritikus. Párizsban, Brünben folytatta tanulmányait. Mint kezdő tanár az értelmiségi fiataloknak ahhoz a csoportjához tartozott, akiknek útja a munkásmozgalomhoz vezetett. Mint költő és prózaíró tűnt fel. Verseit, elbeszéléseit az Erdélyi Helikon és a napilapok közölték. Az Erdélyi Fiatalok mozgalom Új arcvonala (1931) című antológiájában Az örökké való ember meséiből című írásával szerepelt. A harmincas évek második felében Gaál Gábor bevonta a Korunk szerkesztésének munkájába, melynek főmunkatársa volt. Elsősorban szociográfiai tárgyú cikkeket publikált. A Szilágyságról készített szociográfiai jegyzeteivel maga is részt vett az „Erdély felfedezése” mozgalomban. Wesselényi-életrajzát korai halála miatt nem fejezhette be. Betegágyán Kórházi napló 1944 márciusától 1944 júliusáig címmel naplót írt. A németek kivonulása előtt a Gestapo kivégezte. Írásaiból Jordáky Lajos tett közzé szemelvényeket.

dr. Kósa Miklós (Budapest, 1888. – ? 1944): Író, publicista. Munkatársa a régi Magyar Hírlapnak és az Egyetértés c. lapoknak. Rovatvezetője a Pesti Tükörnek, később az Esti Újságnak, amelynek egy ideig felelős szerkesztője. Az I. Világháború alatt és után helyettes szerkesztője, ill. belső munkatársa a 8 Órai Újságnak és a Világnak. Választmányi tagja a Magyar Újságírók Egyesületének, ellenőre az Újságírók Szanatóriumi Egyesületének. Feleségével együtt a nyilasok védett házból elhurcolták és kivégezték 1944-ben.

König Géza (Budapest, 1902. – ? 1944.): Író, publicista. Közgazdasági hírlapíró. Banktisztviselőként dolgozik, majd egy közgazdasági lapban közölt cikkeire figyelnek fel. Több lap munkatársa lesz, és Az Újság állandó dolgozója. Kollégáival került a sajtókamarából való kizáratása után a csepeli internálótáborba. Betegsége miatt deportálták. 1944-ben halt meg ismeretlen helyen.

König György (Budapest, 1883 — 1944?): irodalomtörténész és költő. König Gyula hírneves matematika-professzor fia. Fiatal esztétikusként a Franklin-társulat életrajz-sorozata számára Alfred de Musset költészetét és életét rajzolta meg. Jogi doktorátust tett és minisztériumi szolgálatba lépett, de korán elvesztvén szeme világát, pályája megakadt. Önállóan is megjelent, eredeti felfogásra és nagy tehetségre valló művei: Kalendáriombeli régi magyar distichonok (1900); Népdalok és egyéb versek gyűjteménye 1812-ből (1902); Szirmay Antal (1902)."

Körmendi Zoltán (Budapest, 1898. június 10. – Günskirchen, Ausztria, koncentrációs tábor, 1944): író, költő, műfordító. Apja tanító, majd vasúti pénztáros. Mint fiatal gyermek már részt vett a Galilei-kör ifjúsági csoportjában. Az egyetem jogi karára iratkozott be. Részt vett a Szocialista Diákok Szervezetének megalakításában. Ady sírjánál a szervezet titkáráként búcsúbeszédet tartott. A Tanácsköztársaság idején a közoktatási népbiztosságon dolgozott; majd vöröskatona lett. A proletárdiktatúra bukása után letartóztatták és kitiltották az ország összes egyeteméről. Ezután tisztviselőként dolgozott. A szociáldemokrata pártban a baloldali frakciót erősítette, s emellett a Vörös Segélynek is végzett munkát. A két világháború között a szocialista írók csoportjához tartozott. Baráti kapcsolat fűzte József Attilához és Radnóti Miklóshoz is. Elsősorban verseket, de novellákat és regényeket is írt. Most már mindent megbocsátok Máriának című regényének, az 1930-as évek jelentős alkotásának megjelenését korábban azonban nem engedélyezték. Művei: Novellák (Budapest, 1934); Regény helyett (versek, Budapest, 1936); Nagyvárosi képeskönyv (Budapest, 1963).

Kőműves Imre (Somogyzil, 1904. május 16. – 1944): költő. Kőműves Imre magánkiadású verseskötettel (Délután, 1942) kezdte pályáját. A szenvedés mélységeit megjárt ember reménye és reménytelensége szólal meg ezekben a költeményekben, aki a dolgozó milliók nevében perlekedik egy szebb, boldogabb életért. A versekben is megmegvillan satirikus hajlama, mely Szökevények (1964) címmel egybefoglalt elbeszéléseinek komor világát is oldja, ellenpontozza. A fasizmus embertelen korszaka tárul fel e novellákból,

fájdalmas, soha el nem feledhető emlékeztetésül, s közben megismerhetünk tiszta, szép, hősiess sorsokat is, melyek mégis reményt adnak a reménytelenségben (A hadbírótság). A Vasaltnadrágosok (1963) a húszas évek hivatalnok-életének szellemesen leleplező képét mutatja, ebben is megvillan az író iróniája, melyet leleplező indulata ellenpontoz. A Vági István regényes életrajzát feldolgozó Vészben, viharban (1972) után újból a két világháború közötti korszak jellegzetes alakjait, kisvilágát ábrázolja az Egy marék hamuban (1973). Színes, érdekes, együttérző lapok váltakoznak ironikusan leleplezőekkel; mintegy összefoglalásul Kőműves Imre legjobb és legjellemzőbb írói erényeinek. Verseit több folyóirat és napilap, így a Nyugat, a Szép Szó, a Válasz és a Népszava közölte. Első kötetét Radnóti bírálta a Nyugatban. Munkatáborban pusztult el. Művei: Éjszakai árnyék (versek, Budapest, 1937); Délután (versek, Budapest, 1942). Az utóbbi Apollinaire, Jammes, Victor Hugo, Cocteau és Maeterlinck-fordításait is tartalmazza.

Kőrös Endre (Nagyvárad, 1872. június 10. – Pápa, 1944. május 31.): író, költő, műfordító, tanár. 1894-ben bölcsészdoktori, két évvel később tanári oklevelet szerzett a Budapesti Egyetemen. 1896-tól a Pápai Református Gimnáziumban tanított, 1901-től a Református Nőnevelő Intézet tanára, majd 1909-től 1934-es nyugdíjba vonulásáig igazgatója volt. Tanári hivatása mellett a helyi kulturális életben is tevékeny szerepet vállalt: 1897-ben a Jókai Kör főtitkárává választották, szerkesztette a Kör megszüntetése (1944) előtti utolsó kilenc évkönyvét, emellett 1903-tól az általa alapított Pápai Hírlap felelős szerkesztője, majd 1913 áprilisa és 1939 októbere között főszerkesztője volt. Zsidó származása miatt 1944-ben – bár évtizedekkel korábban áttért a református hitre – az egyházi vezetők közbenjárása ellenére is be kellett volna vonulnia a gettóba. Erre nem volt hajlandó, május 31-én feleségével együtt öngyilkosságot követett el. Temetésük után érkezett meg az engedély, amely mentesítette volna őket a gettóba vonulás alól. Sírjuk az Alsóvárosi temetőben található. Művei: A nóta története (verses elbeszélés, Pápa, 1909), Kocsi Csergő Bálint (verses elbeszélés, Pápa, 1910), Petőfi és a magyar nemzet. (Pápa, 1923), Jókai nemzeti jelentősége. (Pápa, 1925), Öreg legények (versek, Pápa, 1934). Költői és irodalomtörténeti munkássága mellett sokat fordított németből, többek között Friedrich Schiller balladáit és a Kudrun-eposzt.

Kulinyi Ernő (Szeged, 1893. június 18. – Bruck, internálótábor, 1945. február 2.): író, színikritikus. Jogot tanult, majd újságíró lett. 1912-ben a Szegedi Napló, 1913-ban a Pesti Napló, majd a Magyar Színpad munkatársa, később a Budapesti Hírlap színházi

rovatvezetője volt. 1941-től a lap beszüntetéséig a 8 Órai Újságnál dolgozott. 1921-ben szerkesztette a Színészújságot. Több operettlibrettót írt, számosat fordított. Főbb művei: Operettlibrettók: A hamburgi menyasszony (Városi Színház, 1922); Babavásár (Király Színház, 1922); A gárdista (Városi Színház, 1923); Szépasszony kocsisa (Blaha Lujza Színház, 1923); Mintha álom volna (Budai Színház, 1923); Árvácska (Budai Színház, 1924); Anna-bál (Király Színház, 1925); Asszonykám (Városi Színház, 1926); Kiss és Kis (Városi Színház, 1927); Aranyszőrű bárány (Szeged, 1929).

Kuti György (Budapest, 1907. – Ukrajna, 1944.): író, publicista. A Színházi Élet munkatársa volt és sikeres slágerszerző. 1944-ben munkaszolgálatosként Ukrajnába vitték, s ott elpusztították.

Lakatos Imre, Lefkovich (Marosvásárhely, 1882. április 23. – Auschwitz, 1944): újságíró, író. A kolozsvári egyetemen orvosi diplomát szerzett, de nem folytatott orvosi gyakorlatot. 1907-ben Párizsba utazott, ahol újságíró lett. Itt kötött barátságot Kuncz Aladárral. Az I. világháború kitörése után Svájcba menekült, 1919-ben tért vissza Marosvásárhelyre. Cikkei a Zord Idő című hetilapban jelentek meg. Főként természettudományi, filozófiai és lélektani cikkeket írt. 1925-ben Kolozsvárott az Ellenzék című napilaphoz került és 1941-ig a külpolitikai rovat vezetője volt. Közben rövid ideig szerkesztett az Erdélyi Helikont is. Ebben jelent meg A tragikus remekmű című, Kuncz Aladárról írott tanulmánya (1931. 7. sz.). Az Ellenzék című folyóiratban a demokrata humanista bátor magatartásával küzdött a hitleri fasiszmus ellen. 1941-ben a fasiszta törvények miatt elvesztette állását. A németek Kolozsvárra való bevonulása után a Gestapo elfogta. Auschwitzba deportálták.

Lakatos László (Budapest, 1881. július 17. – Nizza, 1944. február 13.): író, újságíró. Banktisztviselő volt. 1903-tól újságíró, a Pesti Hírlap, a Magyar Nemzet, 1907-től a Pesti Napló munkatársa, majd a Világ című napilap szerkesztője. Az I. világháború után az Est-lapok munkatársa, a Magyarország szerkesztője. A II. világháború kitörése után Franciaországba emigrált. Jeles publicista volt. Mint elbeszélő satirikus hangú írásokban mondott bírálatot a nagypolgári életről, számos franciás színművet írt, melyeket külföldi színpadokon is bemutattak. Főbb művei: Panoptikum (karcolatok, Budapest, 1912); Mély húr (elbeszélés, Budapest, 1913); A francia menyasszony (elbeszélés, Budapest, 1913); Tavasz játék (regény, Budapest, 1914); Egy pesti lány története (regény, Budapest, 1914); Egy válópör története (regény, Budapest, 1918); Férj és feleség (színmű, Budapest, 1919); A

fakír (dráma, Budapest, 1921); Négy frakk (színmű, Budapest, 1923); A teve (regény, Budapest, 1925); Pajtásházasság (színmű, Budapest, 1928); Angóra macska. Könyv a nőről (Budapest, 1929); Lipótváros (színmű, Vígszínház, 1931); Fiatalember a békében. Írás az emberekről (Budapest, 1933); A gazdag ember (vígjáték, Budapest, 1935); Láz (színmű, Budapest, 1937). Posztumusz színművének francia címe: Ange et Venus.

Lakner Artúr (Zólyom, 1893. április 7. – Németország, 1944.) magyar író, filmdramaturg, színházigazgató, Lakner Bácsi Gyermekszínházának alapítója. Lakner Jakab foltozósusztér és Krausz Róza fiaként született zsidó családban. Összesen 14-en voltak testvérek, akikből 10-en maradtak életben. Lakner Artúr az első világháborúban a fronton szolgált. 1916. november 12-én, Budapesten, az Erzsébetvárosban feleségül vette a nála három évvel idősebb Wollner Ágnes, Wollner József és Kohn Mária leányát. A háború után Lakner Artúrt is elsodorta a művészet, a kultúra. Először a filmkészítéssel próbálkozott. 1919-ben a Corvin filmgyár dramaturgja volt. 1924-től Charlie Chaplin, Harold Lloyd, Buster Keaton némafilmjeinek egyéni humorú magyar felirataival tűnt fel. 1926-ban átvette a Royal Apollo filmszínház vezetését és 1937-ig mind a Royal Apollo, mind a hozzá tartozó 7 premiermozi igazgatója volt. Írt színdarabokat is. Zenés gyermekszíndarabjai főleg a Vígszínházban kerültek bemutatásra, ahol 1930-1938 között tartott állandó gyermekelőadásokat. Ő volt az, aki elsőként ismerte fel Magyarországon, hogy a gyerekek is igényes kultúrafogyasztók. Édes Mostoha című gyermek operettjéből 1935-ben filmet írt. 1935. november 3-án a Magyar Mozgóképszínházi és Filmipari Tisztviselők Országos Szövetségének társelnöke lett. A Gyermekszínház története az 1920-as évekre nyúlik vissza. Lakner Artúr ekkor ébredt rá arra, hogy a gyerekek személyiségfejlődésére milyen rossz hatással vannak azok a filmek és gyermekelőadások, amelyeket nekik szánnak a felnőttek. Ne a harc, a durvaság, a kegyetlenség és az erőszak legyen a modell számukra, hanem olyan helyzeteket kell megmutatni nekik, amelyekben ők maguk élnek, amelyekkel nap, mint nap találkozhatnak. A gyermekeknek nem ijesztő rémtörténetekre, hanem saját életükből vett epizódok, események bemutatására van szükségük, a szeretet, a barátság és önzetlenség fogalmainak megismerése jegyében. 1935 novemberében a Magyar Film Iroda műtermében elkezdték az első magyar szinkron elkészítését és az alkotók dramaturgnak kérték fel. Az ő feladata volt, hogy a Négy és fél muskétás című film német szövegét magyarra igazítsa át. A Hófehérke című Walt Disney-filmben a hét törpe neveit (Tudor, Vidor, Morgó, Szende, Szundi, Hapci és Kuka) ő találta ki. A Fészek Klub örökös tagja volt. 1944-ben a származása miatt behívót kapott a Rökk Szilárd utcai gyűjtőtáborba. Ekkor orvosoktól próbált igazolást

szerezni, hogy a szíve nem egészséges, a felhívott jó barátai pedig letették a kagylót, nem akarván abba a gyanúba keveredni, hogy egy zsidón segítenek. Az utolsó hír Kecskemétről érkezett róla, amikor a marhavagonba való beszállásra vártak a pályaudvaron és ott is a sínek mellett az időt kihasználva, az elhurcolásra váró gyerekeknek játszott. Ezután Németországba hurcolták és ott nyoma veszett. Nehéz lenne felsorolni azt a sok száz gyereket, aki neki köszönhette színészi vagy művészi pályáját, vagy akár későbbi hírnevét. A teljesség igénye nélkül „Lakner-gyerekek” voltak: Ruttkai Éva, Kishegyi Árpád, Lakatos Gabriella, Pataki Ferenc, Rónai András, Ferrari Violetta, Szombathelyi Blanka, Váradi Kató és Zsolnai Hédi. Főbb művei: Jégkirály Kincse (gyerekdarab, Lajtai Lajos zeneszerzővel) Füllentő Péter (dráma, 1932), Királyok kincse (dráma, 1932), Édes mostoha (regény és dráma, 1933), Csipkerózsika (dráma, 1936)

Latzkó Andor (Budapest, 1876. szeptember 1. – ? , 1943): író. A középiskolát Budapesten az egyetemet Budapesten, Stuttgartban és Berlinben végezte. Középiskola után szolgált az osztrák-magyar hadseregben, mint önkéntes. Berlinben először kémiát, majd filozófiát tanult. 1898 – 1901 között a Budapesti Napló munkatársa. 1901-től külföldön élt (1941-től Amszterdamban). Két legkorábbi színművét (Tíz év, 1898; Testvérek, 1901) Budapesten mutatták be. Későbbi munkáit (drámák, regények, elbeszélések) Andreas Latzko néven német nyelven írt. Számos írásában élesen háborúellenes, pacifista hangon írt. Főbb művei: Menschen im Krieg (Zürich, 1917; magyar fordítása: Budapest, 1919), amelyet tizenkilenc nyelvre fordítottak le, de betiltották. 1918-ban újranyomtatták. Friedensgericht (novellák, Zürich, 1918); Sieben Tage (Wien – Leipzig, 1931). New Yorkba menekült a náciktól. Ott elszegényedve halt meg.

Leitner Zoltán, írói neve: Leitner-Lukács Zoltán (Nagyvárad, 1896 – 1945. koncentrációs táborban) erdélyi zsidó származású közíró, műfordító, szerkesztő. Középiskolai tanulmányainak elvégzése után (1913) irodalmi pályára lépett: a budapesti Múlt és Jövő, majd Nagyvárad Napló munkatársa. Magyarra dolgozta át Hermann Schwab Gyermekek című ifjúsági könyvét (1915), lefordította S. Sachmovitz Litvániai történetek című kötetét (Budapest, 1917), Salom Asch A bosszú istene című regényét (1919). Felelős szerkesztője a Mizrachi című zsidó hetilapnak. A két világháború között publicisztikájával a Nagyvárad Naplóban és a kolozsvári Új Keletben jelentkezett. Alapító szerkesztője a Zsidó Reneszánsz Könyvtár sorozatának, s mint az Erdélyi Zsidó Nemzeti Szövetség nagyvárad üggyezető elnöke bekapcsolódott a közéleti mozgalmakba. A rövid életű Zsidó Kisebbség c. közlöny (1928) szerkesztője, majd a Népünk-Unser Volk-Poporul

Nostru című zsidó hetilap (1929-40) felelős szerkesztője. Nagyvárad öregdiákjainak emlékkönyvébe (1937) megírta szülővárosa zsidóságának történetét. Előszót írt Mezei Béla: Ősök és hősök című kötetéhez (Nagyvárad, 1938. Népünk. Oradea kiad. 198 p.) Művei: Őrsön a zsidóság frontján! (Nahum Sokolow előszavával, Nagyvárad, 1930); Kétszáz esztendő az emberszeretet szolgálatában (A nagyvárad-i Izraelita Szeretetegylet története. Nagyvárad, 1931); Jaj a legyőzötteknek... (Nagyvárad, 1940); Quo vadis Duce? (Olaszországi útjegyzetek, év nélkül).

Lendvai István, Lehner (Budapest, 1888. július 5. – Szombathely, 1945. március): újságíró, költő. Előbb Szegeden, majd Budapesten több lap munkatársa volt. Versei az Életben és a Nyugatban jelentek meg. Az I. világháború után a keresztény-nemzeti irányzat képviselője, s a Horthy-korszak egyik jellegzetes alakja. 1914-től az Új Nemzedék munkatársa, 1919-től a Központi Sajtóvállalat lapjaiba írt, 1923-ban Cegléden fajvédő programmal képviselővé választották. A II. világháború idején elfordult korábbi elveitől, a Magyar Nemzet munkatársa lett, hová Nomád írói néven a német fasizmust bíráló cikkeket írt. 1944. július 18-án a nyilasok elfogták és Tapolcára, Zalaegerszegre, végül Szombathelyre hurcolták. Itt a börtönben meghalt. Főbb művei: Fáklyafüst (versek, Budapest, 1918); Szüreti versek (Budapest, 1925); Róma tornyai alatt (riportkönyv, Budapest, 1934); A kereszténység a horogkereszt árnyékában (Budapest, 1937); Világ és magány (versek, Budapest, 1938); Nomád leveleiből (Budapest, 1942).

Lengyel Ernő (Temesvár, 1885. június 29. – ? 1944. november 25.): író, publicista. Jogot végzett a kolozsvári és a budapesti egyetemen. Újságírói pályafutását a Kolozsvári Hírlapnál kezdte, majd 1911-től Budapesten, A Hét belső munkatársa, ugyanakkor az Egyenlőségbe és az Újságba is dolgozott. Később 1939-ig az Est-lapok publicistája. Ezután az Újságnak és a Magyar Zsidók Lapjának dolgozott. 1944. nov. 25-én a nyilasok hurcolták el. – F. m. A vidéki sajtó szociológiájához (tanulmány, Bp., 1910); A koalíció története (tanulmány, é. n.); Császárparádé (történelmi dráma, Nemzeti Színház, 1935).

Ligeti Ernő (Kolozsvár, 1891. február 19. – Budapest, 1944. november): író, költő, újságíró. Középiskoláit Kolozsvárott végezte, ugyanitt jogtudományi doktorátust szerzett. Jogi tanulmányok után lépett újságírói pályára. Előbb a Nagyvárad-i Napló, majd Kolozsvárott a Keleti Újság munkatársa volt. 1924-ben részt vett az Erdélyi Szépművészek Céh könyvkiadó vállalat megalapításában. 1934-ben Kolozsvárott hetilapot alapított Független Újság címmel. 1940-ben Budapestre költözött, a Magyar Nemzet főmunkatársa lett. A

nyilasok családjával együtt meggyilkolták. Ligetit, feleségét és kisfiát egy nyilas osztag kirángatta a svájci követség védelme alatt álló Pozsonyi úti lakásából, bevitte az Andrassy út 60. alatti nyilasházba. Őt és családját megkínózták, majd Kun páter személyes tűzparancsára végezték ki éjjel a Liszt Ferenc téren. Egyetlen gyermeke élte túl a mézszárlást, a New Yorkban élő Ligeti András. Költészete gondos formába öntött intellektuális líra, regényei az erdélyi társadalmi élet színes ábrázolásai. A két világháború közötti romániai magyar irodalom demokratikus gondolkodású, érdekes egyénisége. Embersége világpolgári, tudatosan városinak vallja magát, de urbánus voltában is újra meg újra megszólal az erdélyi táj és népsors. Főbb művei: Magányosan ezer tavasz közt (versek, Nagyvárad, 1913), Asszony (novellák, Marosvásárhely, 1920); Belvedere (regény, Kolozsvár, 1921); Erdély vallatása (politikai portrék, Kolozsvár, 1922), Én jót akartam (versek, Szatmárnémeti, 1924); Az ifjító tűz (regény, 1925), Föl a bakra (regény, Kolozsvár, 1925); A kék barlang (I – II., regény, Kolozsvár, 1927); Vonósnégyes (elbeszélések, Kolozsvár, 1928), A két Böszörményi (regény, Kolozsvár, 1931); Az idegen csillag (regény, Kolozsvár, 1932); A rózsaszüret (regény, Kolozsvár, 1941); Súly alatt a pálma (elbeszélés, Kolozsvár, 1941); Noé galambja (regény, Budapest, 1943).

Losonci Ádám (1945?): költő, mérnök. Egyetemet végzett ember, mérnök volt, de mivel pályáján elhelyezkedni nem tudott, a háború idején taxisoförként kereste kenyerét, s verseit névtelenül küldte be a Népszavának. A versek nem voltak rosszak, s Erdődy levélben behívta Losoncit, hogy megismerkedjék vele. A mérnöksofőr-költő-újságíró néhány évvel a felszabadulás után halt meg. Névtelen Nótáriusként ismerték.

Lőrincz Miklós (Nagyvárad, 1899 – Budapest, 1944. július 30.): író, kabarészerző. Már gimnazista korában jelentek meg írásai a nagyváradai lapokban. Egy ideig jogot tanult, de tanulmányait nem fejezte be. A 20-as évek közepén Budapestre költözött. Első darabjait a Terézkörúti Színpadon adták elő nagy sikerrel. Ettől kezdve házi szerzője lett a Terézkörúti Színpadnak és a kis kabarénak, de más kabaré számára is írt bohózatokat, villámtréfákat. Legjobb jeleneteit Salamon Bélának írta. 1944-ben az üldözés elől rejtőznie kellett. Egy razzia alkalmával elfogták a Japán-kávéházban s internálták. A Csepel-szigeti internálótáborban egy bombatámadás áldozata lett. Művei: A butaság széruma (bohózatok, Budapest, 1975).

Lukács Gyula, Lichtschein (Budapest, 1890. – ?): író, újságíró. Vidéken hírlapíróskodott, majd A Nap szerkesztőségébe került, 1920-tól a Színházi Élet szerkesztője.

Novelláskötete: Tíz perc. Az első magyar színpadi revüt írta Nagy Imre társaságában. A Színházi Élet szerkesztője. A nyilasok elhurcolták. Ismeretlen helyen vesztette életét.

Lukács László (Szomolnokhuta, 1906. március 31. – Bor, Jugoszlávia, 1944 nyara): költő, műfordító. Értelmiségi családból származott. Olaszországban és Franciaországban járt egyre (Bolognában az orvosi, a Sorbonne-on a bölcsészkarra). Franciaországban került szorosabb kapcsolatba a munkásmozgalommal. 1925-ben hazajött, belépett az SZDP-be, ahol a baloldali ellenzékhez csatlakozott. 1930-ban belépett a KMP-be. 1931 – 32-ben munkatársa Sallai Imrének és részt vett a Kommunista című illegális lap szerkesztésében. 1933-ban a magántisztviselői szervezet illegális kommunista csoportját vezette, 1935-ben a Vörös Segély Végrehajtó Bizottságának titkára lett. 1936-ban másfél évi börtönre ítélték. 1940-ben újra letartóztatták, ekkor a szegedi Csillagbörtönben raboskodott. Kiszabadulása után részt vett az 1943-ban kibontakozó antifasiszta mozgalomban. A német megszállás alatt munkatáborba (Bor) hurcolták, ott halt meg. Írásai a Nyugatban, a Népszavában, a Magyar Nemzetben, a Magyar Csillagban jelentek meg. Főleg oroszról és németről fordított (Lev Tolsztoj, Heine, Rilke). Főbb művei: Én és mi (Tanulmányok, Budapest, 1934); Visszafojtott lélek (versek, Budapest, 1941); Férfiak búcsúzása (válogatott versek, összegyűjtötte H. Lukács Borbála, válogatta Pándi Pál, Budapest, 1956); Leejtett furulya (versek, műfordítások, prózai írások, Pándi Pál bevezető tanulmányával, Budapest, 1959).

Magyar Lajos (Istváni, 1891. november 25. – SZU, 1940): író, újságíró. Jogász, majd bölcész volt, de tanulmányait nem fejezte be. Újságírói pályáját a Pécsi Hírlapnál kezdte, 1911-ben került Budapestre a Világhoz. 1914-ben feleségül vette Péchy Blanka színésznőt. 1918-ban a Nemzeti Tanács tagja, az újságírók szakszervezetének főtitkára volt, 1919-ben, a Tanácsköztársaság alatt a Szellemi Termékek Országos Tanácsa sajtóbizottságának volt a vezetője. A tanácshatalom bukása után 10 évi börtönre ítélték, 1922-ben azonban a Szovjetunió kicserélte. Moszkvában előbb a ROSZTA sajtóiroda, majd az Izvesztyija és a Pravda munkatársa, részt vett a Kommunista Internacionálé V. B. tevékenységében. 1927-ben Kínában sajtóattasé. Kínából visszatérve a moszkvai Keleti és Vörös Egy. tanára lett. Két könyvet írt Kínáról. Ő fordította először magyarra Gorkij Gyermekéveim című könyvét. Sok cikke jelent meg a Ny-i kommunista pártok lapjaiban és folyóirataiban. Összeállította Bródy Bélával Wilson beszédei és üzenetei a háborúról, a békéről és a népek szövetségéről (Budapest, 1919) című művét. 1934-ben koholt vádak

alapján letartóztatták és elítélték. Főbb művei: Háborús Balkán (Bölöni Györggyel, Budapest, 1912); A magyar forradalom. Élmények a forradalom főhadiszállásán (Budapest, 1919); Mária Nosztra. Riportsorozat apácabörtönőrökről és kommunista rabnőkről (New York, é. n.); The world economic crisis and the end of capitalist stabilisation (New York, é. n.); Die rote Hölle. Die Wahrheit über die bolschewistischen Gefängnisse (Berlin, 1924); Ocserki po ekonomike Kitaja (Moszkva, 1930); Késői tudósítások (Sajtó alá rendezte, bevezette Péchy Blanka, Budapest, 1966).

Majthényi György, Matuskovich (Nagybecskerek, 1885. április 14. – Budapest, 1942. november 23.): költő, író. Banktisztviselő volt, majd egy ideig a Tevan könyvkiadó irodalmi lektora. Főbb művei: Estéli énekek (versek, Budapest, 1911); A jegenye alatt (elbeszélés, Budapest, 1913); Majális (regény, Budapest, 1922); Aladin első szerelme (regény, Pécs, 1929); Lizi (regény, Budapest, 1936); Nem nőülök (regény, Budapest, 1942); Úri fiú (regény, Budapest, 1942).

Markovits Ernő (Sárközújlak, 1887. november 22. – Auschwitz, 1944) magyar újságíró, szerkesztő, író. Budapesten érettségizett, ahol a Népszava és a Déli Hírlap munkatársa (1909-12), majd az Újvidéki Hírlap szerkesztője (1918-20). Nagyváradra költözve a Rador Távirati Iroda tudósítója négy éven keresztül. Marton Manó a nagyvárad Estilaphoz szerződött, s mint jó nevű újságíró a Nagyvárad Friss Újságnál is dolgozik. 1931 nyarán főszerkesztőként jegyzi a rövid életű Reggel című független politikai napilapot.

Marót Sándor, 1916-ig Rosenberg (Arad, 1884. július 4. – Auschwitz, 1944. június): író, újságíró. Szülővárosában érettségizett. 1904-től újságíró volt különböző erdélyi és budapesti lapoknál. Hírlapírói tevékenységét 1904-ben még eredeti családi nevén az Arad és Vidéke című napilapnál kezdte. 1906-tól a debreceni Független Újság segédszerkesztője. Visszatérve Aradra Tükör címmel lapot szerkeszt Sulik Kálmánnal, s a Kölcsey Egyesületben tevékenykedik. Cikkei jelentek meg A Héttben, a Brassói Lapokban, az Ellenzékben. 1919-től Nagyváradon a Szabadság szerkesztője, a lap és a Nagyvárad egyesülése után utóbbi napilap felelős szerkesztője. Művelődési tevékenységét értékelve a Szigligeti Társaság társelnökévé választja. Szerepet vállal a helybeli Újságíró Egyesület és a Romániai Kisebbségi Újságírók Országos Szövetsége vezetésében is. Örök tűz című darabját Aradon, Egérfogó című szatirikus színművét Nagyváradon és Kolozsvárt sikerrel mutatták be. A formabontó epika egyik művelője. Koporsóban című novellája a Magyar Szóban jelent meg

1919-ben, újraközölte A Magyar Szó, Tavasz 1919-1920 Antológiában (1971) Kovács János. Társadalmi gondolatokat kifejező színműveit a kolozsvári és nagyváradai színház mutatta be. A fasizmus áldozata lett. Főbb művei: Nincs halál (elbeszélések, Oradea-Mare, 1924); Öröktűz (színmű, 1924); Egérfogó (színmű, 1924); Világ ablaka (rajzok, Oradea, 1938); Napfény és felleg egy város felett (Nagyvárad, 1924).

Márkus Miksa (Pest, 1868. június 17. – német koncentrációs tábor, 1944): író, újságíró, szerkesztő. Egyetemi tanulmányainak befejezése után 1891-től a Magyar Hírlap munkatársa, majd segédszerkesztője, végül főszerkesztője és kiadótulajdonosa. Fiatal korában merész hangú színházi és zenei kritikákkal keltett feltűnést, később a lap minden rovatában dolgozott. 1906-ban udvari tanácsosi címet kapott. 1912-től kisebb megszakításokkal a Magyarországi Újságírók Egyesületének elnöke, hosszú évekig az Otthon Írók és Hírlapírók Köre főtákará. 1926-ban megvált a Magyar Hírlaptól, attól kezdve a Pesti Hírlap főmunkatársa, majd szerkesztője volt, az 1940-es évek elejéig. Lapjaiban sok kitűnő magyar író (Ignotus, Móra Ferenc, Kosztolányi Dezső) foglalkoztatott. Lefordította Sudermann Otthon című drámáját (Budapest, 1898). Főbb művei: Katalin asszony (regény, Budapest, 1894); A kis utazók (elbeszélés, Budapest, 1894).

Mata János (Hegyközkovácsi, 1907. december 12. – Nyírmihálydi, 1944. október 26.): költő, grafikus. Nagyváradtól nem messze, Hegyközkovácsi faluban született. Zilahon a híres Wesselényi Gimnáziumban érettségizett, és már ekkor megjelentek első versei a Szilágyság című lapban. Az erdélyi magyarság értelmiségi lapja, a Pásztortűz is közölte írásait. Korai költészetére nagy hatással volt Ady és a francia szimbolisták, Baudelaire és Verlaine. Ugyanakkor, már diákként igen tehetségesen rajzolt. Trianon után a román királyi hadseregbe sorozás elől Magyarországra szökött. Itt azonban menekültként, pénze sem lévén, az egyetemre nem vették fel, állást sem talált, ezért beállt önkéntesként katonának. A katonáskodás eredménye súlyos visszértágulat lett, amiért leszerelték, végül Debrecenben nagybátyjáék fogadták be. Így került Debrecenbe. Aztán Ady Lajos (Ady Endre testvére, aki egykor szintén wesselényis diák volt, s ebben az időben a debreceni tankerület főigazgatója) közbenjárásának eredményeként itt járhatott - nagy nélkülözések közepette - egyetemre, ahol filozófiai doktorátust szerzett. Doktori disszertációját a görög filozófia kezdeteiről írta. A cívisvárosban alapított családot, ahol olyan barátokra talált, mint Juhász Géza irodalomtörténész, Ady Lajos, Lükő Gábor néprajztudós, Újfalussy József zeneesztéta, Kocogh Ákos művészettörténész, Kis Tamás, Tóth Endre költők és mások. Ők nagyrészt

Karácsony Sándor filozófus, a társaslélektan pedagógiai rendszerének kidolgozója, az Exodus Társaság megalapítójának szűkebb köréhez tartoztak, Mata Jánossal együtt. Mivel anyanyelvi szinten írt, beszélt több nyelven, így románul is, később az egyetemen román nyelvi lektori álláshoz is jutott. Közben versei és írásai jelentek meg a debreceni Független Újságnál, majd a Tiszántúl és a Tiszántúli Figyelő lapban is. Mindezek ellenére négytagú családjával tisztos szegénységben élt. Egyetlen biztos bevétele a városi levéltárban ÁDOBos,(Állástalan Diplomás) alkalmazottként kapott havi hetven pengős fizetése volt. Ugyanakkor sokoldalú tevékenysége ezekben az időkben bontakozott ki: vonzotta a tudomány és a művészet minden ága. Rajongója és szakértője lett minden antikvitásnak: könyveknek, régi írásoknak, metszeteknek, és fegyvereknek. A fametszet iránti vonzódása már korán megmutatkozott, első műveit zsilteppengével szivardoboz fafedelébe metszette. Közben a múlt nagy mestereit, Dürer és Holbein grafikáit tanulmányozta. Archaizáló fametszetei révén a kisgrafikák gyűjtői felfigyeltek rá, így jelenhetett meg 1935-ben a Husz fametszetű könyvjegy a magyar parnasszusról című ex libris gyűjteménye Berei Soó Rezső professzor pártfogásával. Később az Exodus kiadásában megjelent klasszikusaink műveit - Fazekas Mihály Lúdas Matyiját, Arany János Toldiját illusztrálta, és az Exodus egyéb kiadványait is díszítették metszetei. Levéltári kutatásai során bukkant rá az egykori városi jegyző, Nagykállói Fényes István 1664. évi kéziratos verses Krónikájára, melyből 1943-ban (szintén az Exodus kiadásában) a Kner nyomda közreműködésével, Mata János fametszeteivel, tanulmányával gyönyörű könyv született, és mély barátság Knerékkal. Mind Kneréknek, mind Mata Jánosnak ez volt az utolsó munkája. Még készültek Csokonai Vitéz Mihály fordításának, a Békaegérharc című komikus eposznak a kiadására, de a háború elsöpörte a szép terveket - és őket is. 1944 nyarán Kneréket elhurcolták, Mata a bombázások elől családját Nyírmihálydiba menekítette. Ott is pusztult el ma már kideríthetetlen körülmények között 1944 októberének végén, az ide-oda hullámzó frontok poklában. Harminchét éves volt. Eredeti metszetei ma a gyűjtők ritka kincsei, míg költészete sokáig csak a beavatottak előtt volt ismert, mert nyomtatásban csak kevés verse jelent meg. Debrecen városa hálából a krónikáért, utcát nevezett el róla. Gazdag és sokrétű irodalmi, művészeti hagyatéka részben még feldolgozásra, kiadásra vár.

Mathejka János, Matejka (Budapest, 1895. június 21. – SZU, 1940. november 7.): író, újságíró. Bölcsészeti tanulmányait Budapesten végezte. Az I. világháborúban orosz hadifogságba esett, ahonnan 1917-ben, mint rokkant tért haza. A Váci Újság munkatársa, 1918 végén, a polgári demokratikus forradalom idején szerkesztője. 1919. márciustól a KMP

tagja. A Tanácsköztársaság alatt a helyi direktórium tagja, a Váci Vörös Újság szerkesztője, a város oktatási ügyeit intézte. A Tanácsköztársaság bukása után halálra ítélték, de a kivégzés során nem halt meg, hanem súlyosan megsebesült. 1921-ben a SZU kicserélte. Moszkvában jelentős irodalmi tevékenységet fejtett ki. Tagja a Sarló és Kalapács című folyóirat szerkesztő bizottságának, a Gorkij Világirodalmi Intézet igazgat helyettese. 1925-ben szerkesztette a magyar forradalmi költészet első orosz nyelvű antológiáját. A sztálini törvénytörések áldozata lett.

Mihály István (Budapest, 1892 – Németország, 1944): író, forgatókönyvíró, humorista. Zsidó családban született. Az egy hónappal születése előtt meghalt édesapja, később tizenegy évig anyja családjában nevelkedett. Kereskedelmi akadémiát végzett. Iskolái elvégzése után, 1909-ben a Paksi Takarékpénztárnál helyezkedett el, novembertől 1910. ápriliséig egy bécsi ügyvédi iroda tisztviselője volt, utána Budapesten a Hitelbank alkalmazottja lett. Anyja közbenjárásával elkerülte, hogy az első világháború idején behívják katonának. Első (ismert) cikkei a paksi helyi lapban jelentek meg 1912-ben, de neve már 1910-ben feltűnt egy fővárosi kabaré programfüzetben. 1918-ban felhagyott bankhivatalnoki állásával, pedig ekkor már főpénztárnok-helyettes volt, és a Royal Orfeum művészeti igazgatója lett. 1924-ben házasságot kötött Feuermann Valéria Olgával. Az 1920-as évek közepén kezdett filmekkel foglalkozni, bár ekkor még csak fordítóként: külföldi némafilmekhez írt magyar feliratokat. 1924 és 1929 között nagyon sok filmet feliratozott. A némafilm korszak végén néhány színdarabot írt. 1930-ban Berlinbe utazott és ott az UFA filmgyár számára dolgozott; családjával 1932 végén tért vissza Budapestre. Itthon is sokat dolgozott: verset, dalszöveget, kabarétréfát, filmszövegekötvet írt, de a hazai filmgyártás két válságos évében kereset nélkül maradt. Ekkor a család tárgyait elárverezték, a házaspár különköltözött, 1937-ben elváltak. Amikor beindult a filmgyártás, a szövegekötvekkal újra sokat keresett. Az 1939-ben hozott úgynevezett második zsidótörvény mint zsidó személynek nem tette lehetővé, hogy saját nevén dolgozzon. 1939 novemberében megkeresztelkedett, de ez nem változtatott a helyzeten. Továbbra is gyakran foglalkoztatták, de csak „néger”-ként végezhetett munkát (a honorárium egy részéért keresztények kölcsönadták nevüket). A Magyar Filmintézetnél 1973-ban a munkásságáról készített tanulmány szerint 1942 és 1944 között szövegekötvevei a kéziratait gépelő titkárnő neve alatt jelentek meg. Öt nappal a nyilas puccs után, 1944. október 20-án a 16–60 év közötti zsidó férfiak számára elrendelték a kényszermunka kötelezettséget (többnyire árokásást végeztek). Mihály Istvánt és nagyobbik fiát is elvitték, majd – bár menlevele volt –, 1944. november 28-án kétezer sorstársukkal

együtt a Józsefvárosi pályaudvaron bevagonírozták és Ausztriába deportálták. Ők a határhoz közeli Bruckba kerültek. Mihály István ott írta utolsó versét (Brucki álom) és ott halt meg, mert legyengült szervezete nem bírta a megpróbáltatásokat. Néhány kabarédarab mellett mintegy 50 film forgatókönyvét írta, köztük többet külföldi gyártók számára. A fasizmus áldozata lett. Főbb művei: Yvonne (egyfelvonásos, Budapest, 1923); Béla, aki huszonhat éves volt (színmű, Budapest, 1929); A repülő arany (regény, Budapest, 1933); filmjei: Ítélt a Balaton (1932), Lila akác (1934), A 111-es (1937), Fekete gyémántok (1938), Toprini nász (1939).

Mohácsi Jenő (Mohács, 1886. március 28. – deportálás közben, 1944. július 8.): költő, író, műfordító. Filozófiai és jogi tanulmányokat folytatott, majd jogi doktorátust szerzett, 1908-ban újságíró lett a Pester Lloyd főmunkatársa. Még egyetemistaként Komjáthy Társaság néven irodalmi kört szervezett, egyik alapítója volt a Tűz című folyóiratnak. A Nyugat 1926-os pályázatán díjat nyert Stella című novellájával. 1936-ban a Kisfaludy Társaság felvette tagjai közé. A Juda Halévy Társaság titkára. Egyformán írt németül és magyarul, több külföldi német nyelvű lapba dolgozott rendszeresen. Hamu című darabját (1908) a Thália Társulat mutatta be. Németre fordította a Csongor és Tündét (Vörösmarty), a Bánk bánt (Katona) és Az ember tragédiáját (Madách). (Ez utóbbit 1943-ban Bernben mutatták be). Több opera és dalmű szövegírója. 1936-ban a Kisfaludy Társaság tagjai közé választotta. Titkára, 1942-ben alelnöke volt a magyar Pen Clubnak. Babits Mihály A golyakalifa című regényét színpadra dolgozta át, de librettókat is írt Ábrahám Pál, Radnai Miklós, Siklós Albert, Szabados Béla és Zádor Jenő operáihoz és dalműveihez. Irodalmi tevékenységének javát a német és magyar kultúra kapcsolatainak szolgálatába állította. 1944 – július 8-án deportálták Békásmegyerről, valószínűleg még aznap meghalt a lezárt vagonban. Főbb művei: Crescens (versek, Budapest, 1905); Janus lelke (versek, Budapest, 1909); Lidércke (regény, Fráter Erzsébetről, Budapest, 1935); Meseköltő a Dunán (elbeszélés, Budapest, 1941); Hegedű és koldusbot (regény Rózsavölgyi Márkról, Budapest, 1942); Gemma (regény Dante feleségéről, Budapest, 1944).

Mónus Illés (Balta, Oroszország 1888. március 8. – Budapest, 1944. november 2.): író, újságíró, eredetileg cipőfelsőrész-készítő. 1908-ban a Cipőfelsőrész-készítők Lapját szerkesztette. 1911-ben a Népszava kiadóhivatali tisztviselője lett. A bőrmunkásszövetség megalakulása után a Cipész, majd a Bőripari Munkás szerkesztője. A Tanácsköztársaság idején a Szövetséges Központi Intézőbizottság tagja, a jobboldali szakszervezeti ellenzékhez

tartozott. 1921-ben a Népszava kiadóhivatalában osztályvezető. 1927-től az MSZDP pártvezetőségének tagja, majd főtítkára és vezető ideológusa. 1934-től 1938-ig a Szocializmus, 1934-től 1939-ig a Népszava főszerkesztője. Ács Tamás néven számos szocialista agitációs füzetet fordított. 1944. március 19-én a Gestapo letartóztatta, 1944. október 15-én megszökött, de a nyilasok a Szálasi-puccs után elfogták és meggyilkolták. Főbb művei: Kunfi Zsigmond (emlékbeszéd, Budapest, 1929); Az agrárkérdésről (Budapest, 1930); A szocializmus vilásképe (Budapest, 1937); Mire van szükség rendkívüli időkben? (Budapest, 1940); Három előadás a szocializmus problémáiról (Budapest, 1943); A modern szocializmus elmélete (Budapest, 1945); A szocializmus alapfogalmai (Budapest, 1945).

Molnár Ákos (Budapest, 1895. december 10. – Budapest, 1945. február): író.

Kispolgári, izraelita vallású családban született. Hegedűművésznek készült, de az I. világháborúban elveszítette fél karját és idegsokkot kapott. Egy ideig banktisztviselő volt, majd teljesen az írásnak élt. 1945 februárjában német katonák lakásáról elhurcolták és feleségével együtt kivégezték. A kispolgárság életéről szóló műveit élénk meseszöveg és könnyed, friss stílus jellemzi. Saját tapasztalatait vagy történelmi eseményeket dolgozott fel. Stílusa könnyed. 1929-ben Végre egy jó házasság című regényét Mikszáth-díjjal jutalmazták. Publikált a Nyugatban és a Népszavában is (A börtön – 1926. 8. szám). Kivételt képez mind témájában, mind stílusában A császár dajkája című regénye, mely az 1848 előtti erdélyi parasztmozgalom vezetőjéről, Varga Katalinról(1802–1852) szól. Legtöbb kiadást Magyarországon Szerencsés Imréről írott életrajzi regénye, A hitehagyott élte meg. Műveit lefordították francia, portugál és német nyelvre. Halála után – sokak szerint méltatlanul – elfeledte a közönség. Jóslat című kötete még 1963-ban ismét megjelent, de művei csak a Múlt és Jövő Kiadó 2005-ben indított sorozatával kezdtek újra elérhetővé válni. Ezekhez a kötetekhez Kőbányai János írt utószót. Főbb művei: Gyereknek lenni (elbeszélés, Budapest, 1926); A császár dajkája Varga Katalin (regény, Budapest, 1935); A hitehagyott (Fortunatus Imre regényes életrajza, Budapest, 1937); Szabadulás (regény, Budapest, 1941); jóslat (válogatott elbeszélés, Budapest, 1963).

Mórocz János, Martosy Mórocz (Budapest, 1879. december 15. – Újpest, 1944. január 6.): író, újságíró. Pályáját vándorszínészként kezdte. A századfordulótól író, újságíró. Főleg Újpesten szerkesztett rövid életű hetilapokat. 1919-ben a Tanácsköztársaság idején aktív szerepet vállalt. 1919 őszétől többször hurcolták el Horthy különítményesei. 1920 – 1921-ben Hajmáskéren és Zalaegerszegen volt internáló táborban. Rendőri felügyelet alatt

állt évekig. Egy időben sürgönykihordó volt, de amikor megszervezte a postások bérmozgalmát és sztrájkját, ebből az állásából is elbocsátották. Órák és napok egy ember életéből (Budapest, 1931) című naplószerű könyvét, amelyben a fehérterrort leleplezte, elkobozták és kormányzósértés miatt letartóztatták. Szabadulása után a további üldöztetés elől Bécsbe szökött, ahonnan 1935-ben ért haza. Főbb művei: Elrontott élet és egyéb írások (Budapest, 1928); Emberek, eszmék (Újpest, 1930); Órák és napok egy ember életéből (Budapest, 1931); A zsidókérdés egy magyar nemes szemszögéből (Budapest, 1937); A négy kafarnaumi halász (Budapest, 1942).

Nádai Pál (Cegléd, 1881. december 15. – Budapest, 1945. június 19.): művészeti író. 1909-ben a budapesti egyetem magyar tanári és bölcsészettudori doktori oklevelet szerzett. Előbb reáliskolában tanított a fővárosban, 1910 – 20 között az Iparművészeti Iskola tanára volt. Számos művészeti cikket írt folyóiratokba és napilapokba, önállóan megjelent főleg művészpédagógiai és iparművészeti tárgyú könyve. Tagja és előadója volt a Galilei-körnek. Haladó gondolkodása miatt mellőzték, 1921-ben emiatt nyugdíjaztatását kérte. Az 1920-as években az Országos Magyar Izraelita Közművelődési Egyesület (OMIKE) igazgatója és a művészettörténet előadója. Munkatársa volt a Magyar Iparművészet című lapnak. 1939-ig 12 önálló műve jelent meg. Hazai (Huszadik Század, A Hét) és külföldi szaklapok sűrűn közölték iparművészeti és a művészeti nevelésről írt cikkeit: Több kiadatlan műve van kéziratban. Főbb művei: Bágyadt mosolygás (tárcák, Budapest, 1910); Könyv a gyermekről (I – II., Budapest, 1911); Az élet művészete (I – II., Budapest, 1914); Az iparművészet Magyarországon (Budapest, 1920); Ízlésfejlődés és stíluskorszakok (Budapest, 1921); A reklám művészete (Budapest, 1927); Az Universitas nyomdája (Budapest, 1928); Kert, ház, napfény (Budapest, 1932); A lakásberendezés művészete (Budapest, 1939)

Nádas Sándor (Budapest, 1883. január 16. – New York, 1942. február 24.): újságíró, író. Különböző lapokba írt kritikákat, novellákat, majd A Nap rendőri riportere. 1907-ben indította meg Pesti Futár című hetilapját, amely éles hangú támadásaival, eleven, irodalmi igényű riportjaival, a közéleti személyek magánéletét leleplező cikkeivel a magyar bulvársajtó jellegzetes képviselője. 1916-ban a Kinoriport megbízásából három Csehov- novellát rendezett filmre (A bosszú, Egy ismerős, A botrányos műredek). A fasizmus előretörése idején, 1939-ben az USA-ba vándorolt ki. Szépirodalmi műveit is reportszerűség jellemzi. Főbb művei: Öreg szalámitolvaj, Éjjeli muzsika, Krisztina sorsa (regény, Bécs, 1919); A bolondok örökké élnek, Otthon, édes otthon, Külteleki muzsika

(színmű, Budapest, 1931); Nagy cipőben kisfiú (színmű, Budapest, 1933); A redakció lánya (regény, Budapest, 1934).

Nagy András (Berettyóújfalu, 1906 – Budapest, 1943): költő. Tanulmányait Debrecenben, Budapesten és külföldi egyetemeken végezte. Első verseivel megszerezte Juhász Gyula elismerését és barátságát. Művészetére Petőfi, Arany, Paul Valéry és Juhász Gyula volt hatással. Nyelvét tökéletes, erőteljes magyarság és látomásos árnyalatok jellemzik. Költői felfogásának lényegét klasszicizmus és pesszimizmus jellemzik. Verseit 1923-tól közölték a vidéki lapok. A harmincas évek közepétől Budapestre került, itt mint publicista dolgozott a Magyarország, a Szabadság és a Híd munkatársaként. Életében negyven verse jelent meg, a többi barátjához, Gulyás Pálhoz került műfordításaival együtt. Juhász Gyula, Szabó Lőrinc nagy elismeréssel írt róla. Magyarra fordította Valéry Tengeri Temetőjét, illetve Racine Phaedra-ját. Anyja öngyilkos lett, hűgát, öccsét tüdőbaj vitte el, apját Auschwitzban ölték meg. Költői hagyatéka elveszett, vagy felkutatásra vár.

Nagy Dániel (Arad, 1888 – Budapest, 1944): író, újságíró. Paraszti családban született. Apja kétszer is szerencsét próbált Amerikában, édesanyja korán meghalt, ezért nagyanyja vette gondjaiba. Öt gimnáziumi osztályt végzett, majd autodidaktaként képezte magát. Szépen hegedült és énekelt, fiatalon vándorszínészekhez csatlakozott. Sorsa jobbra fordulását házasságának köszönheti. 1912-ben miniszteri engedéllyel feleségül veszi egy jómódú újaradi kereskedő tizenöt éves leányát, Dengl Bertát. Az első világháború kitörésekor a katonai szolgálat alól felmentik, miután néhány lábujját összeroncsolta és szimulánsként elmeógyógyintézetbe záratta magát. Írói tűzkeresztségének éve 1915. Megpályázta az Érdekes Újság „háborús novella” pályázatát, s elbeszéléssel elnyerte az első díjat. Sokat köszönhet a zsűri elnöke, Osvát Ernő tehetség-felfedező lázának. Most már saját nevéen közli a Nyugat 1918-as évfolyamában folytatásokban Börtönök bús lakója című regényét, s ugyanitt megjelenik Pistike című dramolettje, majd Sárika című novellája is. Regénye 1919-ben könyvalakban is megjelent. Az első világháború után Aradon telepedett le, ahol nyomdára tett szert, Főbusz, majd Fórum néven kiadóvállalatot alapított; 1924-1927 között újságot is szerkesztett, a Magyar Újságot, 1928-29-ben a Reggeli Újságot. Írókat, műfordítókat bocsát szárnyra, megjelenteti könyveiket és saját munkáit. Írásaival jelentkezik a kolozsvári Napkeletben s a korszak minden jelentős magyar lapjában. Hősei az élet áldozatai, a társadalom perifériájára szorultak, nyomorgó kisemberek, a város veszedelmeinek csapdáiba eső falusiak, a felnőttek gonoszsága miatt tragikus sorsú kisgyerekek, árvák,

megegett lányok, prostituáltak, a háború borzalmaitól testi és lelki sebekből vérző szenvedők. A gonosz megtestesítői a hatalmasok, gazdagok, katonatisztek, romlott nők. Naiv társadalomszemlélete és filozófiája olykor mosolyra fakasztó. A kor megkésett avantgárd-sugárzása őt is megéri, írói szemléletén mély nyomot hagyott a modern európai irodalom háború- és romantikaellenessége, ugyanakkor a népies elbeszélés rég elfelejtett hagyománya és modora is. Írói fejlődésének csúcsára akkor ér, amikor a bécsi emigrációból érkező Franyó Zoltán Genius című lapjának felelős szerkesztője lesz. A Kölcsey Egyesület támogatásával megjelenő szemlében közölt könyvismertetőit mérséklet és józan ítélet jellemzi. Hat szám megjelenése után viszont az anyagi nehézségek és a széthúzás miatt kilép ebből a kötelékből, de ezeknek az időknek a terméke 1926-ban az ESZC kiadásában megjelent fő műve, a Cirkusz is, ez a kritikusai szerint szabálytalan és egyenlőtlen remekmű. Modernségével egyedülálló a kor háborúellenes alkotásai sorában. Allegóriái könnyen megfejthetők: az áldozattá váló publikum vérében fürdő Rémike például a tömeggyilkos hatalomvágy. A cselekmény „haláltáncában” földi szerepet kap az Isten, aki a pusztulás ellen egyezsége lép a Halállal. A vér édig csap, az emberi testek roncsait sodorva magával. A szerző csak egyetlen értéket ismer, az életet. Pályája nem emelkedett tovább, könyv- és lapkiadó vállalkozásai a tőkeerős, szervezett részvénytársaságokkal nem voltak képesek felvenni a versenyt. Az író magánélete is zátonyra futott, felesége elvált tőle. 1929 végén Magyarországra költözött. Budapesten vállalt ideiglenes állásokat, cikkdíjakból próbált megélni. Egy-egy írását a Tolnai Világlapja, Színházi Élet, Délibáb közli, olykor felolvas a rádióban. Nyomorog, mert szerkesztőségben nem talál helyet, nincs állandó munkahelye, sokszor sorban áll levesért az ingyenkonyhán. 1934-ben bemutatják Ady című darabját, az előadás azonban nem jó, leveszik a műsorról. Átírja, és újra szeretné bemutatni Budapesten, anyagi támogatás híján azonban, a terv megbukik. A kényszerűség ráviszi, hogy angol csengésű álnevek alatt kalandregényeket írjon. Több mint 40 ponyvája jelenik meg. Az 1940-es években újra felragyog szerencsecsillaga. Régebbi elbeszéléseit (Száz novella címmel) és néhány új kisregényét is megjelentetik, de a sok nélkülözés, éhezés, mértéktelen dohányzás aláásta egészségét. 1940-ben Budapestre költözött, munkatársa volt több folyóiratnak, köztük a Nyugatnak is. A fasizmus áldozata lett. Főbb művei: Börtönök bús lakója (regény, Budapest, 1919); Novellák (Arad, 1922), Piros frakk (Arad, 1922), Ady Endre (színmű, Debrecen, 1924); Cirkusz (regény, Kolozsvár 1926); Árvák (regény, Marosvásárhely, 1927); Édes kisfiam (elbeszélés, Budapest, 1940); 100 novella (novella, 1943), Egy szív megszakad (regény, Budapest, 1944).

Nagy György (Budapest, 1905. március 5. – Idarka–Kópháza, 1945. január 8.): színész, író. Festőművésznek készült, 1923-ban újságírói pályára lépett, a Színházi Élet munkatársa lett. Közben 1927-ben elvégezte a Színművészeti Akadémiát. Először a Vígszínház, 1928-tól a szegedi Nemzeti Színház tagja volt. 1931-ben visszakerült a Vígszínházhoz, 1933-ban a Belvárosi Színházhoz szerződött. Intellektuális szerepeket, értelmiségi figurákat formált meg. Regényeket írt, festett is. 1943 tavaszán munkaszolgálatra hívták be. A fasizmus áldozata lett. Több egyfelvonásost is írt. Főbb művei: Cserkész vagyok (regény, Budapest, 1924); A Töveserdő Robinzonjai (regény, Budapest, 1926); Apostolok (regény, Budapest, 1930); Égszakadás földindulás (Budapest, 1941); Az úton végig kell menni (regény, Budapest, 1942).

Nagy Károly (1909. – 1942): Író, publicista. Író. Számos, a maga idejében népszerű, szórakoztató, humoros kalandregényt írt, Charles Lorre és Charley Long álnéven is. Neked adom... című verseskötete 1928-ban jelent meg a Szivárvány irodalmi vállalat kiadásában. Sikerrel játszották Üzen a Hargita című színművét. 1942-ben munkaszolgálatosként eltűnt.

Nagy Zoltán (Érmihályfalva, 1884. május 15. – Budapest, 1945. július 4.): költő, kritikus. Debrecenben tanult, jogot végzett. Negyedéves korában a párizsi Sorbonne hallgatója. 1911-től 1921-ig ügyvéd Debrecenben. A Tanácsköztársaság idején, mint a debreceni írók tanácsának tagja és szerkesztő, aktívan részt vett az irodalom szervezésében. 1921-ben Budapestre költözött. Számos perben védte a haladó szellemű írókat. Gyilkosság áldozata lett, egy bujkáló fasiszta ölte meg. A Nyugat munkatársa volt. Költészete a francia szimbolizmus vonzáskörében indult, kezdetben dekoratív szimbolikájával hatott, később érett művészetté teljesedett. Ma is érvényes portrékat rajzolt költőtársairól, mint például: Tóth Árpádról. Költészetének fő motívumai a csönd, a magány, a romantikus szomorúság és a keserű satíra. Novellákat s egy kisregényt is írt. Az egykori tevékeny forradalmár, a későbbi nagy gyakorlatú jogász, aki készséggel vállalja a haladó emberek bírósági védelmét, legbelül különbékében él ellenségeivel, sőt saját politikai nézeteivel is. Főbb művei: Csend! Aranymadár! (versek, Budapest, 1913); Die Legende vom lachenden Mann (regény, Konstanz, 1922); Elégiák (versek, Budapest, 1923); Álomban zene (versek, Budapest, 1947); Ének a magasban (Összegyűjtött versek, válogatta Végh György, bev. Kardos Pál, Budapest, 1962).

Nagyfalusi Jenő (Szeged, 1900. május 17. – Ukrajna, 1944): költő, tanár.

Egyetemi tanulmányait Pécsen végezte, majd állami ösztöndíjjal Svájcban és Franciaországban töltött hosszabb időt. Külföldi útjáról hazatérve a Lázár Piroskamagángimnázium tanára lett. Szerkesztette a Symposium című folyóiratot, később a Kronos könyvsorozatot, amely a haladó szellemű természettudósok műveit adta közre. Mint munkaszolgálatos pusztult el a keleti fronton. Juhász Gyula felfedezettje; előbb a Nyugathoz majd a baloldali szocialista írókhoz csatlakozott. Szoros kapcsolatban volt a Szocialista Képzőművészek Csoportjával. Főbb művei: Az isten derengése (versek, Budapest, 1924); A tudat, vallás és történelem kezdetei (tanulmány, Budapest, 1937); Van Gogh (tanulmány, Budapest, 1938).

Nemes Ferenc, Niedermann, írói álneve: Inconnue (Nagykároly, 1908 – Auschwitz, 1944) erdélyi magyar író, újságíró, humorista. A középiskola elvégzése után egy időre New Yorkba költözött. Hazatérve 1931-től a Brassói Lapok, majd a Tribün munkatársa. Szatirikus verseivel és politikai paródiáival tűnt fel. A lap kiadásában megjelenő Ajándékregénytár 9. kötetében humoros ifjúsági regényíróként is bemutatkozott. 1940-től Kolozsvárt a Keleti Újság belső munkatársa, de a zsidóellenes sajtókamarai törvény hatályba lépése után csak névtelenül dolgozhatott tovább. Nyíró József főszerkesztő és Finta Zoltán szerkesztő, sőt a jobboldali Olajos Domokos fedezete alatt is éveken át közölhette – mint munkatársa. A német megszállás után deportálták. Élettársa, Pálffy Lili újságíró, bár reá nem vonatkozott a zsidótörvény, vele együtt önként ment a lágerbe, s együtt váltak a fasiszta terror áldozataivá. Kötete: Elemista voltam (Brassó, 1934).

Neubauer Pál (Vágújhely, 1891 – Fonyód, 1945. május 4.): újságíró, író.

Iskoláit németül és magyarul végezte. A budapesti egyetemen tanult jogot, majd banktisztviselő lett. Hosszabb ideig tartózkodott Berlinben, Bécsben, Párizsban; szellemi fejlődésére nagy hatással volt a német irodalom és filozófia. Huszonhárom éves korában kétkötetes filozófiai értekezést írt Az erkölcsi értékelméletek történeti és kritikai méltatása címmel. Az I. világháború idején, mint frontszolgálatos tiszt tárcákat írt a Pester Lloydba. 1918-ban Szántó Györggyel és Örvös Jánossal szerk. az Új Szabolcs című lapot. 1919-ben írásai a Vörös Lobogóban jelentek meg. A háború után Prágában telepedett le. Munkatársa volt a bécsi Tűznek és 1924 – 38 között a Prágai Magyar Hírlapnak. 1938-tól Budapesten élt. Itt élte át a háborút. Német nyelven is írt. Cikkei, versei és elbeszélései magyarul és németül jelennek meg. Magyar költőket (Petőfit, Adyt) németre, német írók műveit pedig magyarra

fordította; közölte magyar nyelven Franz Kafka elbeszéléseit. Das fehlende Kapitel című regényével a nemzetközi kiadói pályázaton 1936-ban díjat nyert (magyar kiadása: A hiányzó fejezet, Budapest, 1943). 1939-ben Prágából, a német megszállás elől Budapestre menekült, itt adta ki két kötetben (1942-ben) Hubay Jenőről szóló terjedelmes életrajzi regényét, Egy élet szimfóniája címmel. A zsidóüldözés fokozódása idején, 1944 őszétől Takáts Gyula költő közelében, a Dunántúlon rejtőzködik, a felszabadulás után legyöngülve, gyalogosan indul Pestre, útközben megfázik és meghal. Kétnyelvű író volt, s zenével és filozófiával is sokat foglalkozott. Magyarul is megjelent szépprózai művei lélektani és misztikus témájú alkotások, A csehszlovákiai magyar folyóiratokban közölt elbeszéléseiben álmaival, pszichológiai jelenségekkel, misztikus filozófiai problémákkal foglalkozik. Főbb művei: Wohin? (versek, Bécs, 1924); Mária (regény, Prága, 1928); Mi közöm hozzá? (regény, 1936); Egy élet szimfóniája. Hubay Jenő (regény, Budapest, 1942).

Ormos Ede (Hódmezővásárhely, 1873. június 11. – Németország, 1944): újságíró, költő, író, szociográfus. Jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, 1895-től az MSZDP tagja. 1899-ben Makón nyitott ügyvédi irodát. 1902-től szerk. a Makó és Vidékét, lapjába főként szociálpolitikai cikkeket írt. 1904-ben Budapestre költözött s a Népszava szerkesztőségébe szerkesztő. Eredetileg a lap parlamenti rovatát vezette. A Tanácsköztársaság idején több röpirata jelent meg, főként a Viharsarok agrárszocialista mozgalmról. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált, ott különböző lapokba dolgozott. Bécsi emigrációja során 1921-ben jelent meg Mi okozta Magyarország szétbomlását című történelmi tanulmánya. Később Romániába költözött, s a kolozsvári Keleti Újság cikkírója. A lap több novelláját és versét közli ebben az időszakban. Az 1919-ben megjelent kötete, A tanyától a városig (Budapest, 1919) kilenc novellát tartalmaz. 1925-27 között szerkeszti a kolozsvári Functionarul Forestier-Fatisztviselő (később Faipari Szemle) című három-, majd kétnyelvű lapot és annak kiadványát, a Romániai Faalmanachot (1925). 1927-ben Budapestre költözik, szociográfiai tanulmányokat ír, Ady Endre életrajzával és ismeretlen Ady-dokumentumokkal foglalkozik, melyek a költő és felesége közös életének mozzanatait tárják fel. Az 1920-as évek végén a Friss Újság munkatársa lett. Már a falukutató mozgalom előtt foglalkozott falusi szociográfiai tanulmányokkal. Verseket és novellákat is írt. 1944-ben a németek elhurcolták. Főbb művei: A szocializmusról különös tekintettel a hódmezővásárhelyi munkáskérdésre (Hódmezővásárhely, 1896); A hódmezővásárhelyi munkás zendülés 1894. április 22. (Budapest, 1919); A tanyától a városig (Budapest, 1919); A

földosztás. 1919. évi XVIII. néptörvény a földművelő nép földhöz juttatásáról (Budapest, 1919); Mi okozta Magyarország szétbomlását? (Wien, 1921).

Orosi József (Szolnok, 1916-1944(?): költő. Juhász Gyula volt a költői mintaképe s végzete a Radnóti Miklósé, (meg) a Tabán Gyuláé. A szolnoki Verseghy Ferenc Gimnázium növendékeként a harmincas években még virágzó önképzőkori üléseken tűnt fel hangulatos, korát meghaladó módon megszerkesztett, s verstanilag is kifogástalan verseivel. Nem véletlenül, mert tudatosan készült a költői pályára. Alig 18 éves, amikor a Szolnoki Tükör már közölte verseit. A költői pályán való elindulásához követendő példának Juhász Gyulát tekintette. A maga választotta úton akkor már örökre távozott meleg hangú lírikus tartalmi és formai tekintetben egyaránt hatott rá. Tiszta tüdőből érő dala valóban korán beérett. Verseit szívesen közölték a szolnoki lapok annál is inkább, mert gyorsan érő versei valami teljesen újat hoztak a szolnoki poézis megszokott, csak a szubjektum belső énjével foglalkozó verstömegébe. Szeme hamar rányílt a környező világ ellentmondásaira, különösen az érdeklődéssel együttjáró óriási különbségre: a telt zsebű gazdagok s a nyomorgó, szenvedő szegények között. Költői kibontakozásának hamar gátat vetettek az egymásután megjelenő embertelen, jogfosztó törvények. Az érzékeny lelkületű fiatal költő egyre jobban átérzte ennek a társadalomból való kirekesztettségnek, a jogtalan megkülönböztetésnek a súlyát. Meg kellett élnie azt a torz világot, amikor az embert nem a tehetsége, hanem származása szerint ítélték meg. A második világháború kitörése után még ez a félelmi mivolt is veszélybe került. Akkor írt verseiben a háborús élmények képei keverednek a bombák süvítése közben is szépet álmódó költő, békére vágyó, egy jobb emberibb világ eljöttében minden szenvedés ellenére is bizakodó szavaival.

Örley István (Berettyóújfalu, 1913. április 21. – Budapest, 1945. január): író, kritikus. A kőszegi katonai reáliskolában Ottlik Géza évfolyamtársa volt. Később Ottlik kultikus regényében Iskola a határon-ban róla mintázta Medve Gábor alakját. Hivatásos katona, tüzérhadnagy volt, négyesztendei szolgálat után azonban kilépett a hadseregből. 1939-ben kinevezték a Magyar Rádióirodalmi osztályára lektornak, ahol a munkatársak eleinte gyanakvással fogadták, gondolván, hogy katonai cenzort ültettek a nyakukba, rövidesen kiderült azonban, hogy Örley érti a dolgát, és az igényes műsorkészítés híve. 1944-ig dolgozott itt, közben a Magyar Csillag szerkesztőségének is tagja volt. A német megszállás után elhagyta a Rádiót, be kellett volna vonulnia, de katonaszökevényként bujkált, és közben hamis iratokhoz segített hozzá üldözötteket. A főváros ostroma közben repülőtéremádás áldozata lett. Írásait főként az Élet, a Magyar Csillag és a Nyugat közölte. 1985-ben magyar

írók és költők egy csoportja - Hekerle László javaslata alapján - Örley István nevét vette fel (Örley kör), és 1986-tól a kör minden évben kiadja az Örley-díjat. Az életrajzi adatokon túl jobban körülírja a jelenséget. Főbb művei: Farsang (kisregény az Élet című folyóiratban, 1940); Flocsek bukása (regény, az Élet című folyóiratban, 1941).

Pajzs Elemér (Tolna, 1894. április 28. – Budapest, 1944): író, újságíró. Budapesti egyetemi tanulmányai végeztével több budapesti napilap külföldi tudósítója lett. Sokat fordított (Dosztojevszkij, Felix Salten, Arthur Schnitzler, Strindberg stb.), azon kívül kabarédarabokat is írt. Elbeszéléseiben főleg az erotikus és a groteszk témák vonzották. 1918-ban szerkesztette a Fantasztikus könyvtár című sorozatot, mely Békéscsabán indult. Főbb művei: Flórián viaskodása a nővel (novellák, Budapest, 1913); Cirkusz (elbeszélés, Budapest, 1915); Az agglegény Pinterics (regény, Békéscsaba, 1917); Kabarészerzők galériája (Budapest, 1919); Házasságközvetítő (kabarédarab, Budapest, 1921); A gyászruhás hölgy (kabarédarab, Budapest, 1924); Öreg leány (regény, Budapest, 1929); Salazar (életrajz, Budapest, 1941); Pualu a főka (ifjúsági regény, Budapest, 1942).

Pál Endre (Budapest, 1917. –?): író, műfordító. A fiatalabb nemzedék ígéretes műfordító tehetsége volt. Angol és francia nyelven kívül előszeretettel fordított spanyolból. Önálló műfordítás kötetei: P. Ronsard verseiből (1941), Cervantes: Kuckó és Kacor, A nevezetes mosogatóleány (elbeszélés, 1943); Lyra hispanica (500 év spanyol költészete, Gáspár Endrével, 1944). A munkaszolgálatból nem tért haza.

Pap Károly (Sopron, 1897. szeptember 24. – Buchenwald, 1944 vége): novella és regényíró. A soproni neológ hitközség főabbija fiaként konzervatív zsidó családból származott, de családjával meghasonlott. Részt vett az I. világháborúban, ahová önként jelentkezett, holott ha papnak megy, elkerülhette volna a katonaságot. Mint hadnagy a Vörös Hadseregben is szolgált, s egy ideig Murakeresztúr városparancsnoka volt. A tanács hatalom bukása után bebörtönözték. Másfél évig raboskodott. 1923-ban Bécsbe emigrált. Hazatérve alkalmi munkás, vándorszínész, majd tisztviselő volt. 1922-ben Debrecenben dolgozott egy koporsókészítő mellett. 1925-ben visszajött Budapestre. 1923-ban jelent meg első novellája. Írói kibontakozását Szép Ernő, Mikes Lajos és Osvát Ernő segítették. 1926-ban az Est-lapok és a Nyugat munkatársa lett. 1936-ban Baumgarten-díjra jelölték, díjazását azonban a hatóságok megakadályozták. A fasizmus, a zsidóüldözések hatására novellái és regényei témáját főleg a zsidóság múltjából és jelenéből merítette. 1943-ban behívták munkaszolgálatra majd német koncentrációs táborba vitték, ahol áldozatul esett a meghurcoltatásoknak. 1944-

ben Buchenwaldba vitték, onnan 1945 februárjában Bergen-Belsenbe, ott halt mártírhálált. Pályája első felében írt elbeszéléseit a csodavárás, a zsidó messzianisztikus életérzés hatja át; későbbi elbeszéléseiben kora álszent társadalmát, az ember kegyetlen hajlamait ostorozza. A társadalom kivetettjeinek sorsát festi nyugtalan, sajátosan stilizált nyelven. Fő témája a zsidóság identitáskeresése, messianisztikus vallásosság jellemzi. Az új Krisztusról szóló apokrif történetekben fejezi ki kórkritikáját. A VIII. stáció (1933) vallásfilozófiai problémákat tárgyaló művészregény az evangélium és Dosztojevszkij szellemében. Önéletrajzi ihletésű Azarel (1937) című regényének és Irgalom (1937) című novelláskötetének közös hőse egy kisfiú, az ő nézőpontjából érzékelteti idegenkedését mindenfajta ortodoxiától és képmutatástól. Az asszimiláció kérdéseit feszegeti a Zsidó sebek és bűnök (1935) című írásában. Főbb művei: Mikháel (elbeszélés, Budapest, 1929); Megszabadítottál a haláltól (regény, Budapest, 1932); A VIII. stáció (regény, Budapest, 1933); Zsidó sebek és bűnök (vitairat, 1935) Irgalom (elbeszélés, Budapest, 1937); Azarel (regény, Budapest, 1937); Mózes (dráma, Budapest, 1940); Batséba (dráma, 1940); A szűz(i)esség fátylai (novellák, 1945), A Hószobor (elbeszélés, válogatta és bevezette Keresztúry Dezső, Budapest, 1954); B. városában történt (I – II., Budapest, 1964), Fülbukkanó ember (elbeszélés, 1977).

Pap Pál (Perlasz, 1914. január 9. – Salsradin, 1941. augusztus 15.): író, szerkesztő. Orvostanhallgató korában kapcsolódott be a munkásmozgalomba. 1932-től a Jugoszláv Kommunista Párt tagja; 1933-ban mozgalmi tevékenységéért a mitrovicai börtönbe került. 1936-tól illegalitásban élt, közreműködött a Híd című folyóirat szerkesztésében, melyben cikkei is megjelentek. 1940–41-ben a Jugoszláv Kommunista Párt Központi Vezetőségének tagja volt. Az olasz fasiszták Dalmáciában elfogták és kivégezték. A II. világháború után Jugoszlávia hőségé avatták.

Pápa József (Budapest, 1900. március 23. – ? , 194?): költő. Mint kisegítő pincér kapcsolódott be a kommunista mozgalomba. 1925-ben a Magyarországi Szocialista Munkáspártban irodalmi kérdésekkel foglalkozott. A KMP tagja lett. Komoly pártfeladatokat kapott: a földmunkássággal való pártkapcsolat megteremtését, illetve a fővárosban az üzemi sejtek létrehozását. Kommunista sajtótermékek terjesztése miatt hat évig volt lezárva. 1931-ben szabadult a szegedi Csillag börtönből: Később húga üzletében dolgozott, onnan vitték munkatáborba, ahol agyonlőtték. Modernista verseiben kiforrott, komoly tehetségű, intellektuális érzékenységű költőnek mutatkozik. Költeményei baloldali lapokban és a KMP legális folyóirataiban jelentek meg (365, Fundamentum, Új Föld, 100%).

Pásztor Béla (Budapest, 1908. augusztus 7. – Ukrajna, 1943): költő. A fővárosban érettségizik; a miskolci jogakadémián szerez doktorátust. A jogi doktorátus megszerzése után, hosszú időn át magántisztviselő volt, közben kitanulta a pékmesterséget is. Kárpáti Aurél fedezi fel a Pesti Naplóban. Életében a Vajda János társaság kiadásában jelent meg egyetlen kötete: Méregkóstolók, 1939. Weöres Sándorral 1940-ben Holdas könyv címen groteszk versciklust írt (megjelent Sorsunk, 1947). 1942-ben munkaszolgálatra hívják be. A következő év (1943) januárjában az ukrajnai visszavonuláskor eltűnik. Versei a Nyugatban, a Népszavában és a Szép Szóban jelentek meg. Élete vége felé mindinkább kifejezésre jutott lírájában az elnyomottak iránti együttérzés, a rettegés a faszizmustól. A jelentől a rejtelmes gyermekkor felé fordul. Régi Vág menti nyaraknak, magyar és szlovák falvaknak a gyermeki képzeletet megmozgató világába menekül vissza. Szövevényes, legtöbbször komor fantáziája külön birodalmat épít. Képzelet és kifejezés művészi egyensúlyát akkor valósítja meg, amikor látomásaiban a központi értelmet: lélektani meglátást vagy szociális problémát tudja érzékeltetni. Nehéz veretű, érzékletes nyelven, színes és végzetes látomásokban egy háborúval, tömegpusztulással fenyegető kor fiának szorongásait vetíti ki epikus vonásokkal tarkított lírájában. Animisztikus világnépeének tragikumát fojtott pátosza nemegyszer híven közvetíti, de külön mitológiájából és stílusának hermetizmusából gyakran nem tud kilépni. Motívumait ismétli, gondosan elemző, túlszerkesztett verseinek rémei és réműletei néha mesterkéltten hatnak. Főbb művei: Méregkóstolók (versek, Budapest, 1939); Bábuk és halottak (versek, Kárpáti Aurél előszavával, Budapest, 1948); Válogatott versek (Vérsi Endre utószavával, Budapest, 1959).

Pásztor Bertalan (Nagyvárad, 1874 – Auschwitz, 1944): író, újságíró. Jogi tanulmányait a nagyváradai jogakadémián végezte, ugyanott tanult a zenekonzervatóriumban is. A nagyváradai Szabadság munkatársa, majd segédszerkesztője. Az ő közreműködésével került 1900-ban Ady Endre Debrecenből Nagyváradra. Néhány hónappal később Nagyváradon közigazgatási állást vállalt, s a városi tanácsosi rangig jutott el. Közben azonban rendszeresen írt a helyi lapokba. Több lapot szerkesztett (Nagyvárad Színpad, 1902 stb.).

Pásztor Mihály (Margitta, 1876. november 9. – koncentrációs tábor, 1945): író, újságíró. Jogi tanulmányait a budapesti egyetemen végezte. 1898-tól a Magyar Hírlap, 1901-től a Pesti Napló, 1910-től a Világ munkatársa, majd a fővárosi rovat vezetője. 1926-tól a Magyar Hírlap munkatársa. Ugyanakkor a Fővárosi Statisztikai Hivatal szakelőadója. Fő témája Budapest társadalmi, gazdasági és közlekedési viszonyainak kutatása

ezt rendkívül pontosan, kitűnő megfigyeléssel dolgozta fel. Az eladósodott Budapest című könyvét 1907-ben a főváros Ferenc József-díjjal jutalmazta. Főbb művei: Cifra nyomorúság (Budapest, 1908); Szerelem, házasság (Szini Gyulával, Szomaházi Istvánnal, Budapest, 1914); Buda és Pest a török uralom után (Budapest, 1935); A százötven éves Lipótváros (Budapest, 1941).

Pataki Dezső (Budapest, 1901. december 7. – Csepel, 1944. július 27.): író. A bécsi egyetem orvosi karára iratkozott be a numerus clausus miatt, majd fizikai munkából élt Bécsben és Párizsban, 1929-ben a gazdasági válság elől Brazíliába ment. 1934-ben hazatért; magántanításból tartotta fenn magát. Mint munkaszolgálatos bombatámadás áldozata lett. Naplóban örökítette meg bécsi nyomorának idejét (Egy medikus naplójából 1922. szeptember – 1924. december). Első elbeszélése, az Étvágy 1934-ben jelent meg a Nyugatban. Írásai a Válaszban és a Népszavában is megjelentek; témája rendszerint a Brazíliába kivándorolt magyar nincstelének sorsa. Főbb művei: Assahy pálma (novellák P. D.-né visszaemlékezéseivel, Budapest, 1955); Idegen csillagon (novellák, Budapest, 1964).

Péczely József (Dunapataj, 1876. szeptember 12. – Budapest, 1944. december 30.): író, újságíró. 1895-ben Nagyenyeden tanítói oklevelet szerzett. 1915-ig tanító, utóbb Gyulán 1928-ig, nyugdíjba vonulásáig javítóintézeti igazgatója Ezt követően 1934-ig a Békésmegyei Hírlap felelős szerkesztője, majd néhány évig a Pesti Hírlap munkatársa és rovatvezetője. Bombatámadás áldozata lett. Regényeiben, novelláiban a földdel küszködő alföldi paraszt mindennapi életét ábrázolja. Főbb művei: Szanazugi esetek (novellák, Gyula, 1908); Faluból (regény és novellák; Gyula, 1913); Vadorzó (regény, Budapest, 1916); Rozika visszajött (Budapest, 1943).

Peterdi Sándor (Pest, 1868. november 23. – Budapest, 1945): író, újságíró. A postánál dolgozott, emellett széles körű irodalmi és újságírói munkásságot fejtett ki. Írt verseket, regényeket, s novellákat a napilapokba és folyóiratokba. 1896-tól a Magyar Karikatúrák című élclap társszerkesztője, 1896 – 99 között a Fővárosi Lapok segédszerkesztője, 1900 tól a Pillangó című élclap szerkesztője volt. Főbb művei: Novellás kötetei: Hópelyhek, Jeffte leányai, Tarkői lakodalom, Regévai boszorkány, A száműzött. Regényei: Feslett világ, Vesztett csaták, Mások pénze, Kétlelkű Éva, Aranyhajú Jutka. Színművei: Corignanék válópöre, Éjfél után, A Corbillon utazása.

Pfeiffer Izsák: írói neve Pap Izsák (Ács, 1884. május 29. – Dachau, 1945. május 3.): rabbi, költő, műfordító. Édesapja, Pfeiffer Mór – a pápai zsidó iskola igazgatójának házában nevelkedett, ahol húgaival gyakran templomosdit játszottak előbb a bencések gimnáziumába, majd a református kollégiumba került, ahol az önképzőkör irodalmi pályázatának többszörös nyertese. Budapesten szerzett 1911-ben filozófiai doktorátust, 1912-ben rabbi-diplomát. A szerb megszállás alatt kitűnt hazai viselkedésével, ezért nem kapott letelepedési engedélyt. 1912-től 1944-ig vidéken volt rabbi. A monori gettósítás idején elsőként, önként adja át lakását, ahonnan csak könyvtárát igyekszik megmenteni. Ennek katalogizálásán és az IMIT BIBLIA számára készülő zsoltár fordításán dolgozik. Szentjóni Szabó Zoltán a családi házában rejtette el barátját az 1944-es deportációk elől. A lakásba költöztek Pfeiffer kivételével mind megmenekültek. A rabbi korábban elhagyta a lakást. Elfogták és deportálták. A rabbi könyvtárát ő mentette meg. Pártszolgálatos ruhába öltözött cionista fiúk visszaszöktetését kísérik meg, de ő nem fogadja el az egyéni menekvés kiváltságát. 1944-ben Dachauban deportálták, ahol tábor papja lett. Tanulmányai, cikkei és műfordításai jelentek meg különböző folyóiratokban (Huszádik Század, Magyar Zsidó Szemle, Egyetemes Philologiai Közöny stb.). Lefordította a bibliai Énekek Énekét és Ruth Könyvét (1926), valamint a Martin Buber Száz chászid történet (1943) című művét. Főbb művei: Az áldozatok jelentőségének történetéről a héber irodalomban (doktori értekezés, Budapest, 1911); Találkozás az Úrral (versek, Budapest, 1924); Jerikó kapuja előtt (versek, Budapest, 1942).

Pogány József (Budapest, 1886. november 8. – SZU, 1939): újságíró, író. Szegény sorsú pesti zsidó családba született, szüleinek komoly erőfeszítést jelentett taníttatása. Érettségi után francia-, német- és magyartanárnak készült, ebben az időben ismerkedett meg a marxizmussal. 1905-ben belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba, a tanítói hivatás helyett az újságírói pályát választotta. 1910-től a Népszava és a Szocializmus című folyóiratok munkatársa volt. Irodalomkritikusként többek között a munkások művelődését segítő Világkönyvtár sorozat megindítása, a kötetei elé írt bevezető esszék, illetve Ady és az általa vezetett új irodalmi irányzat melletti állásfoglalása fűződik a nevéhez. A marxista szellemű irodalomesztétika egyik első képviselője volt Magyarországon. Pogány József fiatal újságíró korában, 1912-ben jelentkezett a Martinovics páholyba, ahova egy év múlva fel is vették, majd 1914-ben egy napon avatták legénnyé és mesterré. 1909-ben bölcsészdoktori oklevelet nyert a budapesti egyetemen. 1906-tól jelentek meg cikkei a Munka szemléjében. Mint a Világ, a Friss Újság, majd munkatársa kiterjedt publicisztikai és kritikai

tevékenységet folytatott, cikkei jelentek meg a Renaissance-ban is. A Világkönyvtár című haladó, főleg a nyugati kultúra legértékesebb darabjaiból álló sorozat szerkesztője volt. Az I. világháború alatt katonai szolgálatra hívták be, 1916-tól haditudósító, majd tevékeny részese az 1918. októberi polgári demokratikus forradalom előkészítésének. 1918-ban szerkesztette A tudás című szocialista folyóiratot. A Károlyi- és Berinkey-kormány idején államtitkári rangban kormánybiztosként a Katonatanács elnöke. A Tanácsköztársaság alatt hadügyi, külügyi, végül közoktatásügyi népbiztos, a székesfehérvári II. hadtest parancsnoka, a párt ellenőrző bizottságának tagja. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe emigrált, részt vett a KMP munkájában. Majd Moszkvába ment, 1922 – 29-ben dolgozott a kommunista Internacionálé agitációs és propagandaosztályán. A Tisza-per előkészítése során megvádolták az öszirózsás forradalom napján Tisza István ellen elkövetett merényletben való részvétellel, ezért a magyar kormány kiadatását kérte Ausztriától. Állítólag Pogány a merénylet idején éppen az Astoria Szálló erkélyéről beszélt az összegyűlt tömeghez, a nyugalom fenntartását kérve, így Ausztria megtagadta kiadatását; az eljárást a Bethlen-kormány meg is szüntette.¹ 1929 után az SZU Tervhivatala igazgatóságának tagja. 1937-ben letartóztatták, majd kivégezték. Főbb művei: *Harcok emberei* (tanulmányok Budapest, 1911); *A Balkán háború és az osztrák-magyar imperializmus* (Budapest, 1913); *A Munkapárt bűnei* (Budapest, 1917); *Dánia, a parasztdorádó* (Budapest, 1918); *Emberek és korok* (Budapest, 1919); *Napoleon* (dráma, Budapest, 1919); *Forradalom és ellenforradalom* (Budapest, 1919); *Szocialista külpolitika* (Budapest, 1919); *A fehér tenor Magyarországon* (Bécs, 1920); *Kommunisták és szakszervezetek* (Bécs, 1922); *Kultúra, álkultúra* (szerkesztette az életrajzot és a jegyzeteket írta Geréb László, Budapest, 1962).

Rába Leo (Budapest, 1901. november 15. – ?1944): író. A budapesti tudományegyetemen tanári diplomát szerzett. Az 1920-as évek közepétől könyvkiadóknál dolgozott. A Franklin Társulatnál megszervezte az idegen nyelvű könyvkiadást, utána a Hungária Könyvkiadónál volt lektor. Irodalmi kritikákat írt a Pesti Hírlapba. Gyakran szerepelt a Magyar Rádióban irodalmi és esztétikai előadásokkal, egyfelvonásosokkal. 1944-ben nyomaveszett. Főbb művei: *A Curara eset* (regény, Budapest, 1933); *Robin Hood* (ifjúsági regény, Budapest, 1940).

Rácz Géza (Budapest, 1879. –? 1944): Író, publicista. Az Esti Kurir közgazdasági rovatvezetője. A sajtókamara előterjesztésére internálták, majd, mint fizikai munkára képtelent Németországba deportálták. 1944-ben halt meg ismeretlen helyen.

Radnóti Miklós (Budapest, 1909. május 5. – Abda, 1944. november 6 – 10.

közt): költő, műfordító. Anyját születésekor, apját 12 éves korában vesztette el. Anyai nagybátyja – jómódú textilnagykereskedő – neveltette. 1919-től Budapesten a Markó utcai reáliskolában, 1923-tól az Izabella utcai kereskedelmiben tanult, ahol 1927-ben érettségizett. 1927 – 28-as libereci (Csehszlovákia) tanulmányútján került kapcsolatba a munkásmozgalommal, amit a Népszavában és a Jóság antológiában megjelent versei tükröztek. 1929-ben reálgimnáziumi érettségit is tett és 1930-ban beiratkozott a szegedi egyetemre magyar-francia szakos tanárjelöltnek, Sík Sándor tanítványa. Ez évben jelent meg első önálló verskötete, a Pogány köszöntő (Budapest, 1930). Újmódi pénztorok éneke (Budapest, 1931) című kötetét „vallásgyalázás és a szemérem elleni vétség” címén az ügyészség elkoboztatta, a bíróság pedig 8 napi – fellebbezés után felfüggesztett – fogházbüntetésre ítélte őt. 1931 nyarát Párizsban töltötte. Hazatérése után részt vett a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumában, az egyetemi ifjúság e haladó szellemű mozgalmában. A Kollégium kiadásában jelent meg 1933-ban Szegeden Lábadozó szél című kötete. 1934-ben Kaffka Margit művészi fejlődése című értekezésével (Radnóczi Miklós néven) megszerezte a bölcsészdoktorátust, majd 1935-ben a tanári oklevelet. Ez év augusztus 11-én feleségül vette Gyarmati Fannit. A következő években magánórák adásából és alkalmi irodalmi munkák jövedelméből él. Ekkor jelentek meg verseskötetei: Újhold (Szeged, 1935); Járkálj csak, halálraítélt! (Budapest, 1936); Meredek út (Budapest, 1938). 1938 decemberében Baumgarten jutalmat kapott. Kortársairól (Babits, Füst Milán, Szabó Lőrinc) szóló tanulmányai mellett kiemelkedő az Ikrék hava című életrajzi kötete. 1940. szeptember 5. és december 18. között Erdélyben munkaszolgálatos. 1941. november 1-én részt vett a Kossuth Lajos és Táncsics Mihály sírjánál rendezett függetlenségi tüntetésben. 1942. július 1-én újból munkaszolgálatos Erdélyben, majd Budapesten, 1943 tavaszán barátai közbenjárására felmentést kapott. 1944. május 20-án harmadszor is behívták, Vácra vonult be, május végén Szerbiába, Borba vitték. A szeptemberi visszavonuláskor gyalogmenetben hajtották Nyugatra, útközben Abda környékén tarkólövessel meggyilkolták. Holttestét – s vele utolsó verseit – az abdai tömegsírban találták meg. Szocialista vonzódású költőként indult; a teret hódító fasizmus, az erőszakos halál előérzete a harcos humanizmus egyre erősödő és tisztuló hangját váltotta ki belőle. A fasizmus évei tették világirodalmi színvonalon is. kiemelkedő költővé. Utolsó verseiben a cselekvés vágya, a tehetetlenség és az otthon titáni vágyódás érzése kap hangot. Megdöbbentő erővel ábrázolja a halálveszedelemben élő végsőkig hajszott ember sorsát. Sokat fordított, főbb műfordításai: Apollinaire válogatott versei (Vas Istvánnal, Budapest, 1940); La Fontaine: Válogatott mesék (Budapest, 1942); Huizinga válogatott tanulmányai (Pharos,

1943). Átdolgozta Cervantes Don Quijotéját az ifjúság számára; összeállított egy néger népmese gyűjteményt Karunga, a holtak ura címmel (Budapest, 1944). Főbb művei: Tajtékos ég (utolsó verseinek posztumusz kiadása, Budapest, 1946); Radnóti Miklós versei (Sajtó alá rendezte Trencsényi-Waldapfel Imre, Gyoma, 1948); Tanulmányok, cikkek (Sajtó alá rendezte Réz Pál, Budapest, 1956); Összes versei és műfordításai (Sajtó alá rendezte és tanulmányt írt Koczkás Sándor, Budapest, 1959); Ikek hava (Prózai művek, tanulmányok. Az utószót Tolnai Gábor írta, Budapest, 1960); Radnóty Miklós összes versei és műfordításai (Budapest, 1963); Napló (szerkesztette Radnóti Miklósné, 1989).

Radó Antal (Mór, 1862. június 29. – Budapest, 1944. november 22.): költő, műfordító, irodalomtörténész. Atyja Roder Adolf tanító volt, Szombathelyre költöztek és Radó itt végezte elemi és középiskolai tanulmányait. 1876-tól fogva már a szombathelyi és egyéb vidéki lapokban (Vasmegyei Közlöny, Vasmegyei Figyelő, Zala, Sopron, stb.) versei jelentek meg. Korán kezdett idegen nyelveket tanulni, majd pedig írogatni az atyja által szerkesztett Honpolgár című lapba, melynek 1879-ben társszerkesztője lett és melyben magyar költőket fordított németre. 1879-től a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán tanult, ahol 1883-ban tanári és bölcsészdoktori diplomát szerzett. 1880 – 87 között különböző lapok (Függetlenség, Pester Journal, Magyar Újság, Pesti Hírlap, Budapesti Hírlap) szerkesztőségében dolgozott. 1883 márciusában meghívták a Magyar Újság című képes napilap szerkesztőjének, amely állásában csak félévet töltött, hogy azután a Pesti Hírlap szerkesztőségébe lépjen be. 1885 őszén a Budapesti Hírlap munkatársa lett, 1886 őszén újra a Pesti Hírlaphoz ment. 1887 tavaszán megnősült és ez év nyarán szakított a napi újságírással, melyhez később csak egy esztendőre tért vissza 1885 – 1922 között a képviselőház gyorsirodájának munkatársa, majd vezetője. 1895-től a Kisfaludy Társaság tagja. 1926-tól a Magyar Pen Club igazgató alelnöke. 1897-től a Magyar Könyvtár, 1901-től a Remekírók Képes könyvtára szerkesztője. A velencei tudós-társaságnak (Istituto Veneto) 1889-től volt levelező-tagja, 1897-ben az olasz korona-rend lovagja lett. Egyik megalapítója volt az Otthon irodalmi és hírlapírói körnek, melynek három évig titkári, majd nyolc évig főtitkári tisztjét viselte. A budapesti olasz körnek (Circolo italiano) alapításától megszűntéig elnöke volt. Öngyilkos lett. Több verskötetete, néhány irodalomtörténeti, verstani és műfordításelméleti munkája jelent meg. Széles körű műfordítói munkásságot fejtett ki; többek között Firduszi, Petrarca, Ariosto, Shakespeare, Corneille, Schiller, Leopardi, Musset műveiből fordított magyarra. Főbb művei: A magyar műfordítás története (Budapest, 1883); Az olasz irodalom története (I – II., Budapest, 1896); Dante (Budapest, 1907); A fordítás

művészete (Budapest, 1909); A magyar rím (Budapest, 1909); Idegen szavak szótára (Budapest, 1910).

Radó Pál (Farnos, 1883 – 1944, deportálásban) író. Kempner Magda író nő férje. A budapesti egyetemen szerzett magyar-francia szakos oklevelet (1908). Tanári pályáját a Markó utcai főreáliskolában kezdte, majd Lippán tanított; négyévi háborús katonai szolgálat után Nagyváradon a Felső Kereskedelmi Iskola tanára. A Szigligeti Társaság választmányi tagja. Esztétikai dolgozatai jelentek meg. Arany-életrajzával elnyerte a nagyszalontai Arany János Társaság pályadíját. Elbeszéléssel szerepelt a Gara Ernő szerkesztette 50 erdélyi író és újságíró. Fegyverek közt – múzsák című almanachban (Nagyvárad, 1940).

Radó Imre (Pécel, 1885. július 31. – Auschwitz, 1944): író, újságíró. Egyetemi tanulmányait Budapesten végezte. Első novellái 1905-től a Pesti Hírlapban jelentek meg. Miután számvevői vizsgát tett, 1909-ben Szabadkára költözött, ahol tisztviselő, okleveles könyvvizsgáló volt. Ettől kezdve Szabadkán élt. A jugoszláviai magyar irodalmi élet egyik ismert szervezője. Dettre Jánossal a Vajdasági magyar írók almanachját (Szabadka, 1924), Senteleky Kornéllal pedig a Kalangya című folyóiratot szerk. 1932-től. Munkatársa volt a Bács megyei Naplónak. 1937 tavaszától, amikor a Kalangya rövid szünetelés után újra megjelent, ismét egyik szerkesztője volt. 1940 őszén külső nyomásra elkerült a folyóirat éléről. Mayor Józseffel, a Napló újvidéki munkatársával együtt megírta a helyi zsidóság múltját összefoglaló munkát, A noviszádi zsidók történetét (1930). Titkára volt a szabadkai Singer Bernát Zsidó Szeretetház Egyesületnek. 1944-ben az auschwitzi koncentrációs táborba deportálták, ahonnan nem tért vissza. Prózaíróként, elsősorban regényeivel alapozta meg hírnevét, bár színműírással is megpróbálkozott. Regényei gyakran a pénzvilágban játszódnak és a pénz körül forognak, melynek csábítását és törvényeit kitűnően ismerte. Több műve csak lapokban, folyóiratokban maradt fenn. Legsikerültebbnek tartott regénye a Mélypont alatt. Főbb művei: Nősülő férfiak (elbeszélés, Budapest, 1908); Mézes hetek az esküvő előtt (elbeszélések, Budapest, 1909), A riport (regény, Szabadka, 1918); Az akarat szárnyain (regény, Szabadka, 1925); Kató csillagot akar (regény, Marosvásárhely, 1927); Áram (vígjáték és elbeszélés, Szabadka, 1933).

Radvány Ernő (Budapest – 1944): Író, publicista. Német nyelvű budapesti lapok politikai munkatársa. A sajtókamarából való kizárása után, 1944 áprilisában előbb Csepelre, majd Horthy ligetre internálták. Hatvanéves kora ellenére nehéz fizikai munkát

kellett végeznie. Júniusban Kecskemétre vitték, ott bevagonírozták és Németországba deportálták. 1944-ben halt meg ismeretlen helyen.

Réti Lajos (Budapest, 1902.január19. – ? 194?): Író, újságíró. Réti Lipót Pál színházi ügynök egyik fia, a Pesti Hírlap munkatársa. A sajtókamara kizárta, internálták. Fizikai munkára való alkalmatlanság miatt deportálták. ismeretlen helyen halt meg.

Reichard Piroska (Beregszász, 1884. szeptember 26. – Budapest, 1943. január 1.): költő, műfordító. Miskolcon érettségizett. Budapesten végezte az egyetemet, ahol középiskolai tanári oklevelet és filozófiából doktori oklevelet szerzett. Később egy leánygimnázium tanáráként dolgozott. A Nyugatban jelentek meg első versei. 1908 és 1941 (a folyóirat megszűnése) között 80 írása jelent meg a lapban: versek, kritikák, tanulmányok, elbeszélések, műfordítások. Tanulmányain, elbeszélésein kívül angol műfordításaival is nevet szerzett. 1932-ben Baumgarten-jutalommal tüntették ki. A halk szavú lírában megtestesülő érzékeny női lélek nem sokáig bírta azt a megaláztatást, melyet, a zsidóság jogfosztottságát megalapozó törvények, rendeletek megjelenése jelentett. 1943. január 1-jével öngyilkos lett. Verseiben a magányos női sors kap hangot. A fájdalom hangja benne is keresztülüt, de már nem passzív kesergés alakjában, hanem egyéb indulatokból is megszínesülten. A képzelete is erőre kapott és fantasztikus látomásokat jelenít meg. Költeményei mind súlyos mondanivalóval telítettek, nem csak érzelmi tartalommal, hanem gondolatival is, bár az érzelmi elem mindig gazdagabb költészetében. Tétovázás nélkül fejezi ki mondanivalóját, amely mindig igen mélyről eredő és a lélek nagy finomságaival teljes. Reichard Piroska verseiből kötet 1945 után nem készült, nem jelent meg. A közkönyvtárakban nem található. Főbb művei: Telamon históriája (doktori értekezés, 1909); Az életen kívül (versek, Budapest, 1911); Őszi üdvözet (versek, Budapest, 1922); A változó napokkal (versek, Budapest, 1936).

Reiter László (Budapest, 1894. október 15. – Sopronbánfalva, 1945. február 12.): könyvkiadó, grafikus, író. Képzőművészeti és műegyetemi tanulmányai után 1920-ban Angyal Gézával megalapította az Amicus Könyvkiadót, amely haladó szellemű könyveket olcsón és bibliofil kiállításban adott ki. Illusztrátorai neves művészek voltak. A kiadó kortárs magyar írók műveit adta ki illusztrálva, szép kötésben, a legtöbbet számozott példányokban is. Kiadott még ezen kívül magyar művészekről írt könyveket is. Két sorozatot is megjelentetett, a Magyar Művészeti Könyvtár és a Régiségek, ritkaságok címűeket, ezek együttesen 30 kötetben jelentek meg. Alapító és vezetőségi tagja volt a Magyar Bibliophil Társaságnak, tiszteletbeli tanára a New York-i iparművészeti iskolának. 1933-ban a New

York-i Brooklyn Galleryben volt kiállítása. A fasizmus áldozataként pusztult el. Szerkesztette a Dokumentumok az Ady-kérdésben (Budapest, 1924) című könyvet. Főbb művei: Reklám és fametszet (Budapest, 1927); Magyar könyvkultúra (Budapest, 1928).

Rejtő Jenő, Reich (Budapest, 1905. március 29. – Jevdokovo, SZU, 1943. január 1.): író. Gyenge testalkatú gyermek volt, csak kamaszkorában erősödött meg. Elemi iskoláit a Kertész utcai községi Polgári Fiúiskolában végezte. Magyar, német és történelem tárgyakból jó volt, de a többiből általában csak elégséges. Elemi után kereskedelmi iskolába került, de onnan hamar kirúgták, mert bántalmazta egyik tanárát, állítólag annak antiszemita megjegyzései miatt. Jó barátja lett Rózsa Jenő ökölvívónak, az ő hatására később ökölvívó-edzésekre is bejárt. Ekkoriban már nagydarab és robusztus megjelenésű volt, valódi bokszolóalkat. Egyik edzésén az edző, Székely József úgy eltalálta az arcát, hogy eltörte az orrnyerget. Ez élete végéig meglátszott az orrán. Bár egy időben még a Spárta és az FTC edzésére is bejárt, ekkor abba kellett hagynia az edzéseket. 19 évesen jelentkezett színi tanulónak Rákosi Szidi színésziskolájába. Sok tehetsége nem volt, éveig csak statisztaszerepeket kapott. Közben gyermekkori barátjával, Buttola Edével Nagykörút néven újságot adott ki, de ez csak egyetlen számot ért meg. Színészként később komolyabb szerepeket is kapott, de csalódottá vált a „csak jó” alakításai miatt. Már ekkor eltávolodott a színjátszástól, de amikor egy előadáson, mint sebesülthordozó a nyílt színen elejtette Törzs Jenő színészt, mennie kellett a színháztól. 19 évesen Heltai Jenő és Márton Miksa ajánlólevelével Berlinbe utazott, hogy az ottani színházakban tanulja a színészmesterséget. Mivel szerepet nem kapott, és a pénzből is csakhamar kifogyott, továbbállt a városból, és igen hosszú, két évig tartó utazgatásba kezdett. Bejárta egész Európát, sőt még Észak-Afrika partjain is megfordult. Utazásai során rengeteg munkát elvállalt, volt többek között hajómunkás, heringhalász és mosogató is. Marseille-ben végkimerültségében jelentkezett a Francia Idegenlégióba, de a kimerítő szolgálat hamar megtörte, és az ezredorvos egészségügyi okokból leszerelte. Ezután kisebb-nagyobb kitérőkkel visszatért Budapestre. Egy év múlva újra útra kelt, és Bécsbe utazott. Közben Budapesten a halálhírét keltették, Karinthy Frigyes pedig, aki a pártfogója volt, írt egy cikket róla a Pesti Naplóba, melyben arra kérte, hagyja abba a bujkálást, és fedje fel magát. Erre Rejtő hazatért. 1927-ben végleg hazatért, és mint lapszerkesztő kezdett munkához. Nagykörút című lapja azonban csak egyetlen számot élt meg. Nádas Lászlóval, gyermekkori barátjával kezdett írni bohózatokat, első közös darabjukat, a Gengszteridill-t 1932-ben mutatták be. Rejtő egyre ismertebb lett, színpadi kabarékat és operettszövegeket írt, az egyik legsikeresebb

művét, az Aki mer, az nyer című színdarabot 1934-től több mint százötven alkalommal adták elő. A színpadi művek mellett ekkoriban kezdett ponyvaregényeket írni, első alkotásai – melyek filléres regény formájában jelentek meg – a Párizsi front, a Vissza a pokolba, a Minden jó, ha vége van, vagy a Jó üzlet a halál voltak. Eleinte Lavery álnéven írta a regényeket, majd amikor jelentős sikereket ért el, bevallotta, hogy ő volt a szerzőjük. A Nova kiadóhatására felvette a P. Howard álnevet, mert a tapasztalatok azt mutatták, a vásárlók előnyben részesítik az angol írók munkáit. A vadnyugati regényeket Gibson Lavery néven írta. Rendkívül gyorsan írt, ennek ellenére sok időt töltött munkával. Gyakran egész éjszakákat átdolgozott, rengeteg kávét ivott és altatót szedett be. Ennek, és a túl fordultatos fiatakorának köszönhetően az idegrendszere nagymértékben meggyengült, és 1939-től sok időt töltött idegszanatóriumokban. Tovább rontottak a helyzeten az időközben kitört háború, és a zsidótörvények, utóbbi miatt már nem is publikálhatott a saját neve alatt, így más írók műveiben segédkezett. 1942. október 9-én az Egyedül Vagyunk című nyilas lap cikket közölt Rejtőről, nehezményezve benne, hogy az író ugyan zsidó származású, mégis nyugodtan írogatja a regényeit a kávéházban, és nem kapott még munkaszolgálati behívót. Ennek hatására súlyos betegen, nyilas feljelentés alapján, a nagykáta kórházból hurcolták el munkaszolgálatra, és egy munkásszázad beosztottjaként Oroszországba került. Ott a nehéz viszonyok és a hatalmas hideg hamar felőrölték a szervezetét, és 1943. január 1-jén meghalt, röviddel az 1943. január 12-i doni áttörést megelőzően. Számos kabarétréfát írt. Műveihez 1956 előtt csak a feketepiacon lehetett (borsos áron) hozzájutni; új kiadásban A láthatatlan légió jelent meg elsőként, 1957-ben a Magvető Könyvkiadónál. Ekkor állítólag a feketepiaci árusok megfenyegették a kiadó igazgatóját, hogy lelövik, ha kiad még egy Rejtő-regényt. Ezután azonban sorra jelentek meg regényei, 1966-tól az Albatrosz Könyvek sorozatban. Sok mű ezekben az években érte meg legelső kiadását. Ezen regényeket bátyja, dr. Révai Gyula rendezte sajtó alá. Elsősorban humoros témájú könyvek írójaként ismert. Sajátos humorú, gyakran idegenlégiós témájú kalandregényeket, kisregényeket írt, amelyek rendszerint folytatásokban jelentek meg a lapokban, illetve a Nova kiadónál könyv formában. Stílusában tudatosan törekedett a filmszerű vágások technikájára. Főbb művei: Jó üzlet a halál (Budapest, 1937); Csontribrigád (Budapest, 1938); Az elvesztett cirkáló (Budapest, 1938); A szőke ciklon (Budapest, 1939); A láthatatlan légió (Budapest, 1939); Vesztegzár a Grand Hotelben (Budapest, 1939, filmváltozata: A meztelen diplomata, 1963); Pizkos Fred a kapitány (Budapest, 1940).

Révész Béla (Esztergom, 1876. február 17. – internáló tábor, 1944 nyarán): író, az expreszszionizmus egyik hazai úttörője. Inasnak adta az apja. Esztergomba és Budapesten végezte tanulmányait. Már fiatalon a Népszava belső munkatársa, irodalmi rovatvezetője lett. 1907–08-ban a Olvasótárának szerkesztője. Emellett Zigány Árpáddal szerkesztette a Renaissance című folyóiratot. 1908-tól a Nyugat munkatársa. Ady baráti köréhez tartozott, s bátran vállalta a forradalmár költő lírájának népszerűsítését. A színpadot is az új, forradalmi szellem szolgálatába igyekezett állítani: 1912-ben megalapította, majd igazgatta az Új Színpadot. 1919-ben az Új Idők szerkesztője, a tanács hatalom idején az írói direktórium tagja. A Horthy-korszakban korban mellőzött, üldözött író volt. Bécsbe emigrált. 1922-ben hazatért, a Népszava szerkesztője lett, 1925-ben betegsége miatt megvált a szerkesztői munkától. 1931-ben Baumgarten-díjat kapott. A két világháború közt az erdélyi Zsidó Jövő közölte írásait. A német megszállás idején a Gestapo elhurcolta, internáló táborban halt meg. Műveiben a kisemmizett, szegényes kisemberek, munkások életét ábrázolta egyéni hangon, éles vonásokkal. Határozott szocialista szemlélete vallásos hangulattal vegyülő polgári humanizmussal társul. Novelláiban a társadalom kinasztítottjait, beteg, megnyomorított alakokat ábrázol. Főbb művei: Emberek harca (elbeszélés, Budapest, 1899); Új novellák (Budapest, 1904); Találkozás Hamupipőkével (elbeszélés, Budapest, 1909); Velük, értük (elbeszélés, Budapest, 1911); Nyomor (elbeszélés, Budapest, 1913); Vonagló falvak (regény Budapest, 1914); Beethoven (Budapest, 1914); Egyedül, mindenkivel (regény, Budapest, 1922); Ady Endre életéről, verseitől, jelleméről (tanulmányok, Budapest, 1922); Ady Endre tragédiája (I – II., Budapest, 1924); Újra és mindig (novellák, Budapest, 1927); Proletárok (novellák, Budapest, 1927); Ady és Léda (Budapest, 1934); Esztergomi lélek (regény, Budapest, 1934); Ady-trilógiája (Budapest, 1935); S lehullunk az őszi avaron. Ady és Léda tragikus szerelmének titkai (Budapest, 1937); Szemtől szembe (szemelvényes művek, válogatta Bölöni György, Budapest, 1958); Velük, értük (válogatott elbeszélés, válogatta, sajtó alá rendezte és az előszót írta: Kabos Ernő, Budapest, 1961).

Révész Imre (Marosvásárhely, 1911. augusztus 5. – Auschwitz, 1944.) költő. Révész Béla fia, Révész Endre bátyja. Szülővárosában a Református Kollégiumban érettségizett, két évig Párizsban folytatott tanulmányokat. 1935-ben feleségül vette Hegyi Ilona írónőt, akivel közösen szerzett színdarabot. Két verseskötete jelent meg: a Fegyverek közt énekelve (Nagyvárad 1935) és az Engedetlenül (Marosvásárhely. 1937). A deportálás során barátai megszervezték megmentését, de ő feleségével együtt önként jelentkezett a gettóba és Auschwitzban mindkettőjüket kivégezték.

Rónai Mihály (Eger, 1879. november 18. – Budapest, 1945. január 10.): író, állatorvos, az új magyar elbeszélő próza s később a higiéniai, majd alkattani szempontú kórbonctan, az élelmiszerhigiéniai szervezés és a szocialista tudományos oktatás egyik úttörője. Rónai Dénes és Hermin testvére. Elemi iskoláit Békésen, a középiskolát Gyulán végezte. Pékinasként és szerszámkovácsként dolgozott. Budapesten szerzett állatorvosi oklevelet, majd doktorátust. Irodalmi ambíciói miatt a budapesti közvágóhídon vállalt munkát. 1905-ben az ő vezetésével nyílt meg a lóvágóhíd, amit nyugállományba vonulásáig (1940) vezetett. Rónait Breuer Albert professzor vezette be a vágóállat- és élelmiszer-ellenőrzés gyakorlatába; megbízta a Vágóhídi Szemle szerkesztésével és segítette a Vámos Jenővel közösen írt Húsvizsgálók könyve megjelenését. Gulyás Károllyal és Kazár Gyulával írt A Budapest székesfővárosi közvágóhidak és állatvásárok című közel 500 oldalas könyvük, a húsvizsgálat fejlődését, történetét foglalja össze. Írói tevékenységét az Élet és Irodalom (1979. 50. sz.) és az Új magyar irodalmi lexikon is számon tartja a Beethoven-kesergő és egyebek című, 1903-ban megjelent elbeszélés-kötetének sikere révén. Publicistája volt A Hétnek, a Pesti Hírlapnak, a napilappá alakult Népszavának. Nagy Lajossal, Bölöni Györggyel egyenrangú novellistaként tartották számon. 1901-ben lépett a főváros szolgálatába, vezető főállatorvosként szervezte a modern nagyvárosi közéleti tudományos szakszolgálatát, 1940-ben állategészségügyi főtanácsosként nyugdíjba vonult. Az anekdotikus elemmel szakító, sötéten árnyalt realizmusukkal feltűnést keltő novellái 1904 – 08 között jelentek meg a Népszava, a Népszava Olvasótára, a Pesti Hírlap, A Hét, a Szerda és a Nyugat hasábjain. E nagy hatású írói fellépés után, hallását elveszítvén, csak a tudománynak élt. Tankönyve (1910) és tanfolyamai kialakították a hazai húsvizsgálat mai rendszerét. A szakszervezet küldötteként az Állatorvosi Főiskola 1919. május 5-i tanári értekezletén adta elő a főiskola oktatás szocialista átszervezésére vonatkozó követeléseit (többek közt termelőszövetkezetben töltendő gyakorlati félét), melyeket Hamburger Jenő földművelésügyi népbiztos azonnal magáévá tett s teljes egészükben, napjainkban valósultak meg. Legfontosabb kórbonctani kutatásai 1920 – 1945 között az alkattan, a pigmentáció, a belső szekréció kérdéseire, végső soron az öregedés problémájára vonatkoztak s főként a melanosarcomák, festékes daganatok tekintetében mutattak új irányt az állati és emberi patológiában egyaránt. Rónai a maga készítette preparátumokból kórbonctani múzeumot létesített a lóvágóhídon. A múzeum 1944 nyarán bombatalálat következtében megsemmisült. Családjának több tagjával együtt oltották ki életét a budapesti Liszt Ferenc téren 1945. január 10-én. Méltó temetésére a tömegsírból történt exhumálása után 1946. március 15-én került

sor, díszsírhelyre temették. Főbb művei: Beethoven-kesergő és egyebek (Budapest, 1903); Constitutio melanotica (Budapest, 1927).

Rózsa Dezső (Budapest, 1885. március 19. – Ukrajna, 1943): író, irodalomtörténész, műfordító. Az egyetemet Budapesten, Oxfordban és Párizsban végezte. Előbb a budapesti kereskedelmi akadémia tanára, majd kereskedelmi iskolába tanít. 1917-től 1922-ig a budapesti tudományegyetemen az angol nyelv lektora volt. A folyóiratokban és önállóan is számos, különösen az angol drámatörténettel és a magyar-angol kulturális kapcsolatokkal foglalkozó tanulmánya jelent meg. Angol irodalmi műveket (köztük Marlowe drámáit és néhány ál-shakespeare-i drámát) fordított magyarra, és több tankönyvet írt. Szerkesztette a Kritikai Szemlét. A fasiszta fajüldözés áldozataként, Ukrajnában, mint munkaszolgálatos elpusztult. Főbb művei: Emerson (Budapest, 1911); Thomson és a természetérzék (Budapest, 1912); Az újabb angol Shakespeare-irodalom (Budapest, 1912); A látásbeli (vizuális) emlékezőtehetség a nyelvoktatásban (Budapest, 1938); A tömegtanítás lélektana (Budapest, 1938).

Rózsa Miklós (Pápa, 1874. március 10. – Budapest, 1945. február 9.): író, művészettörténész, újságíró, műkritikus. 1891-től Budapesten élt, néhány évig a Hazánk című lap munkatársa, majd Kiss József mellett a Hét segédszerkesztője lett. Közben 3 évet töltött Münchenben művészeti tanulmányokkal. Egy ideig Munkácsy Mihály titkáraként működött Budapesten. Több tanulmányutat tett külföldre, Európa leghíresebb művészi galériáiba. Ez időtől fogva jelentek meg kritikái. Az I. világháború kitörése előtt Oroszországba készült Zichy Mihályhoz, de tervét már nem tudta végrehajtani. Több jelentős művészeti egyesületet alapított: Művészház (1909), Képzőművészek Új Társasága (KUT, 1924); szerkesztette a Ma Este, a KUT és az Új szín című folyóiratokat. 1926-ban Párizsban Chagall-lal, van Donghennel és más modern festőkkel folytatott beszélgetéseiről több cikket közölt. A budapesti egyetemen jogi doktorátust szerzett. 60 éves korában ügyvédi oklevelet nyert. Művészi perekben védőügyvédként szerepelt. Drámaírással is foglalkozott. A két Bolyai című darabja baloldali mondanivalója miatt csak könyv alakban jelent meg 1932-ben. Kritikáiban bátran harcolt legnagyobb modern művészeink, Derkovits Gyula, Egry József, Medgyessy Ferenc, Mészáros László elismertetéséért. Főbb művei: A magyar impresszionista festészet (Budapest, 1914); Művészeti kistükör (Budapest, 1922); Művészet és szépség (Budapest, 1943).

Sági Márta (Budapest, 1902 – Budapest, 1945): költő. A budapesti egyetemen szerzett gyógyszerészi oklevelet. Versei folyóiratokban jelentek meg, kötetben nincsenek összegyűjtve. A fasizmus áldozata lett. Verseit közölte a Babits Mihály által szerkesztett Új antológia (Budapest, 1932).

Salamon Ernő (Gyergyószentmiklós, 1912. május 15. – Mihajlovka–Sztari, SZU, 1943. február 27.): költő, újságíró. Munkáscsaládból származott. Fűrésztelepen nő fel, majd Gyergyóban elvégzi a líceumot. A szünidőket középiskolás és egyetemista korában is a Foresta-fűrészüzem munkásaként tölti. A kolozsvári egyetem jogi fakultására iratkozik, bekapcsolódik a kommunista munkásmozgalomba, sztrájkok szervezésében vesz részt. Gyakran van munka nélkül. 1933-ban a Brassói Lapok riportere; itt és a Korunkban jelentek meg első versei. 1937 áprilisától Marosvásárhelyen él, itt ismerkedik meg második feleségével, Huszár Ilonával, aki nemcsak élete külső körülményeinek rendezésében segíti, hanem hű társa a kommunista mozgalomban is. 1937-ben Marosvásárhelyen a Korunk, azután a Reggeli Újság szerkesztője. Horty Miklós csapatainak bevonulása után elbocsátották. Verseit ezek után csak Móricz Zsigmond és Illyés Gyula folyóiratai közölték. 1941-ben az ákosfalvi internáló táborba hurcolták, innen rövid időre kiszabadult. 1942-ben Ukrajnába vitték munkaszolgálatra, 1943-ban kiütéses tifuszt kapott, egy olasz katona agyonlövi. Tudta, hogy ő is a halálraítélt nemzedék tagja, ezért is írta meg harminc éves fővel költői végrendeletét, az újabb magyar irodalom egyik legmeggrázóbb dokumentumát, amelyben jövődj halhatatlan sorsát is összeköti a dolgozók felemelkedésével, megvilágítván egyben a küzdelmes élet megpróbáló-felemelő humanitásának igaz értelmét. Tömör, csiszolt, a népdalok és népballadák hangulatát idéző, tiszta zengésű verseiben a munkásosztály szenvedéseinek, örömeinek, jövőbe vetett hitének megszólaltatója. Képes volt arra, hogy a munkásnép életét apró részleteiben és kibomló távlatosságában költészetté emelje, s mélyen átértette az ebből a sorsból áradó elpusztíthatatlan bizonyosságot, a munkáshatalom eljövendő győzelmét. Főbb művei: Gyönyörű sors (versek, Marosvásárhely, 1937); Szegények küszöbén (versek, Marosvásárhely, 1938); Ének a szolgák sorsáról (színmű, Marosvásárhely, 1938); Szegényember fiának (versek, 1945); Válogatott versek (Kéri József bevezető tanulmányával, (Bukarest, 1955); Dal utódoknak (versek, Bukarest, 1961).

Salamon Ferenc (Berlin, 1921 – Felixdorf, Ausztria, 1945): költő. Középiskolai tanulmányai után szabómunkás lett. Fiatal kamaszkorában került a munkásmozgalomba és annak élete utolsó percéig tevékeny munkása volt. Versei folyóiratokban jelentek meg.

1941—42-ben születtek meg első írásai. 1942-ben hadműveleti területről csonkig fagyott tagokkal kórházba került, fel sem gyógyult 1944-ben, mikor nyomorékon újra behívták. 1945 januárjában — a felszabadulás küszöbén — flekktífuszban pusztult el. Hét verse, pár prózai írása került elő. Hóember című versének eszmei tartalma az akkor már erősen terjeszkedő Hitlerre utal, mondván, hogyha elolvad, nem marad más, mint barna pocsolya. A német megszálláskor egy bőröndbe elásta verseit, de mire barátai rátaláltak a bőröndre, az az írásokkal együtt elenyészett.

Sándor Imre (Pápa, 1892. szeptember 8. – Budapest, 1943. március 8.): író, újságíró. A középiskola elvégzése után hivatalnok a Kőbányai Sörgyárban. A Tanácsköztársaság bukása után, 1920-ban Bécsbe, onnan a 20-as évek közepén Csehszlovákiába költözött. 1939-ben jött Magyarországra, ahol irodalmi és újságírói munkásságából élt. Munkatársa volt a bécsi Tűznek, Vasárnapnak és Jövőnek, továbbá a Pesti Naplónak, a Prágai Magyar Hírlapnak, valamint a kassai és pozsonyi lapoknak. Élete utolsó szakaszán a Magyarország reggeli kiadásának munkatársa. Első elbeszéléseit a Nyugat közölte. Főbb művei: Boldogság (novellák, Budapest, 1918); Lángoló út (regény, a Tanácsköztársaság idején jelent meg folyóiratban folytatásokban; kötetben: Pozsony, 1928); Asszonyok (novellák, Kassa, 1926); Szedjetez szét, csillagok (drámai mesejáték, Belvárosi Színház, 1926); Mint az új bor (dráma, előadta a Budapesti Színészek Szövetsége, 1927); Különös ember (dráma, bemutatta Kassai Magyar Színház, 1938); Mesebeli herceg (magyar vígjáték, 1940).

Sárközi György (Budapest, 1899. január 22. – Balf, 1945. március 8.): költő, elbeszélő, regényíró, műfordító. Vasúti kistisztviselő fia. Iskoláit Vácott és Budapesten végezte. Rövid ideig a Zeneakadémia növendéke volt, majd filozófiai tanulmányokat folytatott. 1917-ben jelentkezett a Nyugatban, ekkor fedezte fel Osvát Ernő, amelynek aztán állandó munkatársa lett. 1918-ban fél évig volt hallgatója a főváros jogi karának. 1919-től az Athenaeum könyvkiadónál, mint lektor 1938-ig dolgozott, s igazán az irodalom kellős közepében élhetett. 1921. március 5-én áttért a római katolikus vallásra.. 1927-ben részt vett a Pandora című irodalmi folyóirat szerkesztésében. Első verskötetete 1926-ban jelent meg Angyalok harca címmel. Már ez időben a legjobb barátai voltak Szabó Lőrinc és Németh László, akiknek intellektuális izgalma meg is zavarja harmonikus világképét. Következő kötetének verseiben már nyomon követhetjük lelki válságát, erre vall a könyv címe is: Váltott lélekkel. 1935 – 38 között a Válasz című folyóiratot szerk. Ő indította el a falukutató írók Magyarország felfedezése című szociográfiai könyvsorozatát. 1936-ban megindította

a Magyarország felfedezése című irodalmi szociográfiai könyvsorozatot és még ebben az évben feleségül vette Molnár Mártát, Molnár Ferenc leányát. A népi írók mozgalmanak egyik vezetője volt. Kiáltványait Sárközi Városmajor utcai lakásán fogalmazták meg. 1937 októberében Erdei Ferencsel közösen megszervezte a 3. Makói Találkozót. 1938-ban a Frontnak a Válaszban közölt felhívása miatt bíróság elé állították. 1939-ben egy ideig a Kelet Népe munkájában vett részt. 1944-ben tudószanatóriumban kezelték, majd ugyanebben az évben munkaszolgálatra hurcolták. 1945. március 8-án végelgyengülésben halt meg Balfon. Műveiben a városi kispolgárok és tisztviselők sivár életének finom tollú, egyszerű hangú ábrázolója. Művészi igényű műfordításai: Goethe Faustjának első része (1937), Th. Mann: Jákob, József, József Egyiptomban (1937). Főbb művei: Mint oldott kéve (történelmi regény, 1931); Szilveszter (elbeszélés, Debrecen, 1934); Viola (regény, Budapest, 1935); Dózsa (dráma, Budapest, 1939); Összes verse és kisebb műfordításai (Budapest, 1947); Válogatott versei (Bevezette és válogatta Illyés Gyula, Budapest, 1954); Ég és föld között (összegyűjtött versei és versfordításai (Budapest, 1976); Válogatott versei. Szerkesztette Lator László (Budapest, 1993).

Schäffer Emil (Bielitz, 1875. –? 1944.július): Író, publicista. Osztrák származású. Berlinben, Lipcsében művészettörténetet tanult. Bejárta Olaszországot, Rubens és van Dyck műveinek egyik legnevesebb ismerője volt. Schaubücher címmel művészettörténeti, esztétikai ismeretterjesztő sorozatot írt az 1920-as években. 1935-ben Sopronban telepedett le. 1944-ben deportálták, július 5. körül Auschwitz felé menet megmérgezte magát a vagonban.

Sebesi Ernő (Sebeskellemes, 1893. december 9. – Budapest, 1944. december vége): költő, drámaíró. Eperjesen érettségizett. Egyetemi tanulmányait Budapesten, Pozsonyban és Bécsben végezte. Orvos volt Eperjesen. 1941-ben a szlovák fasiszták elől Budapestre menekült; itt pusztult el az ostrom alatt. Munkatársa volt a bécsi Tűznek. Az államfordulat után ő az első, aki önálló magyar verses könyvvel (A csönd karján, 1919) jelentkezik Szlovénzón. Félemberek című drámáját a pozsonyi színházban, Karambol című színdarabját Amerikában mutatták be. Írásait a nyomorultakkal való igaz részvét és a bizarrságokra hajló fantázia jellemzi. Sok műfajú, művelt költő volt, írt elbeszéléseket, színműveket is. Sokat fordított cseh, német (Stefan Zweig: Történelmi miniatűrök) és szlovák íróktól, ill. költőktől. Főbb művei: A csönd karján (versek, Eperjes, 1919); Öklös fohász (versek, Bécs, 1921); Félemberek (dráma, Eperjes, 1924); Karambol (dráma, Rochester,

1926); Haláljáték (dráma, 1926); A vihar elvonul (versek, Eperjes, 1928); A végső szó (versek, Eperjes, 1929); Megrúgott emberek (novellák, Kassa, 1929); Számadás (versek, Eperjes, 1934); Halhatatlanok (Írói arcképek száz szonettben, Budapest, 1943), Babaváros (verses mese, Budapest, 1959).

Sebestyén Károly, Schlossberger (Gödre, 1872. július 10. – Budapest, 1945. január 5.): Író, publicista. Filozófiai és irodalomtörténeti író, újságíró. Budapesten, Lipcsében, Berlinben végezte az egyetemet. 1895-ben Budapesten gimnáziumi tanár, 1912 – 1933 közt a Színművészeti Akadémia tanára. 1904-ben a Budapesti Hírlap, majd a Pester Lloyd belső munkatársa. Első cikkei a Pesti Hírlapban jelentek meg. 1930-tól tagja volt a Kisfaludy Társaságnak. Fordított Ibsen, Goethe, Schiller stb. drámáiból. 1945. január 5-én, Budapesten halt meg. Színikritikákat és vezércikkeket írt. 1907-től 1932-ig a Színészi Akadémia tanára, esztétikát, dramaturgiát, költészettant tanított. 1928–1930 között igazgatója volt. 1930-ban a Kisfaludy Társaság tagja lett. A konzervatív irodalmi irányt képviselő színikritikái elsősorban drámabírálatok. Számos színdarabot fordított. Írt filozófiatörténeti, filológiai, pedagógiai és esztétikai műveket. Főbb művei: A színpad három évezreden át (1913); Dramaturgia (1919); Shakespeare és az angol reneszánsz (1920); Summa vitae (Visszatekintés egy életre, 1927); Shakespeare kora, élete, művei (1936); Munkák és napok (válogatott írások, 1941). Fordításai: Ibsen: Peer Gynt (1903); Sh.: Athéni Timon (1904); Knoblauch: Faun (1912); Rolland: Danton (1920); Schiller: Az orléans-i szűz (1921); Goethe: Clavigo (1923).

Singer Leó (Várpalota, 1877. november 6. – Auschwitz, 1944. június vége): rabbi, író és műfordító. A budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem latin–magyar szakán tanult, ahol 1901-ben tanári diplomát és bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Ezután a fővárosban tanított, 1907-től középiskola magán-nevelőintézetet tartott fenn. Közben számos (főként az ifjúságnak szóló) verse és írása jelent meg a Múlt és Jövő és a Remény című folyóiratban, irodalmi kritikái, glosszái Az Újságban és a Pesti Hírlapban. 1914-ben várpalotai rabbivá választották; ebben az állásban nagyapja és apja, Singer Péter és Ábrahám örökébe lépett. Tudományos és irodalmi kérdésekkel foglalkozott és élénk pasztorális tevékenységet fejtett ki. Több hagyományos héber művet fordított magyarra. Ő fordította Patai József Kabafa című novelláskötetét németre (1919). Kolbo címen folyóiratot indított, amely végül is kétkötetes könyvformátumban jelent meg (1926). 1944-ben deportálták, Auschwitzban halt meg. Főbb művei: Maimon Salamon élete és működése (bölcsészdoktori

értekezés, Budapest, 1901); Asmodáj (drámai költemény, Budapest, 1921); Apró történetek a Talmudból és a Midrasból (Budapest, 1927); Eszter királynő. Legendák és történetek (Budapest, 1940).

Somfai János, Stromfeld (Budapest, 1871. június 10. – Nagybecskerek, 1941. június 10.): író, újságíró. Stromfeld Aurél bátyja. Fiatal korában Budapesten újságíró, cikkei a Magyar Államban jelentek meg. Több regényt és két színdarabot írt, az utóbbiakat Nagybecskereken adták elő. 1903-ban Nagybecskerekre költözött, átvette a Torontál című lap szerkesztését. Újságjában szocialista eszméket hirdetett, ezért számos esetben pénzbüntetésre, néhány napi államfogházra ítélték. 1917-ben, miután a szerkesztőségéből kizárták, bevonultatták és a Conti utcai katonai büntetőintézetbe osztották be, mint írnokot. A Tanácsköztársaság idején az egyik egri lap szerkesztésével bízták meg. A lap május 1-i számában közölte a Nagybecskereken 1906-ban megjelent Forradalom című regényének a május 1. megünnepléséről szóló részét. Ezért a proletárdiktatúra bukása után egyévi börtönre ítélték, s a büntetés letöltése után internálták. Megszökött, Ausztriába menekült s a Bécsi Magyar Újság munkatársa lett. 1921-ben tért vissza Nagybecskerekre s egy könyvkereskedést vezetett. Tisztázatlan körülmények között halt meg. Művei: Vázlatok (elbeszélések, Budapest, 1895); Hamlet asszonyoság (Budapest, 1898); Kuttyavásár és más apró históriák (Budapest, 1903); Két világ. Egy kapitalista és egy szocialista levelei és néhány novella (Nagybecskerek, 1913).

dr. Sugár Péter (Budapest): Író, publicista. A Pester Lloyd munkatársa. A kamara kizárta tagjai sorából. Csepelen és Horthyligeten tartották súlyos körülmények között internálva. Négy hónapi fogság után svéd védőlevéllel szabadult. Önkéntes szolgálatot vállalt a svéd követségben, amelynek hivatalos helyiségéből a nyilas Halál-légió tagjai elhurcolták és lelőtték. Huszonhét éves volt.

Szabolcsi Lajos (Budapest, 1889. október 17. – Budapest, 1943. november 11.): író, újságíró. Bölcsészeti tanulmányait a budapesti egyetemen végezte, filozófiai doktorátust szerzett. 1907-től az Egyenlőség munkatársa, 1911-től szerkesztője, 1915-től haláláig felelős szerkesztője. Ekkortól kezdve kizárólag zsidó felekezeti, publicisztikai, irodalmi és társadalmi munkásságot fejt ki. 1918-ban Mi az igazság? című propagandakönyvet adott ki, mely élesen foglalt állást Ágoston Péter és Jászi Oszkár tudományos antiszemitizmusa ellen. A világháború utáni időkben, lapjában szembeszállt a hevesen tomboló antiszemitizmussal és a liberalizmusért, valamint a numerus clausus

megszüntetéséért folytatott harcot. Vázsonyi Vilmosmal és Hevesi Simon főrabbiával együtt megalapította a Központi Zsidó Diáksegítő Bizottságot, mely öt év alatt a külföldre kényszerült magyar zsidó diákokat támogatta tanulmányaik elvégzésében. Publicisztikai tevékenységének a középpontjában a felekezeti üldözés elleni küzdelem állott. Fiatal korában a Hétben versei, irodalmi és színikritikái jelentek meg, s e lapnak irodalmi és színházi rovatába is dolgozott. Novellái a sajátosan magyar hászid hagyományt kívánják megteremteni. Főbb művei: Rokokó (versek), Vasárnapok (versek), Az új héber költészet története (1908), Az emancipáció 60 éves története (1917), A leveleki menyegző (melyben a kallói csodarabbiról szóló legendakört dolgozza fel, 1920); A csillag fia (regény, Budapest, 1918); Az áruló (dráma, Budapest, 1923); Délibáb (elbeszélés, Budapest, 1927); Szól a kakas már (versek, Budapest, 1929); Egy az Isten (3 egyfelvonásos, Budapest, 1943).

Szabó Barna (Szolnok, 1892-1944): költő. A gimnáziumot Szolnokon végezte, Pesten és Kecskeméten jogot hallgatott, de már elsőéves jogász korában eljegyezte magát az újságírással. Gyors egymásutánban egymás után megbukik valamennyi lap, amelyet alapít és amelyik munkatársává fogadja. A budapesti „Nap” Szolnok megyei tudósítójaként, majd a „Tiszavidéki Újság” belső munkatársaként dolgozott. Ezzel egyidőben már segédszerkesztője, majd felelős szerkesztője a Szolnokon 1911-13 között megjelent Újság című kormánypárti lapnak. Ezt követően a Sípos Orbán által szerkesztett ellenzéki Független Lapnak lett helyettes szerkesztője, s maradt is az első világháború kitöréséig. A háborúból bőven kivette a részét. A szolnoki állomáshelyű 68. gyalogezred tisztjelöltjeként került orosz hadifogságba. Itt is lapot szerkesztett, majd hadifogoly színházat igazgatott. A fogság, s azt követő időszak egyébként is bő élményanyagot nyújtott számára. Japánon, Kínán, Ceylonon, Egyiptomon át hosszú és kalandos tengeri út után csak 1920. karácsonyán került haza. Itthon hamarosan az Estlapok munkatársaként küldte tudósításait Szolnokról, ahol a Szolnoki Újság 1926. évi megindulásától a lap munkatársa, majd 1937-38 között főmunkatársa volt, azaz mindaddig, amíg tollat szabadon használhatta. Szorosabban vett irodalmi tevékenységének kezdetét az 1925 március idusára kiadott „Napló” (írások Szolnokról a szolnokiaknak) című könyve jelenti. Ebben a tarka tartalmú kötetben várostörténet, városházi furcsaságok felvillantásától hadifogoly emlékek novellisztikus feldolgozásáig sok minden megtalálhat. Következő könyve megjelenéséig 13 hosszú év telt el. Igaz, megfeszített újságírói munkával. Miközben Szolnokon elindította és szerkesztette a Zene és Mozi Élet, majd a Szolnoki Színházi Újság című időszaki lapokat, felelős szerkesztőként 1936 márciusában útjára bocsátotta sajátos hangvételű folyóiratát „Írások” címmel. Egyidejűleg 14 fővárosi lapnak volt a munkatársa.

Magános harcosként küzdött Szolnok város becsületéért, amikor a várost a panamák lápvilágaként emlegették országszerte, s amikor mindenki félve hallgatott, ő ügynöke lett a pesti újságokban Szolnoknak. Emellett alaposan kivette a részét a város közéletéből is. Elnöke volt a Kiss József irodalmi körnek, főtítkára a Szolnoki Sakk-körnek, választmányi tagja az írókat és művészeket tömörítő Tanya egyesületnek és munkatársa a Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye Múltja és Jelene nagy monográfiának. 1944 végzetes nyarán aztán elindult szerencsétlen szolnoki hit- és sorstársaival együtt azon az úton, ahonnan nem volt visszatérés. Művei: Napló (1925), Emlékezés békére, háborúra, eseményekre, emberekre (1938), Meseváros (1941), Ismeretlen Szolnok (1941).

Szántó Rudolf (Budapest, 1900 – SZU, 1943); író, újságíró, műfordító. A Tanácsköztársaság ifjúmunkás-mozgalmában való részvétele miatt 1919 végén a zalaegerszegi internálótáborba került. Szabadulása után néhány félévet végzett a budapesti orvoskaron, majd Berlinbe emigrált. Alkalmi munkákból élt, kávéházakban lakótársa, Bernáth Aurél rajzait árusította. 1923-tól Prágában külpolitikai újságíró, Beneš elnök bizalmasa. Hazatérése után 1926-tól 1939 őszéig a Pesti Napló külpolitikai rovatvezetője, majd publicistája, egyúttal haláláig szerkesztője. Mint a jugoszláv közeledés aktív előmozdítóját, 1941-ben, a Jugoszlávia elleni támadás után elhurcolták, a szentendrei, miskolci, aztán – barátjával, Bálint Györggyel – a tokaji büntetőtáborba került. 1942-ben büntetőszázaddal a K-i hadszíntérre vitték, ahol megölték. A két háború közötti haladó magyar újságírás egyik legjelesebb képviselője volt. Esszéit, előadásait folyóiratokban is közölte; mint műfordító Franz Werfel és André Maurois műveit tolmácsolta magyarul.

Székely Tibor (Budapest, 1908. április 11. – Ágfalva, 1945. január 22.): író, újságíró. Az Új Idők, a Budapesti Hírlap és a Pester Lloyd munkatársa volt. Munkái, melyekben főleg a városi polgárság életével foglalkozott, filozófiai mélységgel megírt romantikus művek, az igényesebb szórakoztató irodalomhoz tartoznak. Mint munkaszolgálatos áldozatul esett a fasizmusnak. Főbb művei: Mátyás-tér – Rózsadomb (regény, Budapest, 1932); Örökszövetség (regény, 1933); Bolgár Miklós ifjúsága (regény, Budapest, 1936); Nálunk nem szól a lant (regény, Budapest, 1940); Voltál és leszel (regény, Budapest, 1942); Az éj királynője (regény, Budapest, 1944) Éjféli karambol (regény, Tel-Aviv, 1950).

Szenes Anikó vagy Szenes Hanna (Cháná Szenes; 1921. július 17. – Budapest, 1944. november 7.) költő, magyar zsidó ejtőernyős, izraeli nemzeti hős.

Szenes asszimilált zsidó családba született. Édesapja, Szenes Béla ismert újságíró és színpadi szerző volt. Anikó hatéves volt, amikor édesapja elhunyt, így György nevű testvérével együtt édesanyja, Katalin nevelte fel. Szenes egy református lányok számára létesített magániskolába járt, mely (magasabb tandíjért cserébe) katolikus és zsidó tanulókat is felvett. Az egyre erősödő antiszemitizmus és a nácizmus előretörése cionistává tette. Édesanyja akarata ellenére héberül kezdett el tanulni és készülni kezdett az alijára. Kitűnő érettségit tett, de továbbtanulását megakadályozták a zsidótörvények. 1939 szeptemberében érkezett Palesztinába, és a nahalal-i lányok számára fenntartott mezőgazdasági iskolába járt, ahol először kezdett el költeményeket írni. Két év múlva a Caesarea melletti Sdot Yam kibbucához csatlakozott. 1943-ban kezdett el foglalkozni a gondolattal, hogy visszamegy Magyarországra, hogy aliját szervezzen a fiatalok között, és hogy anyját kimentse. Csatlakozott a Haganához, a zsidó fegyveres védelmi szervezethez. Egyike volt annak a 17 magyar zsidónak, akit a brit mandátum területén az angol hadsereg kiképzett, hogy Jugoszláviába ejtőernyővel ledobva őket megkíséreljék megakadályozni a magyar zsidók deportálását. A brit királyi légierő (RAF) ejtőernyőseként az olaszországi Bariba vitték őket, majd 1944 márciusában 4 férfi társaságában ledobták Jugoszlávia partizánok ellenőrizte területe felett. Májusban lépték át a magyar határt. Szenes Hannát egy csendőrzárőr elfogta, a Margit körüti fogházba került, 5 hónapon keresztül válogatott kínzásokkal próbálták információi kiadására kényszeríteni, és édesanyjával is szembesítették, hogy valljon, sőt le is tartóztatták. Majd a nyilas hatalomátvétel után a fogház udvarán agyonlőtték. Hamvait 1950-ben Izraelbe szállították és nemzeti hősként temették el a jeruzsálemi Herzl-hegyen. Nevét szinte az egész világon ismerik. Műveit húsznál több nyelvre fordították le, és ötven országban adták ki. Izrael állam nemzeti hőséneke sorsa, helytállása tananyag, érettségi tétel. Szenes Hanna kiváló író és költő is volt. Fogsága idején keletkezett versei a véletlennek köszönhetően megmaradnak, amelyet azóta a világ számos országában kiadtak, nagyon sok nyelvre lefordítva. Több versét, így az 1944 májusában Palesztinában íródott Boldog a gyufa (Ashrei Hagafur) kezdetűt is egész Izraelben és a zsidó világban népdalként éneklük. A hegedű című, erősen önéletrajzi ihletésű egyfelvonásos darabjában egy fiatal lányról ír, aki feladja karrierjét azért, hogy egy kibbucához csatlakozzon. Izraelben nemzeti hősként tisztelik, utcákat neveztek el róla, naplója, versei széles körben ismertek. Emlékét Budapest VII. kerületében a Szenes Hanna park neve őrzi. Izraelben utcák viselik a nevét.

Szerb Antal (Budapest, 1901. május 1. – Balf, 1945. január 27.): irodalomtörténész, író, esszéista. Asszimilált zsidó családba született. Édesapjával 1907. december 20-án a római katolikus vallására tért át, ebben a szellemben nevelték (keresztapja Prohászka Ottokár volt), gyermekkor legmeghatározóbb élménye a cserkészlet volt. Apja, a magát szabadkőművesnek valló Szerb Károly 1911 őszén beíratta a budapesti piarista gimnáziumba, ahol Sík Sándor tanította magyarra és támogatta irodalmi ambícióit az önképzőkörben. Itt írta élete első verseit, novelláit, sőt felsős gimnazista korában megjelentek esszé- és drámakísérletei is. Jeles érettségi után 1920 szeptemberében iratkozott be a pesti egyetem bölcsészkarára, magyar–német szakra. Közben tanult meg angolul és franciául, és utolsó szigorlata, valamint a Kölcseyről írt értekezésének benyújtása után 1924. július 24-én doktorrá avatták. Húszéves sem volt, amikor a Nyugat 1921. februári száma egyszerre hat versét jelentette meg, majd kritikákat is írt a lapnak. Nemsokára a Napkelet című folyóirat is közölte írásait, majd az akkoriban szerveződő Minerva című tudományos, szellemtörténeti, arisztokratikus és reprezentatív jellegű folyóirat írógárdájához csatlakozott. A szerkesztőség 1926-ban teljes egészében közölte Kölcseyről írt doktori disszertációját. 1925-ben rövid ideig rendező a Belvárosi Színházban. 1928-tól a Széchenyi István Felsőkereskedelmi Isk.-ban tanított. 1929 – 30-ban ösztöndíjasként Londonban töltött egy esztendőt. Az 1930-as években főként az angolszász irodalommal és regényelmélettel foglalkozott. Pályakezdő éveinek novellái a történelmi múltba és a mesék időtlen világába vezetnek. 1932. június 15-én, Budapesten az Erzsébetvárosban feleségül vette Lakner Amáliát, Lakner Bertalan és Szaborszky Gizella lányát, akitől 1933-ban elvált. Következő házasságát Bálint Klárával (Bálint Aladár, a Nyugat című folyóirat képzőművészeti kritikusa és Roth Edit lánya, Bálint Endre festőművész nővére) kötötte 1938. július 28-án, Budapesten, a Terézvárosban. 1933-ban az akkor alakult Magyar Irodalomtudományi Társaság elnöke. 1937-ben a szegedi egyetemen magántanár. Az 1930-as évek írói termésének nagy részében eltűnnek a látványos történelmi ihletések, helyükre a csodák, a misztikus borongás lép, és egy kedvesen ironikus lírai önarckép bukkan fel. 1935-ben Baumgarten-díjat kapott. 1941-től alkotói tere egyre szűkült: rádióelőadásai elmaradtak, magyar irodalomtörténetét betiltották, a Nyugat megszűnt. 1943-ban, majd 1944. június 5-én behívták munkaszolgálatra: először Fertőrákosra, majd Balfra került. 1945. január 27-én a balfi tábor pribékjei agyonverték. A polgári humanizmus álláspontjáról fordult szembe a sekélyes konzervatív irodalomszemlélettel. Írói magatartásában a tudós és művész törekvései egyesültek, a tudományt a szépirodalom, a regényt az esszé felé közelítette. Irodalomtörténet-írásában humanista és haladó volt, a

fasizmus kultúraellenes szándékaival szemben a művészet humanizmusát, a nacionalista irodalompolitikával szemben a magyar és az európai irodalom egységét hirdette. Sokat fordított angolból, németből, franciából és olaszból. Főbb művei: Az angol irodalom kis tükré (Budapest, 1929); Magyar irodalomtörténet (I – II., Kolozsvár, 1934): A Pendragon-legenda (regény, Budapest, 1934); Hétköznapiak és csodák (Budapest, 1936); Utas és holdvilág (regény, Budapest, 1937); A királyné nyaklánca (regény, Budapest, 1943); A világirodalom története (I – II., Budapest, 1941); Gondolatok a könyvtárban (Sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Kardos László, Budapest, 1946); Madelon, az eb (novellák, Budapest, 1947); A varázsló eltöri pálcáját (bővített kiadás, Budapest, 1961); Szerelem a palackban (novellák, a bevezetőt írta Poszler György, Budapest, 1963); Ex (szatirikus színmű, bemutatta Madách Színház, 1965); VII. Olivér (kisregény, Budapest, 1966).

Szilágyi Sándor (Arad, 1883. december 18. – Budapest, 1944. december): író, újságíró. Tanár volt s hosszabb ideig külföldön élt. Hazatérése után az Országos Közművelődési Tanács titkára, a Vajda János Társaság elnöke. Szerkesztette a Műveltség című lapot, valamint, 1921 – 44 között a Vasárnapi Könyv c. ismeretterjesztő hetilapot. 1944. november 10-én a Gestapo letartóztatta, december első napjaiban meggyilkolták. Főbb művei: Mint a fönixmadár (regény, Budapest, 1920); Lavotta János. A kor és az ember (Budapest, 1930); Apák és fiúk a válság viharában (Budapest, 1942).

Szolnoki Ernő (Szolnok, 1918-1944): költő. A Zászlónk című ifjúsági folyóirat közölte első verses próbálkozásait. A végső ösztönzést a versírásra Rákosi Jenőtől kapta. A harmincas évek első felében pedig két verskötete is megjelent. Első szavak és Gyöngyházfény címmel. Néhány versét pedig a fővárosi lapok is közölték. A Gyöngyházfény három ciklusba sorolt félszáz verset tartalmaz. Ezek túlnyomó része egy plátói szerelem halk és szomorkás megnyilvánulásai. Hol szonett formában, hol kereszttrimes versszakokban, hol meg bőven áradó, egyenetlen, csak halvány asszonáncokkal összefogott sorokban sóhajtja, sírja el testetlen vágyódását a vélhetően rideg szívű kedves iránt. A kötet címét és gerincét adó ciklus mottójául Nietzsche Így szólott Zarathustra című művének egyik mondatát választotta. A majd háromtucatnyi, jobbára rövid, négy-nyolc soros versek epigrammaszerűen variálják az idézett nietzschei gondolatot. Bölcselkedése, gyakran az irracionálisba való menekülése a cselekvőképesség hiánya, az elmúlás elkerülhetetlenségének szinte állandó emlegetése, a lelkét eltöltő szomorúság erőltetett dédelgetése egyhangúvá, olykor fárasztóvá teszi egyébként hangulatos, ritmikailag jobbára kifogástalan verseit. Herbárium ciklusában megpróbál kilépni

ebből a maga teremtette zárt körből, de kevés sikerrel. Bármilyen témához nyúl, Babits szavaival élve csak önmaga tud versének hőse lenni. Két szépen megmunkált szonettje, az Álomtalan éjjel és a Minden fényre árnyék jó példa erre. Verseskönyvét két ajánlással ellátott vers zárja. A Múló ifjúság Sándor öccsének szól, míg a Narkóizist az egykori tisztelt és szeretett tanárnak és verseinek is helyt adó folyóirat szerkesztőnek, Vidor Győzőnek ajánlja. Köteten kívüli verseit ugyanis szívesen közlik a harmincas évek többnyire rövid életű időszakai lapjai, így a Szolnoki Tükör is – többek között – az Imádság című fohászatát. Ezekben a verseken már érződik, hogy ez a szépre szomjas, a realitások és az illúziók világa között hanyódó költő higgadtan igyekszik versbe szőni érzelmeit. Nem véletlenül hozza verseit a Kikelet is. Utoljára a Szabó Barna szerkesztésében 1934-38 között a színi idények alatt hetenként, egyébként havonta megjelenő Szolnoki Színházi Újságban találkozunk néhány versével és műfordításával. Az előbbiekből a tőle szokatlan páros rímű sorokban megírt Betegen című költeménye emelkedik ki. Műfordításaiban Alfred de Musset, illetve Theodore Borel költeményeit ültette át franciából magyarra. A folyóirat 1938 őszén való megszűnése után neve is eltűnt a még élő lapok hasábjairól is, nyilván nem véletlenül. További sorsáról nincs adat, csak valószínűsíthető, hogy az ő törekeny testét is a fasiszta téboly törte meg.

Szomory Dezső (Pest, 1869. június 2. – Budapest, 1944. november 30.): író.

Szomory Emil bátyja. Iskolai tanulmányait az "Evangélikusoknál" és a "Piaristáknál" végzi. Eredetileg édesapja zenei pályára szánja, ezért a Zeneművészeti Főiskolára iratkozott be, ahol még Liszt Ferenc vizsgáztatta. De csakhamar abbahagyta zenei tanulmányait és újságírói pályára lépett. 16 évesen korábban már a Pesti Hírlap munkatársa, igaz apró tudósításokat ír. Eleinte a Nemzet, azután a Pesti Hírlap és a Pesti Napló munkatársa lett. 1890-ben a katonai szolgálat elől Franciaországba ment, s tizenöt éven át külföldön (Párizsban és Londonban) élt mint a Magyar Hírlap levelezője. A Sorbonne-on folytatta tanulmányait és íróvá lett. Első színpadi műve, a Péntek este még párizsi tartózkodása idején a Nemzeti Színházban került színre, ugyanott adták elő Teréz nővér című darabját is. Párizsból Angliába ment és az oxfordi egyetem előadásait hallgatta. Hosszú önkéntes emigrációja után, mialatt az ellene szóló elfogatóparancs érvényét veszti, ami a hadkötelezettségének elmulasztásáért járt volna, hazatér. Távolléte alatt két novelláskötete is megjelenik itthon, neve kezd ismert lenni az újakat kereső századfordulói magyar irodalomban. Írói stílusa itthon nagy viták kiváltója, ugyanakkor eredeti fordulat nyelvi játéka, fordulat cselekményű drámái kapcsán kedvelt színpadi szerzővé válik 1906-ban visszatért Budapestre és kizárólag az irodalomnak élt, 1908-ban a Nyugat írói köréhez csatlakozott. Első művei a 19. század végi francia naturalizmus hatását mutatják, majd a 20. század eleji szecesszió nyomán egyre erősebb zeneiségű, s mind

szeszélyesebbé és modorosabbá váló, stilizáltan romantikus nyelvet alakított ki. Fő törekvése olyan költői nyelv kiképzése volt, amely zeneileg hat, de túlzásai sokszor öncélúvá tették ezt az igyekezetét. Pályája kezdetén konzervatív, arisztokratikus póz jellemzi műveit. A feudális erőkkel, hagyományokkal szemben álló polgárság hangját szólaltatja meg társadalmi problémákat feszegető írásaiban. Az I. világháború borzalmai, majd az ellenforradalmi viszonyok hatására valamivel élesebbé válik kritikája, olykor gúnyosan ábrázolja a vidéki és a fővárosi polgárság életét. Tehetséggel művelte a novellát, de leginkább drámáival aratott sikert. Ezek sorában is első helyen áll a Habsburg-trilógia (A Nagyasszony, Mária Antónia, II. József) és a II. Lajosról szóló dráma (a II. Józsefet 1964-ben felújították). Londoni, római élményei elő- előtörnek írói munkásságában. 1920-tól fogva a Vígszínház házi szerzőjének számít. A szomoruzmusok, ahogyan szöfordulatait illetik, elhíresültek, beleépültek ma már a mindennapjainkba, a köznyelv gazdagodását eredményezve. Az 1939-es törvények darabjait leparentálják a színpadokról, ő maga a nemkívánatos személyek sorába kerül, a jobboldali sajtó támadásainak céltáblájává vált, még az utcán is tüntettek ellene. Személyével kapcsolatos ambivalens érzések erre az időszakra kiélesednek, felerősödnek. 1940-től magába zárkózó lesz, bujkálnia kell, szorong. Ő maga a háború előrehaladtával egyre megtörtebben, visszavonultabban és öregurasan él a már bombázásoktól hangos Budapesten. Testvérét Szomor Emilt haláltáborba kényszeríti a sors, s talán épp egyszerre, egyidőben távoznak e világból 1944 novemberében. Főbb művei: Elbukottak (elbeszélés, Budapest, 1892); Les grands et les petits moineaux (novellák, Paris, 1895); Az isteni kert (elb., Bp., 1910); A Nagyasszony (Bp., 1910); Ünnepek a Dühöngőn (elb., Bp., 1911); A rajongó Bolzay lány (dráma, Nemzeti Színház, 1911); Györgyike drága gyermek (színmű, Budapest, 1912); A pékné (elbeszélés, Budapest, 1913); Mária Antónia (Budapest, 1913); II. József császár (Budapest, 1918); Harry Russel-Dorsan a francia hadszíntérről (Budapest, 1918); II. Lajos király (Budapest, 1922); Glória (dráma, Vígszínház, 1923); Sába királynője (dráma, Budapest, 1926); A mennyei küldönc (regény, Budapest, 1926); A párizsi regény (Budapest, 1929); Takáts Alice (színmű, 1930); Gyuri (Budapest, 1932); Horeb tanár úr (Budapest, 1934); Emberi kis képeskönyv (Budapest, 1939).

Szomor Emil (Budapest, 1874. február 12. – Auschwitz, 1944): író, újságíró, Szomor Dezső öccse. Középiskoláit befejezve újságíró lett 1891-ben a Nemzet, Magyar Nemzet és 1918-ban az Az Újság belső munkatársa, majd 1918-ban az újság színházi rovatvezetője, illetve belső munkatársa lett. Az I. világháborúban haditudósító. 1944-ben elhurcolták. Számos műve jelent meg nyomtatásban. Több elbeszélést és tárcát írt, melyekből

viszonylag sok jelent meg önálló kötetben. Ezen kívül színművek és operettek, valamint operettszövegkönyvek megírását is elvállalta. Továbbá két operettlibrettó is az ő szerzésében jelent meg, ezek a Népopera épületében kerültek bemutatásra. Színkritikusi cikkeket is publikált, ezen írásait Sorry álnéven jelentette meg. Főbb művei: Párizsi mesék (Budapest, 1895); Komédia (Budapest, 1906); A mulató Budapest; Budapest, tessék kiszállni (Budapest, 1907); A függöny előtt és a függöny mögött (Budapest, 1913); Havasi gyopár és egyéb levelek az olasz hadszíntérről (Budapest, 1915); A bevehetetlen vár (Budapest, 1915); Egy 13-as jászkunhuszár (Budapest, 1917); A kislány (színmű, Budapest, 1920).

Tabán (Tabák) Gyula (Kecskemét, 1909-1944): költő. Egyetlen olyan szolnoki költő, akinek ébresztése versköteteinek posztumusz kiadásával is megtörtént. Az első lépést a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár tette meg, amikor az 1983. évi ünnepi könyvhét alkalmából betűhív kiadásban megjelentette az első ízben 1932-ben Szegeden napvilágot látott Csend, muzsika, ünnep című könyvét. A költő fivére, a köztisztelőben álló fotóművész, Tabák Lajos által átengedett sárgult füzet első címlapján, amelyről a hasonmásborító is készült, két, kézzel írott ajánlás is olvasható volt. E két dedikáció voltaképpen Tabán, eredeti nevén Tabák Gyula rövid életének foglalata. A Partiumból indult s Arad megyei Borossebest majd Világost megjárt zsidó család ötödik gyermekeként Kecskeméten született Gyula középiskoláit már Szolnokon végezte. A gimnázium négy osztályát a Verseghyben járta, majd iskolai tanulmányait a Szolnoki Társulati Felsőkereskedelmi Iskolában fejezte be 1927-ben. A hírhedt „numerus clausus” miatt nem juthatván be az egyetemre 1928 őszén Párizsba ment, s a Sorbonne-on kezdte meg tanulmányait. Itt vette fel – ott is a Zagyva-parti Tabánra emlékezve – a Tabán költői nevet, s itt ismerkedett meg majdani feleségével, Ágival. Megjárva még Frankfurtot, Heidelberget is versekkel, műfordításokkal tarsolyában tért haza. 1932-ben végre bejutott a szegedi tanárképző főiskolába, s itt jelentek meg kötetté rendezve versei a Dél-Magyarország Hírlap- és Nyomdavidallal RT gondozásában. Két évre rá már második kötete, a lírai betétekkel dúsított elbeszélő ciklus, a Szalmakoszorú is nyomdakész. 1936-ban végre honi tanári diplomát is kapott. 1933-tól már a Hitélet főmunkatársa lett, és a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagjaként ő teremtett kapcsolatot Radnóti és Szandai Szabó között. Ifjúkora kedves városába, Szolnokra visszatérve az itteni polgári iskolában kapott tanári állást. Verseinek, műfordításainak, cikkeinek az Irodalmi Kurir, a Nemzeti Jövők, majd a Szolnoki Újság adott helyet. Szolnok után Tab, majd Vác a következő állomáshely. Itt kötött házasságot is 1942-ben, de családi boldogsága is kérészeletű. Már a következő évben munkaszolgálatra hívták be. A dunántúli

Szentkirályszabadján – egy estére – még összehozta a véletlen ugyancsak munkaszolgálatos fivérével. Feltehetően a szerbiai Bor bányáit megjárva, 1944 őszén valahol úgy végezte, mint szeretett költőtársa, Radnóti Miklós. Három kötetet kitöltő s kiadásra érett versei és műfordításai feleségével együtt a náci téboly áldozatai lettek. Két kötetéből fivérei által összeállított s méltó köntösben megjelent versei Szegény-Isten csókja vagy rajtam címmel Tabák Endre visszaemlékezésével az úgynevezett „Z” füzetek 36. számaként Budapesten került ki a Tótfalusi Tannyomdából. Meleg emberséget sugárzó versei legalább a megmaradtak. Tabán Gyula torzóban maradt életműve is egy olyan szelíd lelkű poétát ismert meg velünk, aki költői hivatásának tekinti az útkeresést lélektől lélekig. Vágyódás és áhítat, valóság és álom vegyül istenes, szerelmes és tájverseiben egyaránt. A Csend, muzsika, ünnep hármassága Tabán Gyula költészetének is meghatározó vonása. A kötet is hármasság szerkezetű. Két kötetén kívüli verseinek már a 30-as évek végén befelhősödő magyar égbolt alatt a Szolnoki Újság ad még helyet. Az újságokban fellelt mintegy félszáz versének érzelmi és gondolati tartalma annak a töretlen hitnek a dokumentumai, amely szerzőjüket a való világ kegyetlensége, értékrombolása, fajgyűlölete ellenére eltöltötte. Természetes, hogy utolsó verseiben már felerősödött a reménytelenség, a közeli halál sejtése, de ez még akkor sem a vád, hanem a megbocsátás hangján szólal meg.

Tábori Kornél (Szolnok, 1879. június 25. – Auschwitz, 1944. július): író újságíró. Jogot végzett. A Pesti Napló munkatársa, majd haláláig szerkesztője. A modern magyar riportázs egyik megteremtője. Előbb rendőri riportert, az orosz-japán háborúban és az I. világháborúban haditudósítót. Az I. világháború után az elsők közt hozott napvilágra a bécsi levéltár addig elzárt anyagából titkosrendőri jelentéseket a 19. századi magyar mozgalmaktól, elkobzott Kossuth – leveleket stb. Riportköteteket és kriminalisztikai műveket adott ki. A bűnügyi riport első magyar művelője volt. Megírta a budapesti rendőrség történetét. Évekig szerk. a Detektív Szemlét. Az első világháború előtt sokat utazott, ott volt többek 1905-ben Oroszországban a forradalom idején, valamint Belgrádból tudósított, amikor 1903-ban Draga királynőt és Sándor királyt meggyilkolták. 1914 után segélyszállítmányokat szervezett a háború miatt szegénységben és nyomorban szenvedők tízezreinek, főleg gyerekeknek. Előadásokat tartott Hollandiában, Belgiumban és Svájcban, így szervezve meg több ezer magyar gyerek hosszabb-rövidebb nyugati tartózkodását. 1919-ben ő is támogatta a Kun Béla-féle Tanácsköztársaságot, ami miatt 1920-tól nem vállalhatott tudásának megfelelő hírlapírói állást. Ennek ellenére folyamatosan dolgozott: tizenöt éven keresztül ő volt a hivatalos vendéglátója a Magyarországra látogató külföldi hírességeknek, többek közt Thomas Mannnak 1923-ban. Több könyvsorozatnak volt a szerkesztője. Emlékezetes

sorozata a Vidám Könyvtár volt, amelynek legalább hatvan kötete jelent meg az 1910-es évektől az 1920-as évekig, és korának szinte minden humoristája helyet kapott benne. Élete utolsó éveiben a Gyermekvédelem című lapot szerkesztette. Számos könyve közül a legtöbb szociográfiai jellegű munka volt, de írt útibeszámolókat és gyermekkönyveket is, összesen mintegy ötven kötet szerzője. Sajtótevékenységével a magyarországi idegenforgalom fellendítésén is fáradozott, szerk. az Idegenforgalmi könyvtár című sorozatot. A fasizmus áldozata lett. Főbb művei: A borzalom országa (Budapest, 1907); A bűnös Budapest (Székely Vladimírral, Budapest, 1908); Úri gonosztevők (bűnügyi regény, Budapest, 1909); Magyarok külföldön (Budapest, 1911); A kártyázó Budapest (Budapest, 1912); Titkos rendőrség kamarilla (Budapest, 1921), Bűvészkönyv (1925), Utazzun Budapestre (1934, Öreg Medve "álnév" alatt), A vendéglátás irodalma. Gasztronómiai, idegenforgalmi értékek a bibliográfiában.

Tamássi György, Wagner (Budapest, 1910. – Harka, 1944. december 23.): költő, író, szociológus. Budapesten szerzett ügyvédi oklevelet. Szerkesztője volt az 1928 és a Kortárs című irodalmi folyóiratoknak. Versei a Jóság című antológiában jelentek meg (1929). Kritikákat, verseket és politikai tanulmányokat írt a Korunk és a Szocializmus című lapokba, az utóbbinak munkatársa is volt. A fasizmus áldozata lett. Művei: Áhítat (versek, Budapest, 1930); A totális állam (tanulmány, Budapest, 1937).

Vághidi Ferenc (Budapest, 1904. március 12. – Budapest, 1945. január): író, újságíró. Bölcsészeti tanulmányait Párizsban és Bécsben végezte. Azután újságíró lett, a Szép Szó című lap belső munkatársa, de rendszeresen írt cikkeket a Népszavába is. A nyilasok 1944-ben elhurcolták, majd kivégezték. Antifasiszta cikkeiben a demokratikus átalakulás mellett szállt síkra. Regényeiben kora francia regényíróinak hatása tükröződik. Főbb művei: Valaminek történnie kell (regény, Budapest, 1934) . Házasságtörők (regény, Jakobi Edittel, Budapest, 1936); A dinamit regénye (Nobel Alfréd regényes életrajza, Budapest, 1937); Páris és környéke (Budapest, 1939); Nostradamus élete és jóvendölései a XX. századra (Budapest, 1940); Nyersanyag és pótanyag (tanulmány, Budapest, 1940); Wellington (életrajzi regény, Budapest, 1942); Állapota aggasztó (regény, Budapest, 1943);

Vajda János, ifj. (Budapest, 1907 – Siegesdorf, Ausztria, 1944. március 15.): író, szerkesztő. Budapesten végezte a Kereskedelmi Akadémiátt, utána Londonban és Párizsban autókereskedő szakmát tanult. Hazatérése után, a harmincas évek végéig egy autókereskedelmi vállalat igazgatója volt. Első írásai 1925-től jelentek meg a Magyar Írásban.

1929–1931 között a Kortárs című társadalomkritikai, irodalmi és művészeti szemle adminisztratív szerkesztője volt. Megjelentek versei a Jóság című versantológiában. 1931-ben H. Barbusse lapjának, a párizsi Monde-nak budapesti levelezője lett. Novellái, versei, társadalmi kérdésekkel foglalkozó tanulmányai, cikkei az Új Írásokban, a Nyugatban, a Magyar Írásban, a Literaturában, a Munkában jelentek meg. Írásait szocialista elkötelezettség jellemezte. 1942-től többször hívták be munkaszolgálatra. Az ausztriai munkatáborban szívroham végzett vele.

Vándor Lajos (Budapest, 1913. június 27. – Wels, Ausztria, 1945. május 5.): költő, folyóiratszerkesztő. Kispolgári családból tört ki. A budapesti egyetemen jogtudományi doktorátust szerzett és közben kitanulta a szövmesterséget is. Gyerekkora óta verseket írt. 1932-ben jelentek meg első versei a Névtelen Jegyző című folyóiratban, melyeket egymás után követték gyorsan népszerűvé váló rövid, csattanós, egyéni hangú szabadversei. Egyre erősebben politizáló, a fasiszta veszedelmet tudatosító, baloldali költészete a különböző pódiumokon, a munkásmozgalom színjászó együtteseiben is sikert aratott. A harmincas évek elején járt a történelem, a német fasizmus győzelmének előestéjénél, amikor megjelent Vándor Lajos első verseskönyve: a Fej vagy írás. A Névtelen Jegyző megszűnése után Vándor megpróbált saját lapot szervezni, és ebben ügyesebbnek is bizonyult, mint kortársai. Talált megfelelő támogatókat is, üzleti érzékű szerkesztőtársat is, aki hirdetéseket szerzett a lapnak. Így jött létre a Keresztmetszet, amely ebben az időben szinte példátlanul, két évig is rendszeresen meg tudott jelenni évi tíz alkalommal. Megnősült, gyermeke született, költészete is némiképp hangot váltott. A II. világháború éveiben, szövőgyárban dolgozott. A versek mellett drámákat is írt, ezek azonban elvesztek. A háború alatt munkaszolgálatra vitték. A munkaszolgálatos évek nagy részét hazai táborokban töltötte. Gyakran lehetett otthon, családi körében. Később a mauthauseni koncentrációs táborba, majd Gunskirchenbe hurcolták. Röviddel a tábor felszabadítása után meghalt. Főbb művei: Fej vagy írás (versek, Budapest, 1933); Csoportkép (versek, Budapest, 1938).

Várad Tibor (Budapest, 1909. november 16. – Ágfalva, 1945. február 2.): író, újságíró. A Pódium Írók Kabaréja, a Terézkörúti Színpad, ill. a Dunaparti Színpad számára írt jeleneteket és színműveket. Az OMIKE Művészakció színházi rendezésein rendezőként működött. 1945. február 2-án Ágfalván megölték.

Varga István (Kaposvár, 1908 – Nagycenk, 1945. február 4.): költő, műfordító. Felsőkereskedelmi iskola tanulmányai után Budapesten magántisztviselő lett. A nyilasok

ölték meg. Impresszionisztikus költeményei és fordításai maradtak fenn. Ő fordította le Carnegie Érvényesülés (Budapest, 1941) című könyvét. Művei: Tettek emléke nélkül (Tata, 1935).

Vécsei Miklós (Budapest – 1944): Író, publicista, politikai újságíró. A Nap-beli riportjai révén válik ismertté. A zsidótörvény életbelépésekor öngyilkos kísérletet követett el, mert hetilapját betiltották. A német megszállás után internálták, majd deportálták. 1944-ben ismeretlen helyen eltűnt.

Vető Miklós (Budapest, 1918. november 4. – Harka, Ukrajna, 1945. február 13.): költő. Ipari munkás volt. Mint édesapja, ő maga is egészen ifjan csatlakozott a munkásmozgalomhoz. Munkás volt, dolgozott, tanult és tanított. Mint magántanuló végezte el Budapesten a középiskolát. Versei a Szép Szó és a Népszava hasábjain jelentek meg. Meséket is írt az ifjúság számára. Nem érthette meg versesköteté megjelenését. Csak majd két évtizeddel halála után látott napvilágot egyetlen kötete, a Hideg napok. Mint munkaszolgálatos halt meg. Sokat ígérő tehetség volt. Líróját átszővi a veszélyérzet, a keserű bánat. Műve: Hideg napok (összegyűjtött versei, Pintér József utószavával, Budapest, 1962).

Vidor Marcell (Ungvár, 1876. április 21. – Budapest, 1945): költő, író, újságíró. Jogi és kereskedelmi tanulmányait Budapesten végezte. Ezután a Határszéli Újságot szerkesztett Ungváron, 1918-ban Budapesten A Hét segédszerkesztője; 1921-ben a Magyar – Holland Szemle szerkesztője. Az I. világháború alatt haditudósító volt. Hangulatos, egyéni színű verseket írt és több egyfelvonásos színművet. Az Írók Gazdasági Egyesületének(IGE) hosszú éveken át volt a pénztárosa. Főbb művei: Hangok (versek, Budapest, 1897); Forró éjszakák (versek, Budapest, 1901); Egy asszony (versek, Budapest, 1903); Szürkület felé (versek, Ungvár 1905); Az Arno partján (versek, Budapest, 1908); Az éjszaka (színdarabok, Ungvár, 1910); Keletről jöttem (versek, Budapest, 1922); Muzsikál az élet (versek, Budapest, 1925); Aranyperce (regény, Budapest, 1940); Fizimiska (Írók, művészek kapásból, versek, Budapest, 1942).

Weisz Julián (Temesvár, 1858. november 2. – Budapest, 1944. április 22.): újságíró, író. 1880-tól szülővárosában kezdte újságírói pályáját, majd Budapesten a Wiener Allgemeine Zeitung levelezője. 1881-től 1907-ig szerkesztette a Budapesten Tageblattot, az első német nyelvű ellenzéki napilapot. 1907-től egy cikluson át képviselő volt, 1910-től a Pester Lloyd főmunkatársa és szépirodalmi szerkesztője. 1907-ben országgyűlési képviselő, majd udvari tanácsos lett. Németül írott humoros elbeszélései különböző hazai,

bécsi, berlini lapokban és önálló kötetekben jelentek meg. Főbb művei: Halbseide (elbeszélés, Budapest, 1881); Aus den Memoiren eines Wirbelkinde (Budapest, 1887; Egy pólásbaba emlékiratai, fordította Gyalui Farkas, Budapest, 1896).

Zemlényi István (Budapest, 1921 – Auschwitz, 1944): író. Budapesten érettségizett, ezután tisztviselő. Cikkei jelentek meg a Mai Könyv, az Új Almanach című antológiákban. Részt vett a Vándor-kórus munkájában, több dal szövegét írta. A fasizmus áldozata lett. Műve: Irodalom és társadalom (tanulmányok, Budapest; 1942).

Zsigmond Ede (Pesterzsébet, 1916. május 18. – SZU, 1944): költő. Egy pesterzsébeti proletár család legkisebb gyermeke. A kései gyermeket családjá értelmiséginek szánta, ezért szülei és testvérei áldozata árán, és egy pesti gimnáziumba lett beíratva. Tizenkét éves korában már rímeket faragott, és szavalt. A gimnázium mellett házitanítói állást és alkalmi munkákat vállalt. Keresetéből haza adott a családnak, valamint a későbbiekben finanszírozta belőle beiratkozását a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemre. Egyetemista korában belépett az SZDP-be, és Ságvári Endre útján kapcsolatot tartott az illegális KMP-vel is. A társaság magánlakásokon és olcsó kávéházakban gyűlt össze, ott ütköztette véleményét a világról, ideológiákról, politikáról. Bár megszerezte a magyar -német szakos tanári képesítést, tanári álláshoz nem jutott. Tehetős családok gyermeke mellett volt házitanító, majd a Népszavánál kapott állást külsős munkatársként; itt jelent meg verseinek java része, továbbá helyet kaptak művei a Szép Szó és a Magyar Csillag folyóiratokban is, valamint 1942-ben megjelent a Márciusban Petőfi Sándorról írt nagyobb tanulmánya. Az úgynevezett külföldi honos zsidókat 1941-ben deportálták Magyarországról. Szüleit, mint "nem magyar állampolgárokat" elhurcolták otthonukról Zsigmond Ede távollétében. A Kamjanec-Pogyilszkij-i tömegsírba lőtték őket harmincezer áldozattal együtt. Zsigmond Ede is erre a sorsra került volna, ám mikor szüleit elhurcolták a pesterzsébeti lakásról, a fiatal költő nem tartózkodott otthon. 1941 júliusától szeptemberig Mezőkovácsházán bujkált barátoknál és rokonoknál a fasiszták elől. 1943-ban behívták munkaszolgálatosnak, 1944-ben a keleti fronton nyoma vész. Utolsó versét távol az otthonától írta, az Adj erőt! címet viseli. A kéziratot Komlós Aladárnak küldte haza. Életében egyetlen verseskötete jelent meg: Elszántan és szelíden (Budapest, 1938, újabb kiadása: 1961). 1961-ben barátai felkutatták régi kézirateit, és egy posztumusz kiadást szerkesztettek az elhunyt költőnek. A kötet mindössze 950 példányban került ki a nyomdából. Zsigmond Ede költészetének témáját meghatározta a

pesterzsébeti környezet, a korabeli Magyarországon növekedő gyűlölködés, a fasizmus térhódítása, valamint a háború.

Felhasznált szakirodalom

Munkámhoz az alábbi lexikonokat és egyéb műveket használtam fel.

A Magyar Irodalom Története. Szerk.: Klaniczay Tibor. Budapest, 1965

Bóka László. Magyar mártírírók antológiája. Budapest, 1941

Gerold László. Jugoszláviai Magyar irodalmi Lexikon (1918-2000) Fórum Könyvkiadó, Újvidék, 2001

Magyar Életrajzi Lexikon 1000-1990. Főszerk. Kenyeres Ágnes, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967-1994

Magyar Irodalmi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965

Magyar Zsidó Lexikon. Budapest, 1929

Romániai Magyar Irodalmi Lexikon. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1991

Új Magyar Irodalmi Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994

<http://memento70.blog.hu/>

http://www.hdke.hu/emlekezes/azonositott-aldozatok/nyilvantartasok/tabori?order=field_score_value&sort=desc&page=7

Tartalom

Előszó.....	1
Bevezetés.....	3
Ábrahám Ernő, Pattantyús-Ábrahám	6
Ádám László.....	6
Adorján Emil	6
Ágai Béla	7
Antal Sándor	7
Aranyi Lipót	8
Bálint György	8
Bálint Jenő Berger	9
Balogh József	9
Bányai Pál, Munsel	10
Barátos Endre	10
Bárd Oszkár, Wettenstein	11
Barta Sándor.....	11
Benda Jenő	12
Berend László.....	12
Berkó Sándor	12
Bíró György.....	13
Boross Mihály	13
Borsodi Lajos	14
Brassai Viktor.....	14
Csánk Endre, Holler	14
Csergő Hugó	14
Dettre János.....	15
Diamant Izsó.....	16
Donáth György	16
Drégely Gábor.....	16
Édes István.....	16
Elek Artúr.....	17
Erdélyi Ágnes, Glatter.....	17
Éri-Halász Imre.....	18
Fáth Imre	18

Fenyő László, Friedman László	18
Forgács Antal	19
Földi Mihály	20
Friedmann Illés	20
Frigyes Marcell, Feldstrich.....	20
Friss Endre	20
Gaál Andor, Gansel Andor	21
Gábor Ignác, Léderer	21
Gábor Ignácné, Raiss Izabella Lucia	21
Gábor István	22
Gábor Jenő.....	22
Gara Ákos, Gottlieb	23
Garai János	23
Garami Andor, Goldstein.....	23
Gáspár Zoltán	24
Gelléri Andor Endre	24
Gergely Győző, Ungár.....	25
Gönczy Gábor	25
Gosztonyi Lajos.....	26
Gró Lajos.....	26
Gulácsy Irén, Pálffy Jenőné.....	26
György Oszkár.....	27
Győri Imre.....	27
Háber Zoltán.....	28
Hajnal László	28
Hajó Sándor	28
Halász Gábor.....	29
Haller Alfréd, gróf	29
Havas András Károly.....	29
Havas Géza, K. Havas.....	30
Havas György.....	30
Havas Miklós.....	30
Hegyi Ilona, M. Hegyi.....	30
Heves Kornél.....	31

Heves Renée	32
Holder József	33
Honti János	33
Imre Sándor	33
Ivor Dénes.....	34
Janovics András	34
Joó Tibor	34
Juhász Árpád.....	35
Kádár Endre	35
Kadosa Marcell	36
Karácsony Benő	36
Kardos Albert.....	38
Kardos István	38
Kecskeméti György	38
Kemény Ferenc, Kohn.....	39
Kemény Simon.....	39
Kempner Magda, Radóné.....	40
Kertész Mihály Miksa.....	40
Kiss Lajos.....	41
Knopp Imre	41
Komlós Jenő.....	41
Komor András.....	41
Kovács Katona Jenő	42
dr. Kósa Miklós	42
König Géza	43
König György	43
Körmendi Zoltán	43
Kőműves Imre.....	43
Kőrös Endre	44
Kulinyi Ernő.....	44
Kuti György	45
Lakatos Imre, Lefkovics	45
Lakatos László	45
Lakner Artúr.....	46

Latzkó Andor.....	47
Leitner Zoltán	47
Lendvai István, Lehner.....	48
Lengyel Ernő.....	48
Ligeti Ernő.....	48
Losonci Ádám	49
Lőrincz Miklós.....	49
Lukács Gyula, Lichtschein	49
Lukács László	50
Magyar Lajos	50
Majthényi György, Matuskovich	51
Markovits Ernő	51
Marót Sándor	51
Márkus Miksa	52
Mata János	52
Mathejka János, Matejka	53
Mihály István	54
Mohácsi Jenő.....	55
Mónus Illés	55
Molnár Ákos	56
Mórocz János, Martosy Mórocz	56
Nádai Pál.....	57
Nádas Sándor.....	57
Nagy András	58
Nagy Dániel.....	58
Nagy György	60
Nagy Károly.....	60
Nagy Zoltán.....	60
Nagyfalusi Jenő.....	61
Nemes Ferenc, Niedermann.....	61
Neubauer Pál.....	61
Ormos Ede	62
Orosi József.....	63
Örley István.....	63

Pajzs Elemér.....	64
Pál Endre.....	64
Pap Károly.....	64
Pap Pál.....	65
Pápa József.....	65
Pásztor Béla.....	66
Pásztor Bertalan.....	66
Pásztor Mihály.....	66
Pataki Dezső.....	67
Péczely József.....	67
Peterdi Sándor.....	67
Pfeiffer Izsák.....	68
Pogány József.....	68
Rába Leo.....	69
Rácz Géza.....	69
Radnóti Miklós.....	70
Radó Antal.....	71
Radó Pál.....	72
Radó Imre.....	72
Radvány Ernő.....	72
Réti Lajos.....	73
Reichard Piroska.....	73
Reiter László.....	73
Rejtő Jenő, Reich.....	74
Révész Béla.....	76
Révész Imre.....	76
Rónai Mihály.....	77
Rózsa Dezső.....	78
Rózsa Miklós.....	78
Sági Márta.....	79
Salamon Ernő.....	79
Salamon Ferenc.....	79
Sándor Imre.....	80
Sárközi György.....	80

Schäffer Emil.....	81
Sebesi Ernő	81
Sebestyén Károly, Schlossberger.....	82
Singer Leó	82
Somfai János, Stromfeld.....	83
dr. Sugár Péter.....	83
Szabolcsi Lajos	83
Szabó Barna	84
Szántó Rudolf.....	85
Székely Tibor.....	85
Szenes Anikó vagy Szenes Hanna	85
Szerb Antal.....	87
Szilágyi Sándor.....	88
Szolnoki Ernő	88
Szomory Dezső	89
Szomory Emil.....	90
Tabán (Tabák) Gyula.....	91
Tábori Kornél.....	92
Tamássi György, Wagner.....	93
Vághidi Ferenc.....	93
Vajda János, ifj.....	93
Vándor Lajos.....	94
Váradi Tibor	94
Varga István.....	94
Vécsei Miklós.....	95
Vető Miklós.....	95
Vidor Marcell.....	95
Weisz Julián	95
Zemlényi István.....	96
Zsigmond Ede	96
Felhasznált szakirodalom	98